

”Støtt de lesbiske i Kina og Albania!”

Lesbiskfeministiske tidsskrift fra 1970- og 1980-tallet.

Siv Taule

Masteroppgave i kulturvitenskap

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Høsten 2017

Forord

Da jeg skulle velge tema for masteroppgaven fant jeg ut at jeg ville kombinere to temaer som interesserer meg, nemlig feminisme og skeiv historie. Resultatet ble at jeg valgte å skrive om lesbisk feminisme på 1970- og 1980-tallet. Det store engasjementet de lesbiske feministene la for dagen og det brede feltet de engasjerte seg for har det vært spennende å ha mulighet til å fordype seg i gjennom arbeidet med masteroppgaven.

Jeg vil takke veilederen min Tone Hellesund for inspirasjon, gode tilbakemeldinger og tålmodighet. Ellers vil jeg takke gode venner og familie som har holdt ut og vært støttende når det har stormet som verst med arbeidet med oppgaven. En stor takk til Eirin som har lest igjennom hele oppgaven.

Takk til Skeivt arkiv for masterstipend. Takk også til Solvejg Wexelsen Eriksens legat for støtte til arbeidet med masteroppgaven. Stipendene har vært et verdifullt bidrag til gjennomføringen av oppgaven.

Til slutt vil jeg takke de ansatte ved Skeivt arkiv og Manuskript- og librarsamlingen for god hjelp med kilder og materiale.

Innhold

Forord	1
Kapittel 1: Introduksjon	4
Oppgavens oppbygning og struktur	5
Tidligere forskning	6
Kapittel 2: Teori og metode.....	10
Teoretiske perspektiver	10
Radikalfeminisme og kulturfeminisme	10
Sosial bevegelser og kollektiv identitet.....	15
Identitet og identitetspolitikk	17
Metodisk tilnærming	20
Materialet	20
Tidsskriftene.....	20
Analysen av tidsskriftene	24
Innholdet i tidsskriftene.....	25
Kategoriene	28
Kulturanalyse som teori og metode.....	30
Metodologiske utfordringer.....	32
Etikk	34
Kapittel 3: En plass i kvinnebevegelsen eller homobevegelsen?.....	36
Den nye kvinnebevegelsen.....	36
DNF-48.....	39
Kvinnesaksgruppa i DNF-48.....	40
En egen lesbisk organisasjon?.....	42
Brudd i homoorganisasjonen.....	46
Lesbiske organisasjoner og homoorganisasjonene	48
Oppsummering	54

Kapittel 4: Lesbisk identitet og seksualitet	55
Fra homoseksuell til lesbisk	55
Åpenhet	57
Lesbiskfeministiske identitetsforståelser.....	59
Kvinnebevegelsen og den lesbiske trusselen	62
Konstruktivisme eller essensialisme?.....	69
Lesbiskhet som kollektiv identitet.....	70
Seksualitet og lesbiskhet	73
Oppsummering	77
Kapittel 5: Vi vil skape en lesbisk kultur	79
Kvinnekultur.....	79
Kvinnehuset og separatismen.....	83
SFINXA	87
Arbeidslivet	89
Den lesbiske kvinnekunsten	91
Kvinnedagen og lesbiske paroler	92
Lesbisk økofeminisme.....	98
Kvinneleirene	99
Oppsummering	101
Kapittel 6: Avslutning	103
Summary	106
Litteratur og kilder	107

Kapittel 1: Introduksjon

I en omtale av et arrangement i juni 2016 arrangert av Kvinnefronten og Lesbisk Forbund stiller de spørsmålet om hvor de feministiske lesbene blir av i dag. I beskrivelsen av arrangementet spør de hva vi legger i begrepene ”lesbisk” og ”feminist” og hvorfor disse ordene fortsatt blir sett på som farlige selv i dag. Som bakgrunnsinformasjon forteller de om hvordan feminismen og lesbiskheten hadde en klar sammenheng på 1970-tallet. I motsetning til dette mener arrangørene at dagens lesbiske har større vanskeligheter med å identifisere seg med feminismen (Kvinnefronten, 2016). Var det slik at alle lesbiske var feminister på 1970-tallet? Mytene om 1970-tallets feminister er mange. Forestillingen om de ”frigjorte” kvinnene som kastet bhen, brant pornobål og hatet menn er noe de fleste har hørt om. Den feministiske bevegelsen som oppstod på 1970-tallet har blitt kalt den nye kvinnebevegelsen, dette var et navn den fikk både av kvinnene som selv deltok i den og de som skrev om den på denne tiden. Det kan likevel diskuteres hvor ny den nye kvinnebevegelsen var. Medlemmene i den nye kvinnebevegelsen ønsket å fremstå som en ny type feminister og ønsket å fjerne seg fra tidligere forestillinger om kvinnebevegelsen (Hellesund, 2013, s. 68-69). Kvinnebevegelsens aktivister har en lang historie med å bli beskyldt for både å være mannshatende og lesbiske. Beskyldningene om at kvinnesakskvinner var homoseksuelle eksisterte allerede på begynnelsen av 1900-tallet (Hellesund, 2002, s. 232-233). Anklagene om at feministene var lesbiske dukket opp igjen på 1970-tallet, da kvinnebevegelsen igjen var på fremmarsj. Det nye var at mange av feministene nå også sto åpent frem som lesbiske. 1970-tallets nye kvinnebevegelse hadde fokus på å løfte frem egne erfaringer og gjøre dem politisk. Slogordet ”det personlige er politisk” som oppstod i perioden henger sammen med dette. Medieviter Synnøve Lindtner skriver at ”Blader, tidskrifter, politiske pamfletter og romaner – i tillegg til flere andre kulturelle uttrykksmåter, så som musikk, film og teater – ble over hele vesten nøkkelarenaer for feministers kobling av det personlige og det politiske” (Lindtner, 2014, s. 80). En rekke nye kvinnepolitiske publikasjoner oppstod i dette tidsrommet. Publikasjonene som oppstod har blitt kalt ”den nye kvinneoffentligheten” i Norge. De nye publikasjonene var ofte knyttet til ulike kvinnebevegelser og kvinneorganisasjoner. Lindtner skriver at de mest sentrale publikasjonene var *Sirene* (1973-1983), *KjerringRåd* (1975-1986) og *Kvinnefront* (1975-1981) (Lindtner, 2014, s. 67). I samme tidsperiode oppstod også de lesbiskfeministiske tidsskriftene som er bakgrunnen for denne oppgaven.

De fleste forbinder homobevegelsens historie med Det Norske Forbundet av 1948s (DNF-48) historie. Denne oppgaven har ikke som mål å undersøke det som har blitt kalt den nye kvinnebevegelsen generelt, men snarere ønsker jeg å løfte frem de lesbiske radikalfeministene, en gruppe som ofte har blitt glemt i historien om homobevegelsen og kvinnebevegelsen. Jeg har lenge vært interessert i kvinnebevegelsen, hvordan den oppstod og hvilket syn på seg selv og samfunnet feministene hadde i ulike perioder. Den samme interessen har jeg for homobevegelsen. Da jeg skulle velge tema for masteroppgaven valgte jeg et tema som involverer begge de to bevegelsene. Gjennom Skeivt arkiv fikk jeg høre om de lesbiskfeministiske tidsskriftene fra 1970- og 1980-tallet og kom frem til at de ville være et godt utgangspunkt for å få et innblikk i hva de lesbiske feministene var opptatt av på denne tiden. Det har tidligere blitt gjort noe forskning på norsk feminisme på 1970- og 1980-tallet, men det er gjort svært lite forskning på lesbisk feminisme. Etter at Skeivt arkiv ble startet opp har nytt materiale blitt tilgjengelig for forskning, og det har blitt lettere å få tilgang til tidsskriftene de lesbiske feministene utga. Gjennom å analysere tidsskriftene de lesbiske feministene ga ut, og da særlig *Lavendelexpressen*, ønsker jeg å undersøke "Hvilke tematikker var viktige for de lesbiske feministene på 1970- og 80-tallet og hvordan kommer det frem i tidsskriftene som ble gitt ut på denne tiden?" Videre ønsker jeg å se på "Hvilke forståelser av feminisme, lesbiskhet, identitet, kjønn og seksualitet var det som ble formidlet gjennom tidsskriftene?"

Oppgavens oppbygning og struktur

Først i oppgaven er det en introduksjon av tema og teoretiske utgangspunkter. Deretter vil jeg ta for meg den teoretiske og metodiske tilnærmingen til materialet. Etter dette følger det første analysekapittelet hvor jeg ser på hvordan det feministiske landskapet på 1970-tallet var, hvordan homobevegelsen var organisert, hvilket forhold de lesbiskfeministiske organisasjonene hadde til homobevegelsen og hvorfor Lesbisk Bevegelse ble startet som en egen organisasjon. I kapittelet vil jeg se på hvordan kvinnebevegelsen, homobevegelsen og de lesbiskfeministiske organisasjonene kan forstås som sosiale og identitetspolitiske bevegelser. I det andre analysekapittelet vil jeg ta opp hvordan de lesbiske feministene så på begrepene lesbiskhet og seksualitet. I kapittelet vil jeg også diskutere om de så lesbiskhet som en medfødt indre essens, eller om de hadde et mer konstruktivistisk forhold til lesbiskhet. Jeg vil også se på hvordan de skrev om seksualitet i *Lavendelexpressen*. I det tredje analysekapittelet

vil jeg se på de lesbiske feministenes relasjon til kvinnekultur og det som har blitt kalt kulturfeminismen. Jeg vil ta opp om de lesbiske feministenes fokus på kvinnekultur tok over for radikalfeminismen. Jeg vil også ta for meg hvilke politiske saker de lesbiske feministene var opptatt av. I avslutningen oppsummeres det jeg anser som hovedfunnene i dette masterprosjektet.

Tidligere forskning

Jeg vil her kort presentere forskning på den nye kvinnebevegelsen og lesbisk feminisme som er mest aktuell for min oppgave. Allerede i 1980 begynte forskningen på den nye kvinnebevegelsen i Norge. Sosiologen Harriet Holter fikk tildelt midler fra Norges allmenvitenskaplige forskningsråd til å forske på den nye kvinnebevegelsen i Norge. En del av prosjektet var at kvinnebevegelsens fremvekst, utvikling og hva de gjorde skulle bli dokumentert i en historisk fremstilling. Oppdraget med å skrive denne historiske fremstillingen gikk til sosiologen Runa Haukaa (Lindtner, 2014, s. 10-11). Slik ble Haukaas bok *Bak slagordene - Den nye kvinnebevegelsen i Norge* til. Boken som kom ut i 1982 gir et godt innblikk i den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet og hvordan den oppstod¹. Haukaa var selv aktiv i den nye kvinnebevegelsen og var med på å utgi tidsskriftet *Kjerringråd*. Boken gir en gjennomgang av hvordan den nye kvinnebevegelsen vokste frem i Norge og hva de var opptatt av. Boken dreier seg hovedsaklig om den nye kvinnebevegelsen generelt, men tar også for seg ulike mindre organisasjoner, som Lesbisk Bevegelse. At boken kom ut så kort tid etter oppstarten av den nye kvinnebevegelsen gjør at den har hendelsene tett innpå seg.

I følge medieviteren Synnøve Skarsbø Lindtner er det ikke skrevet mye om den nye kvinnebevegelsen i Norge (Lindtner, 2014, s. 45). Blant den norske forskningen på feminisme på 1970- og 1980-tallet er Lindtners doktoravhandling *"Som en frisk vind gjennom stuen" - Kvinnebladet Sirene (1973 - 1983) og det utvidete politikkbegrepet*. I avhandlingen analyserer hun kvinnebladet *Sirene* og det utvidete politikkbegrepet som går ut på å gjøre det personlige politisk. Avhandlingen studerer i likhet med oppgaven min publikasjoner utgitt av feminister. Kvinnebladet *Sirene* henvendte seg til et mye større publikum enn de lesbiskfeministiske

¹ Synnøve Lindtner tar i avhandlingen sin opp at det at Haukaa selv var aktiv i den nye kvinnebevegelsen kan ha vært med å påvirke vinklingen, men boken gir likevel et verdifullt innblikk i den nye kvinnebevegelsens historie.

tidsskriftene jeg undersøker. Det kan også sies å ha vært mer populærfeministisk og nådde lesere utenfor den organiserte kvinnebevegelsens rekker.

En kulturhistorisk analyse av kvinnebevegelsen på 1970-tallet som er relevant for min oppgave er kulturviteren Ingrid Birce Müftüoglus doktoravhandling *Hverdagens politikk i 1970-tallets kvinnebevegelse*. Müftüoglu tar opp noen av de samme temaene jeg omtaler i denne oppgaven, blant annet kulturfeminismen. Müftüoglus avhandling er basert hovedsakelig på intervjuer, men også på publikasjoner utgitt av medlemmer/organisasjoner i kvinnebevegelsen. Enkelte numre av *Lavendelexpressen* er blant publikasjonene hun benytter som materiale i studien. Müftüoglus avhandling undersøker ”hvordan kvinnebevegelsens paroler ble personifisert, omformulert og estetisert i hverdagen” (Müftüoglu, 2013, s. 7). Müftüoglus estetiske og delvis materielle fokus skiller seg fra det jeg undersøker i denne oppgaven. Müftüoglu skriver om kvinnehuset og kvinnekultur blant 1970-tallets kvinnebevegelse, noe jeg også vil gå inn på i oppgaven.

Innenfor den skandinaviske forskningen på den nye kvinnebevegelsen er et viktig verk statsviteren Drude Dahlerups *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985* som kom ut i 1998. Dahlerups forskning tar for seg den danske Rødstrømpebevegelsen. Den er også relevant for norske forhold da det var mye kontakt mellom feminister innad i Skandinavia. Dahlerup skriver blant annet om hvordan en kan forstå kvinnebevegelsen som sosial bevegelse og dette er noe jeg ser på i denne oppgaven.

I Sverige er det forsket mer på kvinnebevegelsen og lesbisk feminisme, og denne forskningen gir viktige bidrag til også å forstå den norske bevegelsen. En verdifull inspirasjonskilde til oppgaven er kjønnsforskeren Hanna Hallgrens doktoravhandling som er den mest omfattende forskningen på lesbisk feminisme i Skandinavia. Hallgrens doktoravhandling *När lesbiska blev kvinnor. Lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talet i Sverige* tar opp mange av de samme temaene jeg undersøker i denne oppgaven. Hun har forsket på svenske lesbiske feminister på 1970- og 1980-tallet.

Historikeren Karin Lindeqvist har skrevet oppgaven *Med hela foten. Konstruktionen av lesbiskhet som kollektiv identitet i Grupp Viktoria och Lesbisk Front, 1973-1979*. Hun tar også kort opp de lesbiskfeministiske organisasjonene i Norge og Danmark. Lindeqvist undersøker de svenske organisasjonene Grupp Victoria og Lesbisk Front fra et sosialt bevegelsesperspektiv og har i motsetning til Hallgren fokus på kollektiv identitet.

Den svenske etnologen Pia Lundahl, i studien *Lesbisk identitet*, intervjuet 26 lesbiske og biseksuelle kvinner om deres syn på lesbisk identitet. Fokuset i studien handler om lesbisk identitet og ikke lesbisk feminisme, men er likevel relevant for å forstå hvordan de lesbiske/biseksuelle kvinnene tenker omkring identitet.

Den danske historikeren Karin Lützen har skrevet boken *Hva hjertet begjærer: Kvinners kjærlighet til kvinner 1825-1985*. Boken ble utgitt på norsk i 1987. Et av kapitlene i boken har tittelen *Nåtidens kvinne 1970-1985* og tar blant annet for seg lesbisk feminisme i årene 1970-1985. I dette kapitlet kommer Lützen også inn på norske forhold. Lützen skriver at hun i kapitlet vil "... beskrive omverdenens holdninger til lesbiske kvinner og deres egne tanker, spesielt i relasjon til forhold som dreier seg om seksualitet og roller" (Lützen, 1987, s. 292).

USA blir av mange regnet som den lesbiske radikalfeminismen opphavssted. Noe av den nordamerikanske forskningen om lesbisk feminisme jeg vil se nærmere på er den amerikanske historikeren og kjønnsforskeren *Alice Echols* bok *Daring to be bad : radical feminism in America, 1967-1975*. Boken kom ut første gang i 1989 og baserer seg på en rekke intervjuer og på materiale som kvinnebevegelsen selv produserte. Echols skriver blant annet om radikalfeminisme og kulturfeminisme som er sentrale begrep i denne oppgaven. Echols skriver i introduksjonen til boken at "A study of this sort seems to me especially important because radical feminism is so poorly understood and so frequently conflated with cultural feminism" (Echols, 2016, s. 6). Blant andre amerikanske forskere som har skrevet om lesbisk feminisme og kulturfeminisme i USA er sosiologen og kjønnsforskeren Verta Taylor og kjønnsforskeren Leila Rupp. De har blant annet skrevet om lesbiske feminister og kvinnebevegelsen i USA i artikkelen *Women's Culture and Lesbian Feminist Activism: A Reconsideration of Cultural Feminism*. Verta Taylor har også skrevet artikkelen *Collective*

Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization sammen med sosiologen Nancy E. Whittier. Artikkelen handler om kollektiv identitet i sosiale bevegelser, med særlig fokus på lesbiske feminister.

Kapittel 2: Teori og metode

Teoretiske perspektiver

Her vil jeg presentere sentrale teorier og begreper som blir brukt som utgangspunkt i oppgaven. Først tar jeg opp radikalfeminisme og kulturfeminisme, deretter sosiale bevegelser og kollektiv identitet. Til slutt vil jeg se på identitet og identitetspolitikk.

Radikalfeminisme og kulturfeminisme

Det fantes en rekke retninger innenfor feminismen på 1960-1980-tallet. Den retningen jeg mener er best egnet til å beskrive den feminismen de lesbiske feministene i Lesbisk Bevegelse frontet er radikalfeminisme. Jeg vil derfor kort gå inn på de viktigste trekkene ved radikalfeminismen. Jeg vil etter dette se på det som av en del forskere har blitt betegnet som kulturfeminisme.

Statsviteren Drude Dahlerup lister opp en rekke nye retninger innenfor 1960-1980-tallets feminisme, hun nevner som eksempel blant annet radikal feminisme, sosialistisk feminisme, marxistisk feminisme, lesbisk feminisme og kulturfeminisme (Dahlerup, 1998b, s. 38). Sosialantropologen og kjønnsforskeren Lena Gemzöe tar også for seg ulike retninger innenfor feminisme i boken *Feminism*. Hun skriver at radikalfeminismens utgangspunkt er at kvinner er undertrykte på grunn av sitt kjønn og at den mest grunnleggende og utbredte undertrykkelsen er kvinneundertrykkelsen. Radikalfeminismen ble utviklet i USA, Europa og Australia av den radikale kvinnebevegelsen på 1960-tallet (Gemzöe, 2005, s. 45). Den amerikanske historikeren og kjønnsforskeren Alice Echols skriver at: "Radical feminists argued that women constituted a sex-class, that relations between women and men needed to be recast in political terms, and that gender rather than class was the primary contradiction" (Echols, 2016, s. 3). Noe av det som kjennetegnet radikalfeministene var i følge Echols altså at de argumenterte for at kvinner som kjønn utgjorde en egen klasse og satte kjønn fremfor sosial klasse i kvinnekampen. På engelsk skiller en mellom gender og sex, mens en på norsk bruker ordet kjønn som betegnelse for begge deler. På svensk bruker de inndelingen kön og genus for å betegne dette. Innføringen av et språklig skille mellom sosialt kjønn og biologisk kjønn har vært forsøkt på norsk, men ofte brukes fortsatt det mangetydige begrepet "kjønn" både i akademia og dagliglivet (Hellesund, 2002, s. 66). Som en rekke forskere, blant annet

Judith Butler og Toril Moi, har pekt på, er også skillet mellom biologisk og sosialt kjønn problematisk. En av grunnene til dette er at biologisk kjønn lett kommer til å fremstå som en mer ”naturlig” kategori, mens det sosiale kjønn fremstår som konstruert (Moi, 1998, s. 47). Butler skriver i boken *Gender Trouble* at:

[...] gender is not to culture as sex is to nature, gender is also the discursive/cultural means by which “sexed nature” or “natural sex” is produced and established as “prediscursive”, prior to culture, a politically neutral surface on which culture acts (Butler, 1999, s. 11).

Butler argumenterer for at biologisk kjønn ikke nødvendigvis er et nøytralt begrep, men at det også er formet av kulturen. Jeg kommer dermed til å forholde meg hovedsakelig til betegnelsen kjønn for å dekke begge disse aspektene.

Gemzöe skriver om forskjellen mellom radikalfeminisme og liberalfeminisme at:

"Radikalfeminister utmanar liberalfeminismens betoning på en kamp för att uppnå positioner och rättigheter i den offentliga världen och pekar istället på förtrycket av kvinnor i det som liberalismen sett som en privat sfär" (Gemzöe, 2005, s. 45). Radikalfeminismen tar altså med undertrykkelsen av kvinner i den private sfæren inn i kampen mot kvinneundertrykkingen, til forskjell fra liberalfeminismen. I følge radikalfeminismen er alle kvinner utsatt for undertrykkelse på bakgrunn av at de er kvinner, de har dermed en felles fiende som blir omtalt som patriarkatet. I følge Gemzöe betegner begrepet patriarkatet:

[...] ett samhälleligt system som bygger på mäns dominans över kvinnor och enligt radikalfeminismen har alla män fördelar av att vi lever i ett patriarkat, då det som män gir dem makt över kvinnor (Gemzöe, 2005, s. 46).

Termen patriarkat har fått stor betydning innenfor feministisk tenkning og ble introdusert av Kate Millet i 1970 (Gemzöe, 2005, s. 46). Rent organisatorisk skilte også radikalfeministene seg ut fra en del av de andre feministiske organisasjonene. Det var viktig for dem å ikke videreføre det de anså som hierarkiske patriarkalske strukturer, men tvert imot sørge for strukturer som la til rette for likeverd og søsterskap. Flat struktur, uten utpekte ledere, ble et av kjennetegnene på denne delen av bevegelsen, og de radikale feministene opprettet mindre grupper og jobbet med bevisstgjøring innenfor gruppene. I gruppene kunne de utveksle personlige erfaringer de hadde som kvinner, blant annet om undertrykkelse, og slik kunne de

analysere erfaringene politisk. Gjennom å dele erfaringene erfarte de ofte at erfaringene var kollektive og ikke noe de var alene om. I følge radikalfeminismen er alle kvinner utsatt for undertrykkelse i kraft av å være kvinner og dette grunngir hvorfor det er behov for en kollektiv bevegelse (Gemzöe, 2005, s. 46).

Hanna Hallgren har valgt å bruke termen lesbisk sosialistisk radikalfeminisme om feminismeretningen som de lesbiske feministene i Sverige som hun skriver om tilhørte. Hun viser til Lena Gemzöes inndeling av feminismeretninger for å plassere de lesbiske feministene innenfor en av retningene, og konkluderer med at sosialistisk radikalfeminisme er den retningen som er best egnet til å beskrive den feministiske retningen de tilhørte. Hallgren velger også å bruke begrepet lesbisk i tillegg til sosialistisk radikalfeminisme, for å vise hvilken politisk funksjon lesbiskheten også hadde innenfor de lesbiskfeministiske grupperingene (Hallgren, 2008, s. 138-139). Ettersom det var store likheter mellom de svenske og de norske lesbiskfeministiske grupperingene, vil termen lesbisk sosialistisk radikalfeminisme sannsynligvis være dekkende også for de norske lesbiske feministenes som ga ut *Lavendelexpressen* og de lesbiske feministene i Lesbisk Bevegelses retning. Hallgrens begrunnelse for å kalle den svenske lesbiske 70-tallsfeminismen for både sosialistisk og radikalfeministisk er at den ikke kun fokuserte på en undertrykkelse, men snarere forholdt seg til flere undertrykkelser som var likestilt. Som eksempel på dette nevner hun kapitalens undertrykkelse, patriarkatets undertrykkelse og heteroseksuell undertrykkelse (Hallgren, 2008, s. 139). I *Lavendelexpressen* nr. 5 i teksten *LB- 5 år* står det: ”LB hørte allerede fra starten av naturlig hjemme på venstresiden i norsk politikk. Den definerte seg som anti-patriarkalsk og anti-kapitalistisk” (Lavendelexpressen, 1980b. s. 3). Dette er med på støtte definisjonen av Lesbisk Bevegelse som lesbisk sosialistiske radikalfeminister. Jeg har likevel valgt å omtale de lesbiske feministene som utga *Lavendelexpressen* for lesbiske radikalfeminister da de først og fremst ville bekjempe patriarkatet. Dette står i motsetning til de selverklærte sosialistiske kvinneaktivistene som hadde monopolkapitalen og kapitalismen som sin hovedfiende.

Flere av tekstene i de lesbiskfeministiske tidsskriftene kan knyttes opp mot det som har blitt omtalt som kulturfeminisme, noe jeg vil se på i analysen av særlig *Lavendelexpressen*. Termen kulturfeminisme ble i følge Echols først brukt av Brooke Williams i 1975 og er ment

å beskrive en vending som mange så på som en avpolitisering av radikalfeminismen (Echols, 2016, s. 301). I følge Echols utviklet kulturfeminismen seg fra radikalfeminismen, men hun argumenterer for at kulturfeminismen tok en annen retning enn radikalfeminismen på noen vesentlige områder. Echols skriver:

Most fundamentally, radical feminism was a political movement dedicated to eliminating the sex-class system, whereas cultural feminism was a countercultural movement aimed at reversing the cultural valuation of the male and the devaluation of the female (Echols, 2016, s. 6).

Echols argumenter for at en i dagens terminologi kan si at radikalfeminisme kan sees på som i hovedsak sosialkonstruktivistisk, mens kulturfeminismen kan sees på som mer essensialistisk: ”In the terminology of today, radical feminists were typically social constructionists who wanted to render gender irrelevant, while cultural feminists were generally essentialists who sought to celebrate femaleness” (Echols, 2016, s. 6). Jeg vil i analysen av tidsskriftene undersøke om skillet mellom radikalfeminismen og kulturfeminismen fremstår like relevant i den norske konteksten som i den amerikanske.

Sosiologen og kjønnsforskeren Verta Taylor og historikeren og kjønnsforskeren Leila J. Rupp har forsket på lesbisk feminisme i USA. De beskriver Echols som en av de fremste kritikerne av kulturfeminismen. Taylor og Rupp skriver også at det i de fleste kritiske diskusjonene om kulturfeminisme blir tatt opp lesbiskhetens sentrale posisjon i avpolitiseringen og at dette innenfor den amerikanske kvinnebevegelsen noen ganger kan fremstå som en mer legitim og skjult måte å kritisere lesbisk feminisme (Taylor og Rupp, 1993, s. 32- 33). Som jeg vil komme tilbake til har deler av kvinnebevegelsen hatt et svært anstrengt forhold til at det fantes så mange åpne lesbiske i bevegelsen. Hanna Hallgren ser også at kritikken mot kulturfeminismen kan ha noen blandede motiver. Hun skriver at hun likevel ser på Echols oppdeling i en radikalfeministisk- og en kulturfeministisk fase som et brukbart analytisk grep (Hallgren, 2008, s. 125).

Taylor og Rupp har definert lesbisk feminisme som:

By *lesbian feminism*, we mean a variety of beliefs and practices based on the core assumption that a connection exists between an erotic and/or emotional commitment

to women and political resistance to patriarchal domination (Taylor og Rupp, 1993, s. 33).

Jeg vil støtte meg på denne definisjonen av lesbisk feminisme i oppgaven. Når jeg bruker begrepet lesbiske i oppgaven mener jeg kvinner som selv identifiserer seg som lesbiske. Det ble på 1970- og 1980- tallet brukt videre definisjoner av lesbiskhet, enn det som er vanlig å bruke i dag. Haukaa hevder at:

Så å si alle lesbiske feminister definerer begrepet «lesbisk» atskillig videre enn det tradisjonelle, snevre, sex-fokuserende begrep «homoseksuell». I noen kretser har begrepet sågar hatt en tendens til å løsne fra sitt utgangspunkt som betegnelse på entydig seksuell tiltrekning, og i stedet gitt en mer politisk definering (Haukaa, 1982, s. 134).

Her omtaler Haukaa begrepet homoseksuell som et tradisjonelt, smalt og sexfokuserende begrep. DNF-48 ønsket på ett tidspunkt å innføre ordet homofil, i stedet for homoseksuell, for å få mindre fokus på det seksuelle ved homoseksualiteten. I heftet *Hva vi vil* som ble utgitt av DNF-48 i 1951 er det en av de første gangene begrepet homofil blir brukt på norsk (Jordåen, 2010, s. 239). Likevel ble begrepet homoseksuell brukt om både kvinner og menn fortsatt på 1970- og 1980-tallet. I oppgaven bruker jeg begrepene homoseksuell og homofil om hverandre.

I den senere analysen av de lesbiskfeministiske tidsskriftene vil jeg se på hvordan de lesbiske feministene diskuterte begrepet lesbiskhet og hvilke forskjellige oppfatninger omkring begrepet som fantes blant de lesbiske feministene. I *Lavendelexpressen* kommer dette blant annet til uttrykk når de skriver om den ikoniske teksten *The Woman Identified Woman* av Radicalesbians fra 1970. Gemzöe skriver at det innenfor radikalfeminismen finnes en kritisk holdning til det som blir kalt samfunnets obligatoriske heteroseksualitet og rollen det spiller i maktutøvingen til patriarkatet (Gemzöe, 2005, s. 48). Denne forståelsen er blant annet hentet fra feministen, essayisten og poeten Adrienne Richs tekst *Compulsory heterosexuality and lesbian existence* fra 1980.

Sosial bevegelser og kollektiv identitet

Den nye kvinnebevegelsen som oppstod i Norge på 1970-tallet kan sees på som en sosial bevegelse. Haukaa skriver at gjennom å se på kvinnebevegelsen som en sosial bevegelse får en større innsikt i dens virkemåte (Haukaa, 1982, s. 43). Kulturviter Hilde Danielsen skriver at "Selve begrepet «sosial bevegelse» ble opprinnelig brukt om arbeiderklassens tidlige organisering, men kom etter hvert også til å betegne fredsbevegelsen, miljøbevegelsen og kvinnebevegelsen" (Danielsen, 2013b, s. 45).

Termen «New social movement» eller nye sosiale bevegelser (min oversettelse) blir ofte brukt for å beskrive de sosiale bevegelsene som oppstod på 1960- og 1970-tallet. Dahlerup skriver at "New social movement skolen tager afsæt i de marxistiske analysers sammenhæng mellem samfundsstruktur, klasse, ideologi og bævegelse, men ønsker en teoretisk videreudvikling der kan forklare opkomsten af de nye ikke klassebaserede bævegelser" (Dahlerup, 1998, s. 59). New social movement skolen tar utgangspunkt i at de nye sosiale bevegelsene på 1960-1980-tallet, som for eksempel kvinnebevegelsen, miljøbevegelsen og fredsbevegelsen, representerer noe kvalitativt nytt, for uten å være nye bevegelser som oppstod i denne perioden (Dahlerup, 1998, s. 59). Enkelte har vært kritisk til termen nye sosiale bevegelser, da de mener det ikke representerer et radikalt brudd med det som opprinnelig hadde betegnelsen sosiale bevegelser. Sosiologen Alberto Melucci diskuterer blant annet spørsmålet om det "nye" i de nye sosiale bevegelsene (Melucci, 1992). Like fullt er termen nye sosiale bevegelser mye brukt i forskningen på de nye sosiale bevegelsene som oppstod på 1970- og 1980-tallet.

Ettersom begrepet sosiale bevegelser kan benyttes på flere måter har jeg valgt å ta utgangspunkt i en definisjon som omfatter kvinnebevegelsen. Den danske statsviteren Drude Dahlerup, som har gjort en dyptgående studie av den danske Rødstrømpebevegelsen, har definert sosiale bevegelser som:

[...] bevidste kollektive aktiviteter, som inden for en fælles ideologisk ramme og med et vist minimum af organisering har til formål at skabe forandring i samfundet, idet medlemmernes engagement er den vigtigste ressource (Dahlerup, 1998a, s. 49).

Denne definisjonen utelukker for eksempel uorganiserte aktiviteter og enkeltaksjoner. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i denne definisjonen for å se på kvinnebevegelsen og homobevegelsen som sosial bevegelse. Dahlerup skriver:

En social bevægelse repræsenterer en protest mod den etablerede magtstruktur og mod de dominerende normer og værdier i samfundet. Kun protester, som har en vis organisation, en vis varighed og en vis størrelse, defineres her som sociale bevægelser (Dahlerup, 1998a, s. 49).

Historikeren Knut Kjeldstadli presenterer i boken *Historier om motstand* en liste over kjennetegn ved sosiale bevegelser. Punkt nr. 3 i denne listen er: ”De har understreket at de som var med, hadde noe felles, som også har skilt dem fra andre; de har altså hatt en kollektiv identitet” (Kjeldstadli, 2010, s.15). Altså kan kollektiv identitet sies å være noe som kjennetegner medlemmer i en sosial bevegelse. En sosialkonstruktivistisk tilgang til sosiale bevegelser, slik Dahlerup bruker som utgangspunkt i boken *Rødstrømperne*, fokuserer på selve konstruksjonen av nye betydninger, nye ideer og nye identiteter. I motsetning til andre retninger innenfor bevegelsesforskningen, fokuserer denne retningen på hvordan nye tanker, bevisstheter og adferder oppstår. Dahlerup skriver at i en rekke nye bevegelsesstudier er begrepet identitet et sentralt begrep. Dahlerup skriver at forskerne innenfor new social movement retningen ser det at nye kollektive identiteter har blitt basis for bevegelsene, i stedet for klasse, som et spesielt trekk ved de nye sosiale bevegelsene (Dahlerup, 1998a, s. 62-64). Melucci skriver følgende om kollektiv identitet:

Kollektiv identitet är en interaktiv och gemensam definition, producerad av många interagerande individer som berörs av handlingens mål liksom av det fält av möjligheter och hinder på vilket handlingen försiggår (Melucci, 1992, s. 49-50).

I artikkelen *Collective Identity in Social Movement Communities : Lesbian Feminist Mobilization* skriver sosiologen og kjønnsforskeren Verta Taylor og sosiologen Nancy E. Whittier om lesbiske feministers kollektive identitetsskaping. De lanserer tre analytiske begrep for å forstå lesbiske feministers kollektive identitet. De tre analytiske kategoriene de lanserer er boundaries, consciousness og negotiation, noe som jeg har oversatt til grenser, bevissthet og forhandling. Både Hanna Hallgren og Karin Lindeqvist har analysert svenske

lesbiske feminister ved hjelp av disse analytiske begrepene (Hallgren, 2008, Lindeqvist, 2003). Jeg vil i oppgaven se på hvilke kollektive identiteter som kommer til uttrykk i tidsskriftene jeg undersøker.

Identitet og identitetspolitikk

Jeg vil i oppgaven diskutere hvorvidt de nyfeministiske organisasjonene, homobevegelsen og Lesbisk Bevegelse kan sies å være basert på identitetspolitikk. Jeg vil basere meg på en utvidet forståelse av begrepet identitet som har vært vanlig innenfor for eksempel sosialantropologi, som går ut på å forstå identitet som "[...] individets selvforståelse og posisjonering i relasjon til gruppefenomener som sosial, kulturell eller etnisk identitet" (Identitet, 2016). Etnologen Pia Lundahl har skrevet om konstruktivistiske forståelser av identitet. "Tanken att identiteten tillhör individen ansluter till det man kan kalla identitetspolitik" (Lundahl, 1998, s. 19). Etnologen Tone Hellesund skriver at når en prøver å endre synet på en spesifikk gruppe i samfunnet og endre selvforståelsen til gruppen i en positiv retning, kan det betegnes som identitetspolitikk (Hellesund, 2008, s. 16). Hellesund skriver videre at følgende kjennetegner identitetspolitikk:

Identitetspolitikk er også politisk handling ment å fremme interessene til medlemmene av en marginalisert gruppe, en gruppe som er undertrykt nettopp på grunn av det som antas å særmerke medlemmene som gruppe (for eksempel kjønn, hudfarge, klassetilhørighet, etnisitet, funksjonshemming, seksuell praksis (Hellesund, 2008, s. 16-17).

Opplevelsen av å tilhøre gruppen fremstår ikke som noe en frivillig velger og tilhørigheten til gruppen påvirker hvordan medlemmene av gruppen har mulighet til å utfolde seg. Gruppen en tilhører gir også føringer på hvordan det oppfattes at disse personene er (Hellesund, 2008, s. 17).

Hellesund har skrevet om hvordan synet på homoseksualitet som essens, altså en essensialistisk forståelse av homoseksualitet som noe som er medfødt og uforanderlig, har blitt brukt i homokampen for å legitimere krav om rettigheter for skeive. Tidligere ble homoseksualitet sett på som handlinger en gjorde, men etter at begrepet homoseksuell ble tatt i bruk på slutten av 1800-tallet, gikk det etter hvert over til å bli betraktet som en del av

identiteten og en iboende legning (Hellesund, 2008, s. 74). I rettighetskampen for homofile kunne det slik brukes som en del av identitetspolitikken, at en kunne kreve rettigheter på bakgrunn av medfødte egenskaper som en ikke kunne forandre. Homobevegelsen har brukt dette strategisk for å oppnå rettigheter, noe som kan sies å ha vært svært vellykket (Hellesund, 2008, s. 20). Lundahl skriver at det blant homofile har vært en motstand mot å dekonstruere det homoseksuelle subjektet og hun knytter denne motstanden opp til frykten for at det skulle gå ut over rettighetene til homofile (Lundahl, 1998, s. 68-69). Hun skriver: «[...] utan en autentisk och i kroppen/biologin förankrad homosexualitet uppfattar man ingen grund för en homosexuell identitet och utan den homosexuella identiteten ingen grund för homosexuellas rättighetskrav» (Lundahl, 1998, s. 69). Kjønnforskeren Agnes Bolsø problematiserer i teksten *Identitet og homopolitikk etter queer* identitetspolitikken som hittil har blitt ført av homobevegelsen (Bolsø, 2007). Den ene typen kritikk som rettes mot identitetspolitikken er at den fremmer en essensialistisk forståelse av begrepet identitet. Identiteten fremstår som noe medfødt og uforanderlig, noe som individene ikke kan gjøre noe med. Dette blir lagt til grunn for å kjempe for rettigheter på bakgrunn av medfødte egenskaper en selv ikke kan forandre. Motsatt av denne essensialistiske forståelsen av identitet er den konstruktivistiske forståelsen (Hellesund, 2008). Identitetspolitikken har også blitt kritisert for å skape unødvendige skiller mellom individer og føre til splittelse og separatisme. Hellesund skriver at:

For meg er det særlig når identitetspolitikk fremmer statiske og essensialiserende forestillinger om en gruppe den fremstår som problematisk og potensielt farlig. I identitetspolitikk er det sentralt at identitetsgruppen man kjemper for, fremstår som tydelig, avgrensbar og ofte også enhetlig. Som regel arbeider man også for å få den til å fremstå som en respektabel gruppe i majoritetens øyne. I denne prosessen forsøker man å markere grenser mot dem som ikke framstår med tydelig og entydig identitet, og man markerer grenser mot minoritetsmedlemmer som ikke er respektable nok (Hellesund, 2008, s. 19).

Dermed kan identitetspolitikken virke disiplinerende på gruppen basert på beskrivelsen av gruppens identitet og være med på å bestemme hvilken forståelse av seg selv gruppemedlemmene bør ha (Hellesund, 2008, s. 19). Slik kan identitetspolitikken virke begrensende på hvilke mulige identitetsforståelser en kan ha.

En konstruktivistisk identitetsforståelse innebærer at en ser på identitet som noe som blir skapt gjennom blant annet samfunnsmessige påvirkninger og ikke som noe som er statisk og uforanderlig. En annen måte å si dette på er at identitet blir skapt gjennom forskjellige diskursive praksiser. Når en undersøker hvordan seksualitet, kjønn og subjekt kan bli skapt gjennom forskjellige diskurser, altså gjennom måten en snakker om dem, kan det betegnes som en diskursiv tilnæringsmåte. Inspirasjonen for denne måten å tenke om diskursive praksiser er hentet fra den franske filosofen Michel Foucault (Egeland og Jegerstedt, 2008, s. 70). Foucault har blant annet skrevet verket *Seksualitetens historie*. I *Seksualitetens historie bind I, Viljen til viten* skriver han følgende om endringen som har funnet sted i tenkningen omkring homoseksuelle:

Det 19. århundres homoseksuelle er blitt en personlighet: en fortid, en historie og en barndom, en karakter, en livsform; dessuten en morfologi, med en påfallende anatomi og kanskje en gåtefull fysiologi. Ingenting av det han er unnslipper hans seksualitet. Overalt i ham er den tilstede: Den ligger under all hans atferd fordi den er atferdens snikende og alltid aktive prinsipp, uten skamfølelse er den innskrevet i hans ansikt og på hans kropp siden den er en hemmelighet som alltid røper seg. Den er ett med ham, mindre som en vanesynd, enn som en særegen natur (Foucault, 1999, s. 53-54).

Foucault skriver i *Viljen til viten* om diskurs, makt, seksualitet og det han kaller undertrykkelseshypotesen. Innenfor noen retninger i kjønnsteorien har Foucaults teorier omkring makt og diskurs blitt viktig. En teoretiker som er inspirert av Foucaults tenkning omkring diskursive praksiser er den amerikanske kjønnsforskeren Judith Butler. Butler blir knyttet opp mot den kjønnsteoretiske retningen som kalles ”queer theory”. I boken *Gender Trouble* som kom ut i 1990 lanserer hun teorien om kjønn som en performativ kategori og at kjønn er noe en gjør og ikke noe en er (Butler, 1999). Butlers teorier om kjønn har blitt viktig både for kjønnsforskningen og den skeive forskningen.

Ulike typer diskursanalyser er alle eksempler på konstruktivistiske tilganger. Jeg vil i oppgaven ikke ta utgangspunkt i en spesifikk type diskursanalyse, men jeg vil bruke diskurs som et mer generelt begrep for å understreke forestillingen om at identitet kan sies å være skapt gjennom diskursive praksiser. Tidsskriftene jeg analyserer er en av arenaene for denne

type diskursive praksiser. I tidsskriftene skriver de lesbiske radikalfeministene at de vil skape en lesbisk identitet. Jeg vil gjennom disse teoretiske innfallsvinklene analysere hvilke forståelser av identitet som kommer til uttrykk der.

Metodisk tilnærming

Jeg vil her gjøre rede for hvordan jeg metodisk har nærmet meg feltet. Gjennom studier av tidsskriftene og konteksten de var en del av vil jeg forsøke å få frem en forståelse av tidsepoken, hva de lesbiske feministene var opptatt av og hvorfor de var opptatt av nettopp dette.

Materialet

Hovedmaterialet for oppgaven er lesbiskfeministiske tidsskrifter som ble utgitt av medlemmer av forskjellige lesbiskfeministiske grupperinger på 1970- og 1980-tallet. Skeivt arkiv ved Universitetsbiblioteket i Bergen har Norges største samling skeive tidsskrifter og jeg benytter meg av deres samling. De lesbiskfeministiske tidsskriftene gir en unik mulighet til å få et innblikk i hvilke saker de lesbiske feministene var opptatt av på 1970- og 1980-tallet. Det ble i løpet av perioden utgitt flere lesbiskfeministiske tidsskrifter i Norge. De jeg har brukt som materiale i oppgaven er *Lavendelexpressen*, *Lesbisk internavis*, *LF-avisa* og *Amasonen*. Skeivt arkiv holder også på med et intervjuprosjekt, «Skeive livsminner», hvor de blant annet har intervjuet personer som var engasjert i lesbisk feminisme på 1970- og 1980-tallet. Disse intervjuene blir benyttet som bakgrunnsinformasjon i oppgaven, men vil ikke bli referert til i oppgaven.

Tidsskriftene

Her vil jeg presentere tidsskriftene som utgjør hovedmaterialet for oppgaven. Jeg har valgt å bruke begrepet tidsskrifter om publikasjonene som ble utgitt av de forskjellige lesbiskfeministiske organisasjonene fordi det er den benevnelsen som jeg oppfatter at passer best til å beskrive de forskjellige utgivelsene. Skeivt arkiv bruker også denne benevnelsen som en samlebetegnelse for ulike skeive publikasjoner som ble utgitt (Norske skeive tidsskrifter, 2015). I følge Store norske leksikon kan tidsskrift defineres slik: "Tidsskrift,

periodisk, dvs. regelmessig, publisering som kommer ut med bestemte mellomrom (ukentlig, månedlig el. hvert kvartal), som regel i form av et hefte, og hvis innhold gjerne er begrenset til et enkelt fag eller interesseområde (fagtidsskrift)" (Tidsskrift, 2015). Ettersom utgivelsene var noe uregelmessige, kan det argumenteres mot å bruke betegnelsen tidsskrifter. Et alternativ kunne være å bruke betegnelsen avis, som ifølge Store norske leksikon er: "i moderne forstand en regelmessig publisering som inneholder nyheter, artikler, kunngjøringer, annonser osv" (Smith-Meyer, 2015). Denne definisjonen sikter også til regelmessighet, men tar i tillegg med kriteriet at utgivelsen skal inneholde nyheter. Publikasjonene utgitt av de lesbiske feministene inneholder i liten grad nyheter, dermed mener jeg at betegnelsen avis er mindre egnet enn betegnelsen tidsskrifter. Et annet alternativ var å omtale de lesbiskfeministiske publikasjonene som fanziner. Ordet fanzine er satt sammen av Fan og Magazine, og dette betegner enkle og ofte hjemmelagede publikasjoner som er knyttet til et smalt tema, for eksempel hyllest til noe en er fan av, som fotballklubber, science fiction og ulike band (Ridderstrøm, 2016). De lesbiskfeministiske publikasjonene omtaler noe som kan betegnes som et smalt tema, men de fremstår som mer forseggjorte og har et høyere opplag enn det jeg vil anta er tilfellet for de fleste fanziner.

I tidsskriftene kan en finne alt fra dikt, personlige historier og erfaringer, artikler om helse og mat, møtereferater, tegneserier, kvinnepolitiske tekster, strikkeoppskrifter og informasjon om hva som skjer på kvinnehuset. Et av formålene de oppgir som bakgrunn for å gi ut *Lavendelexpressen* dreier seg om viktigheten av synliggjøring av lesbiske.

Lavendelexpressen hadde sitt utspring i Lesbisk Bevegelse og det første nummeret ble utgitt av medlemmer av Lesbisk Bevegelse. I første utgave av *Lavendelexpressen* står det at det ble til etter at medlemmer av kvinneverkstedet SFINXA diskuterte artikler de holdt på å skrive mens de malte vinduer. Blant det de diskuterte var at de trengte et sted å trykke disse artiklene. Det står videre at det har vært ca. fem lesbiske med på å lage den første utgaven og at de alle er med i Lesbisk Bevegelse (Lavendelexpressen, 1976). Haukaa skriver at *Lavendelexpressen* likevel ikke var et organisasjonsblad for Lesbisk Bevegelse, men at de senere utgivelsene har blitt til på initiativ av forskjellige mindre grupper av lesbiske feminister (Haukaa, 1982, s. 159). Selv om *Lavendelexpressen* ikke var et organisasjonsblad for Lesbisk Bevegelse, kommer det frem i tekstene at tidsskriftet var nært knyttet til Lesbisk Bevegelse.

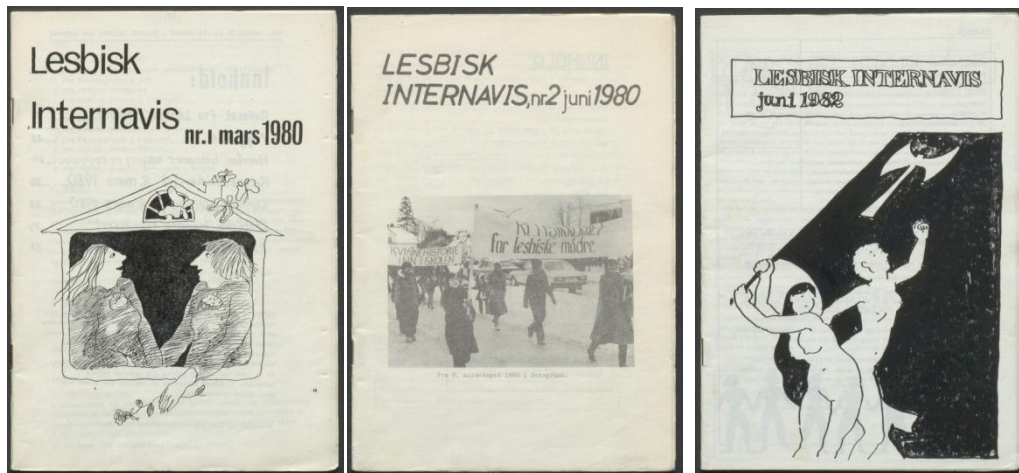
Skeivt arkiv har seks nummer av *Lavendelexpressen* som kom ut i perioden 1976-1981. Dette er sannsynligvis samtlige utgaver av tidsskriftet. *Lavendelexpressen* kom ut i et opplag på mellom 260 og 600 utgaver per utgave (Haukaa, 1982, s. 159, *Lavendelexpressen*, 1977b). De fleste tekstene i *Lavendelexpressen* er underskrevet med fiktive navn eller kun fornavn og de første utgavene av *Lavendelexpressen* er uten sidetall, eller har kun noen få sider med sidetall. Jeg vil referere til sidetall der det er brukt, ellers refererer jeg til tidsskriftet uten sidetall. Ikke alle utgivelsene er nummerert med årstall eller nummer på utgaven. De numrene som mangler årstall har jeg benyttet meg av artiklene i tidsskriftet for å komme frem til omtrentlig når det er gitt ut. I begynnelsen ser det ut til at det var ment som en intern publikasjon, men det gikk etter hvert over til å bli eksternt. Tidsskriftet ble også solgt innenfor kvinnebevegelsen i Danmark og Sverige (*Lavendelexpressen*, 1977a). En kan i dag også finne enkeltteksemplarer av tidsskriftet i arkiver ulike steder i verden (IHLIA).

Forsidene på *Lavendelexpressen* nr. 1, nr. 2 og nr. 4.

Lesbisk internavis ble utgitt av forskjellige lesbiske organisasjoner på rundgang. Nr. 1-3 fra 1980 og 3 unummererte utgaver fra 1982 finnes i Skeivt arkiv. Organisasjonene som utga de forskjellige numrene av tidsskriftet var den bergenske organisasjonen Sappho, Lesbisk Rørsle i Telemark, Kvinnegruppa i Arbeidsgrupper for Homofil Frigjøring, Homofil Kvinnegruppe i Trøndelag, Lesbisk gruppe i Homofil Bevegelse Rogaland og Lesbiske i Bergen. *Lesbisk internavis* ble opprettet på Lesbisk seminar i Bergen 26. og 27. januar 1980. Formålet med *Lesbisk internavis* var å være et kontaktledd mellom de ulike lesbiske grupperingene og organisasjonene (*Lesbisk internavis*, 1980c, s. 22). Navnet på tidsskriftet varierer noe i de

forskjellige utgivelsene. De mest brukte navnene er *Lesbisk internavis* og *Lesbisk Avis*. Jeg vil henvise til tidsskriftet som *Lesbisk internavis*. De forskjellige lesbiskfeministiske organisasjonene som utga tidsskriftene vil bli presentert senere i oppgaven.

Forsider på Lesbisk internavis.

Lesbiske Feminister Avis (*LF-Avisa*) ble utgitt av Avisgruppa i organisasjonen Lesbiske Feminister. *Amasonen* ble utgitt av Avisgruppa på Kvinnehuset, men var knyttet til organisasjonen Lesbiske Feminister. Første nummer av *LF-Avisa* kom ut i 1983 og det ble totalt utgitt 10 nummer dette året. Skeivt arkiv har nummer 8 og nummer 9 + 10 fra 1983. Nummer 9 og 10 er slått sammen til en utgave. Nr. 1-7 av *LF-avis*a fra 1983 har jeg så langt ikke funnet hos Skeivt arkiv eller Nasjonalbiblioteket. I 1984 kom det ut en utgave av *LF-Avisa* før den skiftet navn til *Amasonen* fra nr. 2 1984. Det kom ut totalt 8 utgaver av *Amasonen* i 1984. Det kom også ut to utgaver av *Amasonen* i 1986. Tidsskriftet ble trykket på kvinnetrykkeriet SFINXA. Mens *LF-avis*a først var et internblad, gikk den over til å være et eksterntblad da den skiftet navn til *Amasonen* (Amasonen, 1986a, s. 21).

Andre kvinnepolitiske publikasjoner som *Sirene* og *Kjerringråd* tok av og til opp temaet lesbiskhet. Disse publikasjonene vil noen ganger bli benyttet i denne studien som sekundærlitteratur. *Kjerringråd* hadde blant annet et eget temanummer om Lesbisk kamp i 1977. I *Sirene* nr. 3 fra 1977 skriver de blant annet om Lesbisk Bevegelse.

Analysen av tidsskriftene

Jeg har strukturert stoffet ved hjelp av diagrammer for å få overblikk over hvilke temaer som blir mest omtalt i tidsskriftene. Diagrammene gjør det enklere å få oversikt over materialet og gir også leseren bedre oversikt over innholdet i tidsskriftene. Pedagogen Vivi Nilssens bok *Analyse i kvalitative studier* tar opp hvordan en kan analysere datamaterialet når en arbeider med kvalitativt materiale. Nilssen omtaler koding og klassifisering som kjerneaktiviteter når en analyserer kvalitativt forskningsmateriale. Hun deler koding inn i flere forskjellige faser basert på «grounded theory», eller på norsk, forankret teori. Det første stadiet, åpen koding, innebærer at en går inn i analysen av materialet med en åpen innstilling til hva en skal finne i materialet. Formålet med dette er å skape nye analytiske ideer på grunnlag av datamaterialet. Når forskeren har gjort ferdig den første prosessen er ofte resultatet en mengde koder, som en grupperer inn i temaer eller kategorier i den neste fasen, kalt aksial koding. I denne prosessen knytter forskeren bånd mellom kategoriene og underkategoriene for å få mer presise forklaringer. Den siste fasen kalles selektiv koding og formålet her er å komme frem til kjernekategoriene og knytte de andre kategoriene opp mot den (Nilssen, 2012, s. 78-79).

Med utgangspunkt i dette kan jeg si at jeg i den første fasen har funnet nye analytiske ideer gjennom den første lesningen av tidsskriftene. Gjennom å skrive notater og stille spørsmål under lesingen av tidsskriftene, fikk jeg nye innsikter i materialet. I den neste fasen forsøkte jeg å få oversikt over tekstene i tidsskriftene ved å gå nøye igjennom tekstene og plassere dem i kategorier for å få en oversikt over hvilke temaer det ble skrevet mest om i tidsskriftene. Deretter satte jeg opp et diagram over innholdet i hvert av de forskjellige tidsskriftene. Nilssen påpeker at diagram som analyseredskap kan være nyttig for å stille spørsmål og se sammenhenger i materialet (Nilssen, 2012, s. 102).

Tidsskriftene som er materialgrunnlaget for denne oppgaven inneholder et mangfoldig materiale. For å få oversikt over materialet selv og gi leseren et innblikk i mangfoldet har jeg valgt å plassere tekstene i kategorier og sette opp diagrammer for å vise hvilke overordnede temaer som går mest igjen i tidsskriftene. Ettersom tidsskriftene inneholder alt fra dikt, sanger, strikkeoppskrifter, feministiske og lesbiskfeministiske tekster, bokomtaler og hvordan en selv kan montere en ekstra stikkontakt, har det vært en utfordring å kategorisere materialet i tidsskriftene. Diagrammene gir en oversikt over temaene som blir skrevet om i tidsskriftene,

men gir ikke noe nyansert innblikk i hva de skriver om de enkelte tekstene. Likevel kan det være et nyttig redskap for å få oversikt over materialet.

Når jeg har studert tidsskriftene har jeg sett etter tekster som kan være med å belyse problemstillingen i oppgaven. Jeg har valgt ut tekstene jeg bruker på bakgrunn av gjennomgang av tidsskriftene, hvor jeg har sett på hvilke saker de skriver mest om og hva som fremstår som de viktigste sakene for de lesbiske feministene i perioden 1970- og 1980-årene. Dikt, sanger og historier kommer høyest på listen over hvilken kategori som er mest utbredt i tidsskriftene, likevel har jeg valgt å hovedsaklig se vekk fra disse i analysen. Diktene er som regel korte og mange, og kan sies å omhandle interessante tema fra perioden, likevel er det andre tekster som fremstår som mer interessante for å få innblikk i hvilke tema de lesbiske feministene var opptatt av. Når jeg har referert til tekster i tidsskriftene har jeg ikke kun vært opptatt av hvor mye plass temaet får i de enkelte tidsskriftene, noen ganger kan det være en kort tekst som ved første øyekast virker bortgjemt og lite relevant, som kan være med på å komplettere bildet i den store fortellingen.

I kapittelet om homobevegelsen og kvinnebevegelsen har jeg i stor grad benyttet sekundærkilder for å belyse det feministiske og homopolitiske landskapet som fantes på 1970- og 1980-tallet. Uten å få oversikt over dette landskapet hadde det vært vanskelig å kunne forstå bakgrunnen for tekstene i tidsskriftene. Teksten *Lesbisk Bevegelses historie* av forfatteren Gerd Brantenberg, som selv var aktiv i Lesbisk Bevegelse, har gitt en mer utfyllende beskrivelse enn det jeg har funnet om organisasjonens historie i tidsskriftene. Den er derfor benyttet i stor grad for å få frem en mer helhetlig fremstilling av hva som foregikk da Lesbisk Bevegelse ble startet opp.

Innholdet i tidsskriftene

Etter den første gjennomgangen, kodingen og utarbeidingen av diagrammer, ble det nødvendig å justere diagrammene. Da noen artikler var korte, mens andre var på mange sider, ga dette en skjevfordeling i diagrammet. Jeg gikk derfor igjennom tidsskriftene på nytt, men denne gangen tok jeg utgangspunkt i antall sider som var brukt på hvert tema da det ga et bedre bilde av innholdet i tidsskriftene. Diagrammene gir en oversikt over de store temaene i

tidsskriftene, men ulempen med denne måten å sette det opp på er at det ikke kommer frem når det er flere tema av ulik kategori i samme tekst. Diagrammene er basert på alle utgaver av de aktuelle tidsskriftene som er tilgjengelig ved Skeivt arkiv.

Diagram over innhold i *Lavendelexpressen* basert på sidetall brukt på hver kategori:

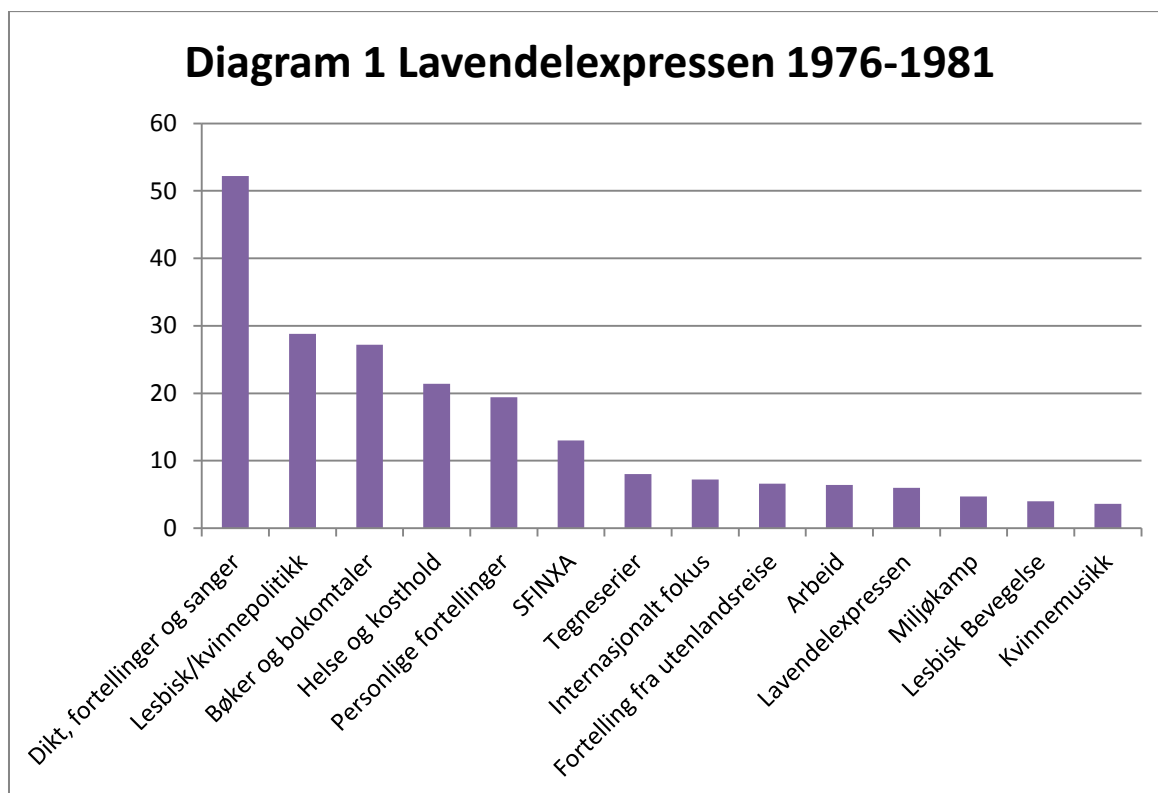

Diagram over innhold i alle utgavene av *Lesbisk internavis* basert på sidetall brukt på hver kategori:

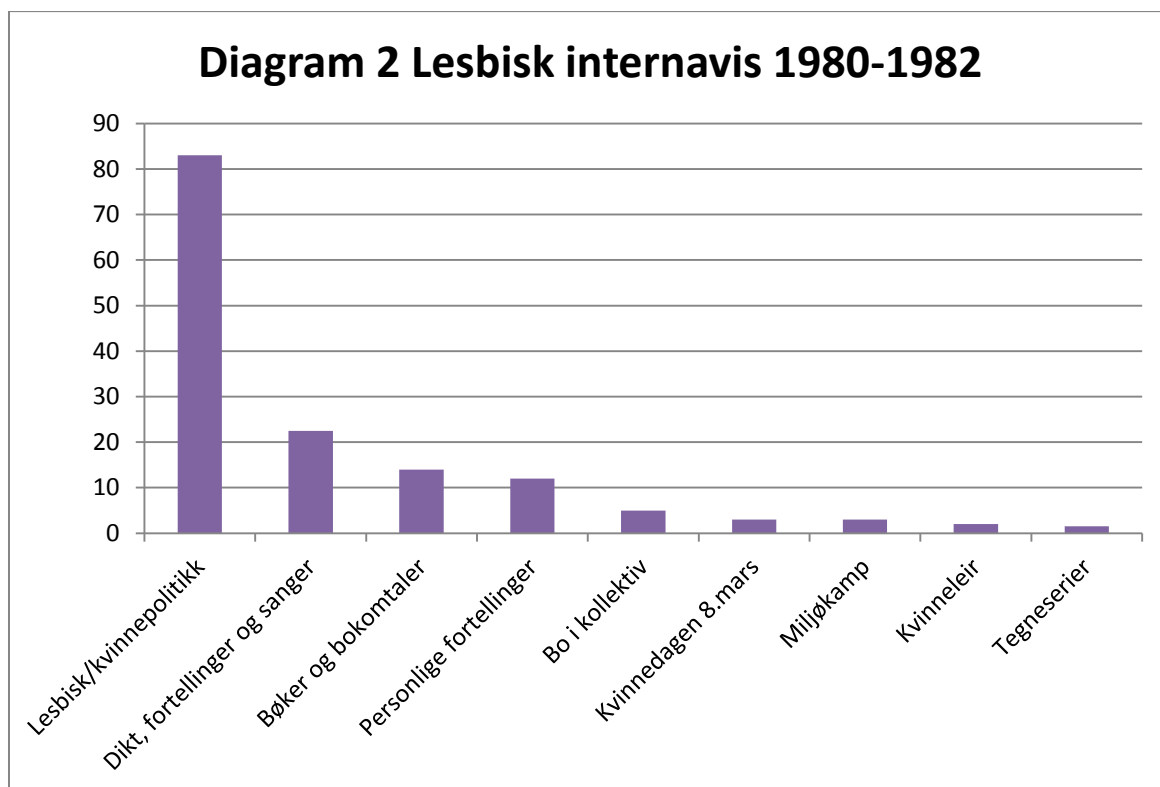

Diagram over innholdet i *LF-Avisa* basert på sidetall brukt på hver kategori:

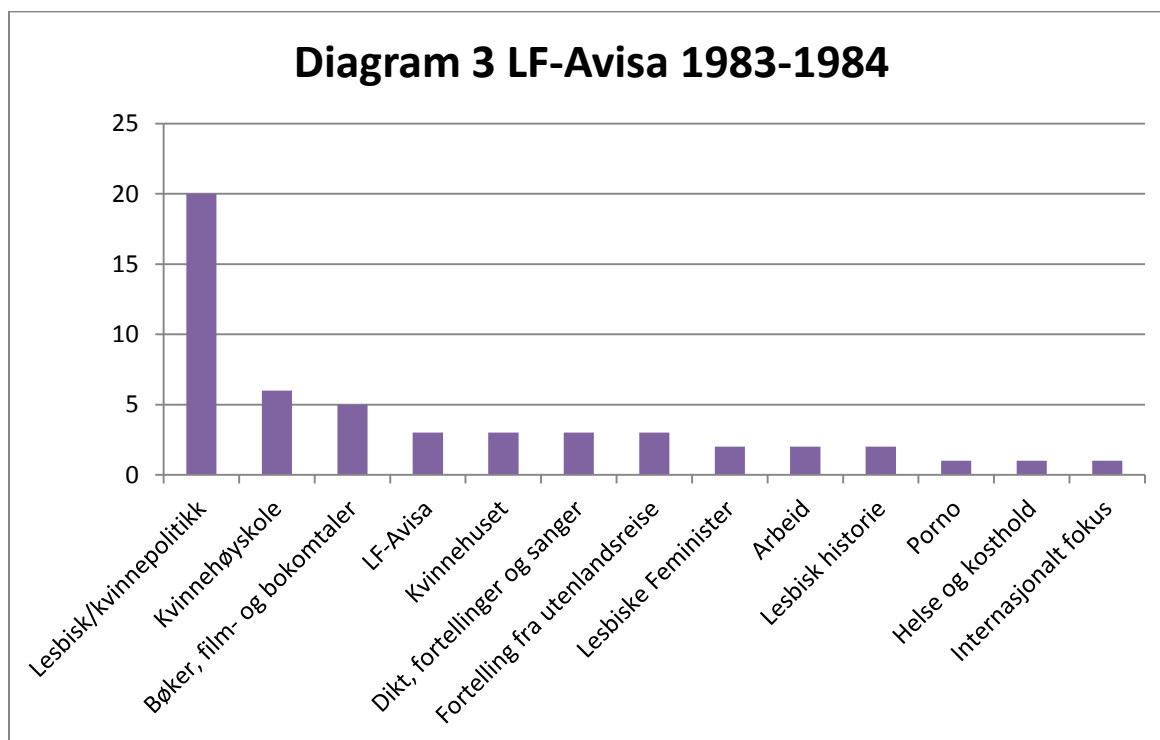
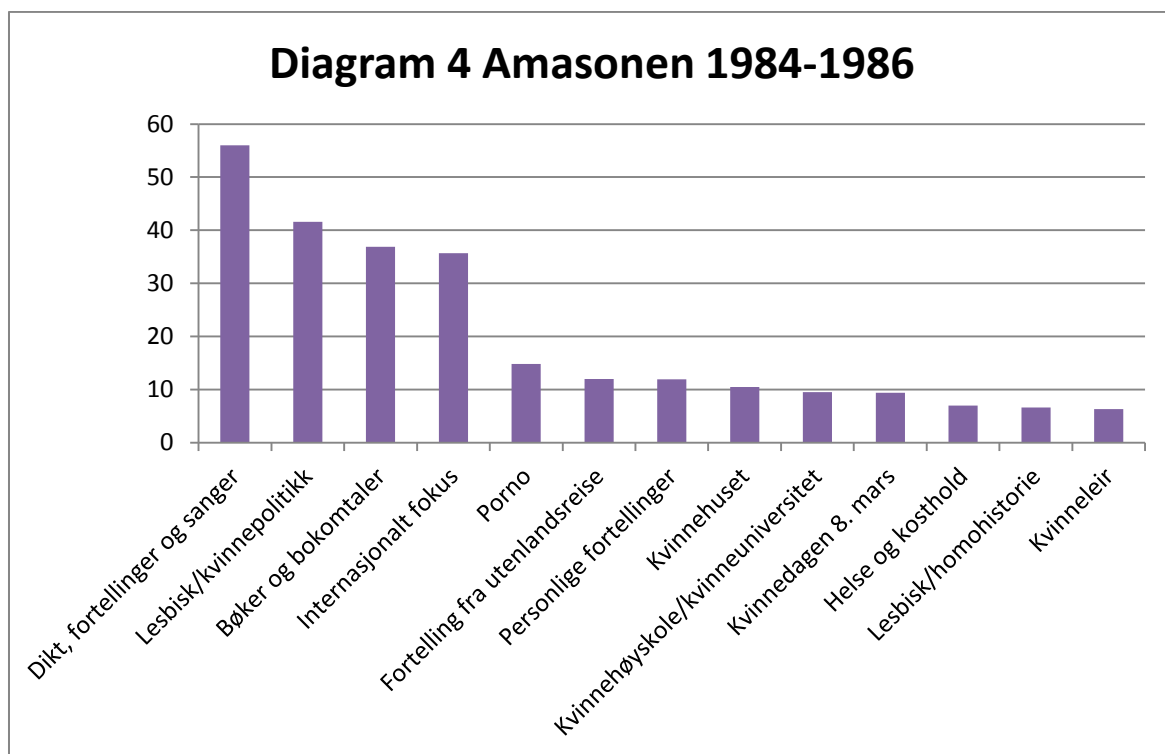

Diagram over innholdet i *Amasonen* basert på sidetall brukt på hver kategori:

Kategoriene

Det har vært noen utfordringer med å dele inn tekstene i tidsskriftene i kategorier.

Mesteparten av det de skriver om i tidsskriftene er knyttet til politikk og mange av tekstenes innhold kunne vært plassert i flere kategorier. De fleste tekstene i tidsskriftene kan defineres som politiske, særlig med utgangspunkt i slagordet ”det personlige er politisk”. Det kan dermed være problematisk å definere noen av tekstene som lesbisk/kvinnepolitiske og dele andre tekster inn i kategorier etter tema. Hvis en tar utgangspunkt i diagrammet over tekstene i *Lavendelexpressen* kan de fleste av kategoriene jeg har delt opp i kunne gå under kategorien lesbisk/kvinnepolitikk. Når jeg har valgt å ha en stor samlekategori som lesbisk/kvinnepolitikk skyldes det at en del av tekstene har dette som overordnet tema og dreier seg mer generelt om lesbisk/kvinnepolitikk. Det kan for eksempel noen ganger være vanskelig å avgjøre om teksten inneholder lesbiskfeministisk politikk eller generell feministisk politikk. Tekstene inneholder ofte både kvinnepolitikk og lesbiskfeministisk politikk. Dermed har jeg kalt kategorien lesbisk/kvinnepolitikk. I tekstene om *Lavendelexpressen* er det ofte i stor grad også skrevet om lesbiskfeministisk politikk i de tekstene som omhandler andre tema. På grunn av overlappingen i tekstene er det dermed

skrevet mer om lesbisk politikk enn det som kommer frem i diagrammene. De personlige tekstene er ofte politisk rettet, det er likevel skilt mellom personlige og politiske tekster. Et eksempel på personlige fortellinger er en tekst som forteller om hvordan det er å leve åpent lesbisk med barn (Lavendelepressen, 1977b).

I kategorien sanger, dikt og fortellinger inngår blant annet skjønnlitterære tekster, som for eksempel et utdrag fra Gerd Brantenbergs bok *Egalias døtre* (Lavendelepressen, 1977b). Det at det er flere kategorier slått sammen til en og at skjønnlitterære tekster er tatt med i kategorien gjør at den fremstår som mer omfattende i forhold til de andre kategoriene. Dikt, fortellinger og sanger utgjør likevel en betydelig del av innholdet i tidsskriftene. Kategorien bøker inkluderer både artikler i andre blader og vitenskapelige artikler som er gjengitt i tidsskriftene. Kategorien omfatter bøker som i stor grad dreier seg om lesbiske, kvinner, kvinnepolitikk eller alle disse temaene.

Jeg har i stor grad forsøkt å ha samme kategorier for de ulike tidsskriftene, men noen steder har det vært nødvendig å ha egne kategorier eller utvide kategoriene for enkelte av temaene i de ulike tidsskriftene fordi temaene de skriver om forandrer seg. En kan se noen forskjeller når det gjelder innholdet i tidsskriftene. I *Lavendelepressen* blir det skrevet mer om helse og kosthold enn i de andre tidsskriftene. I *Lesbisk internavis* blir det brukt mer plass på lesbisk/kvinnepolitikk, noe som sannsynligvis skyldes at det blir brukt mye plass på møtereferater og omtale av organisasjonene som ga ut tidsskriftet. Porno er et tema det blir skrevet om i økende grad utover 80-tallet. Dette kommer frem i diagrammet over innholdet i *Amasonen* hvor temaet blir tatt opp i så stor grad at det har fått en egen kolonne. Korte tekster med et tema som ikke blir tatt opp flere ganger har jeg valgt å utelate fra diagrammene. Et eksempel på dette er to sider skrevet om ”dele-dagen” av Nordisk Alternativkampanje i *Amasonen* nr. 1, 1986. I diagrammet over *Amasonen* har jeg ikke tatt med kategorier som omfatter færre enn 4 sider totalt på alle utgivelsene. Noen ganger passer tekstene inn i flere kategorier, de er da plassert i den kategorien mesteparten av innholdet i teksten tilhører. Det blir for eksempel skrevet om temaet AIDS i det siste nummeret som kom ut av *Amasonen*. Den ene teksten dreier seg om lesbisk politikk og AIDS, den andre teksten som nevner temaet dreier seg mer om lesbisk politikk og identitet enn om AIDS. Dermed er tekstene kategorisert som lesbisk/kvinnepolitikk (*Amasonen*, 1986a, s. 13-17).

Kryssord og lignende er ikke tatt med i opptellingen. Hele sider med bilder er ikke med i diagrammene, med mindre det er illustrasjoner til en tekst eller kommer klart frem hvilke tekster bildene tilhører. Jeg har ikke med en egen kategori for humor, til tross for at det finnes en del humoristiske og selvironiske tekster i tidsskriftene. De humoristiske tekstene er som regel knyttet opp til et større tema og er plassert i kategorien innholdet i tekstene tilhører.

Kulturanalyse som teori og metode

I oppgaven benytter jeg en kulturanalytisk tilnærming til materialet. Kulturanalysen kan både sies å være et teoretisk perspektiv (og kunne slik vært omtalt i teoridelen), men inneholder også viktige implikasjoner for de metodiske tilnærmingene. Etnologene Billy Ehn og Orvar Löfgren skriver i boken *Kulturanalytiska verktyg* at ”Kulturanalys innebär bland annat att man – med hjälp av etnografiskt material – undersöker människors handlande som något inlärt och kommunicerat” (Ehn og Löfgren, 2015, s. 8). Materialet som blir benyttet for analysen kan for eksempel være hentet fra arkiv, internett eller medier. De beskriver at begrepet feltarbeid slik har forandret seg gjennom tidene og at etnografibegrepet har blitt videre enn det var tidligere da det ofte var observasjon og intervjuer som var de vanligste metodene (Ehn og Löfgren, 2015, s. 7-8). Ehn og Löfgren skriver at ”En återkommande fråga är hur olika former av gemenskap formas och utmanas genom att gränser mellan ”vi” och ”dom” dras upp i vardagen” (Ehn og Löfgren, 2015, s. 8). I studiet av de lesbiske radikalfeministiske tidsskriftene er det kommunikasjonen omkring, og dermed innlæring av, temaer som lesbiskhet, identitet, seksualitet og feminisme som står i fokus.

Ehn og Löfgren skriver i boken *Kulturanalyser* at de gjennom boken vil [...] åskådliggöra hur all dagliga fenomen avlockas mängder av kulturell information, som kan lära oss mer om hur människor i skilda situationer tänker och lever” (Ehn og Löfgren, 2001, s. 8). Her forklarer de hvordan hverdagslige fenomener som ved første inntrykk ikke virker særlig betydningsfulle likevel kan gi informasjon om hvordan mennesker lever og tenker.

Kulturbegrepet er et vidt begrep, noe professor i medie- og kommunikasjonsvitenskap Johann Fornäs tar opp i boken *Kultur* (Fornäs, 2013). I følge Hellesund har det vært diskusjoner om kulturbegrepet innenfor etnologien og det kulturanalytiske perspektivet, noe som har ført til at

det har oppstått nye definisjoner av kultur. En ser ikke på kultur som en klart avgrensbar størrelse, men er mer opptatt av kultur som noe mennesker skaper (Hellesund, 2002, s. 65). Ehn og Löfgren tar utgangspunkt i følgende når de omtaler kultur:

När vi i den här boken talar om kultur innebär det att vi intresserar oss för de koder, föreställningar och värden som människor delar (mer eller mindre, medvetet eller omedvetet) och som de kommunicerar och bearbetar i socialt handlande (Ehn og Löfgren, 2001, s. 9).

Dermed handler kultur i denne sammenhengen mer om hvordan menneskelige forestillinger blir skapt og kommunisert, og mindre om å forsøke å definere kultur nøyaktig. Hvordan de lesbiske radikalfeministene ønsket å skape en lesbisk kultur og hvordan de kommuniserte dennes innhold i tidsskriftene er noe jeg vil se på i oppgaven.

Konstruktivistiske syn har blitt utbredt innenfor kulturforskningen. Ehn og Löfgren tar opp hvordan kritikken av essensialistiske synsmåter har hatt betydning for hvordan en fremstiller og forstår mennesker innenfor kulturforskningen:

Genom kritiken av ”essentialistiska” synsätt, där man talar om hur verkligheten och människor i grund och botten är, växte ett mer ”konstruktivistiskt” tänkande fram. Det har medfört att man inom kulturforskningen ogärna framställer människor med entydiga begrepp, t.ex. som män, svenskar eller skinheads, som de vore orubbliga identiteter eller naturgivna egenskaper. I stället vill man undersöka hur sådana identiteter konstrueras och förändras i en social process, där medier, populärkultur och offentlighet spelar en allt större roll som motpol eller inspirationskälla (Ehn og Löfgren, 2001, s. 12).

Det å se på hvordan ulike identiteter blir konstruert gjennom sosiale prosesser, snarere enn å se på identitet som noe ”naturgitt”, har fått en økende betydning innenfor kulturforskningen. Ehn og Löfgren skriver at identitetsbegrepet fikk en sentral plass i kulturanalysen på 1980- og 1990-tallet. De skriver videre at identitetsbegrepet i noen tilfeller erstattet kulturbegrepet som fokus i kulturanalysen på denne tiden. ”Diskusjonerna inriktades mot identitetsbildning som en dynamisk process och mot den identitetspolitik som utformades när grupper skulle hävda sin kulturella position i de sociala landskapet” (Ehn og Löfgren, 2001, s. 64-65). Hvordan de lesbiske radikalfeministene skapte nye diskurser om lesbisk identitet og seksualitet er noe jeg

vil ta opp i oppgaven. Gjennom kulturanalysen kan en stille spørsmål om etablerte forestillinger knyttet til kjønn, identitet, seksualitet og kultur. Diskursbegrepet har etter hvert også blitt utbredt innenfor kulturanalysen og har blitt brukt til å undersøke blant annet hvordan ideologiske diskurser har vært med på å prege hverdagslivet og forme hvordan mennesker tenker og handler (Ehn og Löfgren, 2001, s. 13). Det blir i oppgaven tatt utgangspunkt i at identiteter som lesbisk og homoseksuell er historisk konstruerte, at de altså er diskursive konstruksjoner som har oppstått på et bestemt historisk tidspunkt.

I boken *Kulturanalyser* trekker Ehn og Löfgren frem hvordan en kulturanalyse av identitetskonstruksjon kan bli til gjennom flere steg. I eksemplene i boken tar de utgangspunkt i ulike etniske grupper, men slik jeg ser det er det overførbart til å analysere hvordan de lesbiske feministene bygget opp sin identitet som gruppe. Det første steget er å se hvilke elementer som velges ut og presenteres som gruppens kultur (Ehn og Löfgren, 2001, s. 87). Hvilke elementer som trekkes frem som lesbisk kultur og hvordan det henger sammen med kulturfeminisme vil jeg se på i det tredje analysekapittelet i oppgaven. Neste steg i analysen av identitetskonstruksjon dreier seg om den lokale infrastrukturens rolle, med dette vises det til betydningen til staten, markedet, mediene og folkebevegelser for identitetsoppbyggingen. De tar opp spørsmålet om ”Hur är det att bygga opp en identitet eller kommunisera sin särart år 1900, 1950, 2000?” (Ehn og Löfgren, 2001, s. 88). Ehn og Lövgren trekker i dette steget frem synlighet som middel for å få innflytelse, noe de mener krever både mediepolitikk og identitetspolitikk. Opprettelsen av Lesbisk Bevegelse kan knyttes opp mot synliggjøring av de lesbiske feministene. I stedet for å være en lite synlig del av kvinnebevegelsen, opprettet de sin egen organisasjon. Lesbisk Bevegelse trekker frem usynliggjøringen av lesbiske som noe de kjemper mot. Dette vil bli diskutert i det andre analysekapittelet.

Metodologiske utfordringer

I et mangfoldig materiale blir det vanskelig å få frem alle aspekter de lesbiskfeministiske tidsskriftene omhandler. Jeg har forsøkt å forholde meg til de store linjene, men har også tatt med saker som kan gi et mer utfyllende bilde av de lesbiskfeministiske tidsskriftene. En utfordring med materialet er at det var en liten gruppe av de lesbiske feministene som var pådrivere for arbeidet med tidsskriftene, noe som kan føre til at ikke bredden i meningene til de lesbiske feministene kommer godt nok frem. Tekstene i tidsskriftene representerer slik ikke

nødvendigvis hele gruppens oppfatninger. Uenigheter kommer noen ganger til uttrykk i debatter i tidsskriftene, mens andre ganger kan det være vanskeligere å få øye på. I *Lavendelexpressen* nr. 2 etterlyser de leserbrev og oppfordrer til at flere skal sende inn materiale til tidsskriftet og slik få frem ulike synspunkter:

men det hadde vært så jævla fint om endel av de uenighetene, og meningene kunne komme på trykk, fks. i dette nummeret. det har jo ikke skjedd. og vi var inne på tanken om selv å måtte skrive leserinnlegg og sure oppstøt. men droppet det (Lavendelexpressen, 1977b).

Intervju er en metode som kunne ha vært benyttet for å få bedre innsikt i lesbisk feminisme på 1970- og 1980-tallet. Historikeren Karin Lindeqvist argumenterer i sin oppgave om konstruksjonen av lesbisk kollektiv identitet at intervju er mindre egnet for å belyse dette temaet. Et av argumentene hennes er at den lesbiske kvinnebevegelsen i likhet med kvinnebevegelsen var løst organisert og manglet en fastlåst ideologi, noe som gjør at de ulike deltagerne hadde stor variasjon i hvilket perspektiv de hadde og hvordan de i ettertid husker det som foregikk. Hun hevder dermed at resultatet av intervjuene ville blitt avhengig av hvem en intervjuer (Lindeqvist, 2003, s. 14-15). Dette er en oppfatning jeg deler med Lindeqvist. Dette kan også sees i sammenheng med retrospektive intervjuer, hvor fortellingene ofte kan være fargelagt av informantens erfaringer i ettertid av det som skildres.

Når jeg har valgt å bruke de lesbiskfeministiske tidsskriftene som materiale for analysen har dette flere grunner. En av årsakene er at materialet i tidsskriftene er så omfattende at det alene er nok materiale for en masteroppgave og slik er med på å avgrense oppgaven. En annen årsak er at de lesbiske feministene selv skriver i første utgave av *Lavendelexpressen* at de anser tidsskriftene som et kollektivt produkt som de ikke ønsket at enkeltpersoner skulle ta æren for. Dette er noe av begrunnelsen for at de undertegnet artiklene i tidsskriftet med fiktive navn. Den tredje begrunnelsen for hvorfor jeg fokuserer på tidsskriftene og ikke intervjuer er utfordringene knyttet til retrospektive intervjuer. Hvordan informantene skaper fortellingen i ettertid og hva de vektlegger i intervjuene ville medføre utfordringer knyttet til å få tak i hvordan de faktisk tenkte i tidsepoken jeg undersøker i oppgaven.

Etikk

I *Lavendelexpressen* er de fleste tekstene undertegnet med fiktive navn eller kun fornavn, dette er også tilfellet i flere av de andre tidsskriftene. Hva var årsaken til at de valgte å ikke skrive under egne navn? Det blir oppgitt flere årsaker til dette. Blant annet skriver de i *Lavendelexpressen* nr. 1:

Dere vil se at de aller fleste av oss ikke underskriver med våre egne navn. det er ikke fordi vi er skjulte lesbiske, men fordi:

1. vi vil beskytte oss selv mot mannssamfunnet og de som kartlegger lesbiske feminister. vi vet at dette skjer.
2. også i kvinnebevegelsen gir ofte det å tegne, skrive, uttrykke seg, status. vi vil prøve å forandre dette, pluss bekjempe vårt eget ønske om "berømmelse". dessuten er alt som lages , noe som mange er med på, ved å snakke, diskutere osv. det er galt å gi enkelt kvinner æren for individuelle arbeider, de blir som oftest kollektivt til.
3. noen har valgt navn utifra ett ønske om at underskriften skal si noe om innstillingen vår, ikke bare være ett patriarkalsk vedheng påheng som: larssønn,olssønn osv. det er ganske artig å døpe seg selv (*Lavendelexpressen*, 1976).

Her skriver de at de ser på bladet som et kollektivt arbeid og at de dermed ikke vil at individuelle kvinner skal ta æren for det de anser som et kollektivt produkt. De nevner også at de ønsker å beskytte seg mot mannssamfunnet og de som eventuelt ville kartlegge lesbiske feminister. I *Amasonen* er noen av artiklene signert med fullt navn, noe jeg antar er artikkelforfatters rette navn. Jeg har likevel valgt å ikke identifisere forfatterne og heller henvise til det aktuelle tidsskriftet med sidetall, dersom sidetall er brukt i tidsskriftet. Tidsskriftene var kanskje i utgangspunktet ment for en smal gruppe, men etter hvert virker det som om de ønsket at de skulle nå ut til et bredere publikum. *Lavendelexpressen* startet som et internblad, men gikk over til å bli eksternt. Det samme gjaldt for *LF-avisa* da den skiftet navn til *Amasonen*. En kan argumentere for at spesielt de av tidsskriftene som var ment som eksterne utgivelser er offentlige publikasjoner, slik at en ikke trenger å ta hensyn til å aidentifisere forfatteren. Likevel har jeg valgt å gjøre dette.

Tidsskriftene er skrevet hovedsakelig for et lesbiskfeministisk publikum. Da tidsskriftene ble utgitt på 1970- og 1980-tallet var ikke digitalisering og senere forskning aktuelle spørsmål.

Jeg har valgt å behandle materialet i tråd med dette. Det er kanskje ikke alle som var med å skrive i og utgi tidsskriftene som har interesse av at de skal bli skrevet om så lenge etter de er utgitt. Det er kanskje ikke alle bidragsyterne som ønsker fokus på sin lesbiskfeministiske fortid. Ettersom jeg ikke identifiserer forfatterne av tekstene jeg analyserer, fremstår ikke dette som et aktuelt problem.

Kapittel 3: En plass i kvinnebevegelsen eller homobevegelsen?

I dette kapitlet vil jeg først ta kort for meg hvordan den nye kvinnebevegelsen og homobevegelsen startet opp i Norge. Jeg vil også se på hvordan og hvorfor Lesbisk Bevegelse oppstod som en selvstendig organisasjon. Jeg vil kort ta for meg andre lesbiskfeministiske grupper i Norge og hvordan de så på samarbeid med homobevegelsen og kvinnebevegelsen. For å forstå hvordan homobevegelsen var organisert på 1970- og 1980-tallet er det først nødvendig å se på konfliktene som oppstod på denne tiden, som førte til en splittelse i homobevegelsen. De lesbiske feministene kan sies å ha vært en del av to sosiale bevegelser; kvinnebevegelsen og homobevegelsen.

Den nye kvinnebevegelsen

1960- og -70-årene blir ofte regnet for å være de sosiale og kollektive bevegelsenes tiår. Kvinnebevegelsen var kanskje den viktigste av disse. Den enkelte kvinnes hverdags erfaringer skulle løftes opp i lyset og gjøres politisk, og opphavet til den nye kvinnebevegelsen var revolusjonære og radikalpolitiske perspektiver. Kvinnenes egne erfaringer skulle bli delt med andre og danne grunnlaget for endring i samfunnet og dets normer. "Det personlige er politisk" ble et av de viktigste slagordene for den nye kvinnebevegelsen både i Norge og internasjonalt. Blant organisasjonene som blir regnet som en del av den nye kvinnebevegelsen i Norge var Nyfeministene, Kvinnefronten, Brød og Roser samt en rekke mindre kvinnegrupper som var uavhengige (Danielsen et al., 2015, s.162-164). Mange har argumentert for at oppstarten av den europeiske kvinnebevegelsen på 1970-tallet var sterkt influert av den amerikanske kvinnebevegelsen. Dette har blant annet historikeren Gro Hagemann diskutert i artikkelen *Norsk nyfeminisme – amerikansk import?* Her skriver hun at i de fem siste årene før Nyfeministene ble startet i Norge, ble det i økende grad utgitt bøker og artikler om kvinnekamp og kjønnsroller, og av disse utgivelsene var det kun en som var amerikansk. Flertallet av utgivelsene var norske, men noen var også svenske. Dermed mener hun at det var en økende interesse for kvinnekampen i Norge allerede før Nyfeministene startet opp (Hagemann, 2004, s. 277-278).

I 1970 organiserte de første Nyfeministene seg i Norge. I september 1970 ble det holdt et foredrag på Blindern av den amerikanske feministen Jo Freeman. Møtet ble holdt av Oslo

Kvinnesaksforening og de fremmøtte var full av forventning og pågangsmot. På møtet ble det tatt initiativ til å starte de første gruppene av Nyfeministene i Norge. I løpet av kort tid ble det dannet en rekke grupper i Bergen og Oslo, og etter hvert ble det også opprettet grupper andre steder i landet (Haukaa, 1982, s. 22-23). Gruppene ble organisert etter det samme mønsteret som amerikanerne brukte. De hadde en løs organisatorisk struktur uten valgt ledelse og de var uavhengige bevisstgjørings- og aksjonsgrupper. Det at gruppene var ikke-hierarkiske var et bevisst valg for å unngå det de oppfattet som en mannlig organisasjonsform og dette ble noe som kjennetegnet organiseringen av bevegelsen. Nye begreper som patriarkat, sexisme, kjønnsfascisme, mannsjåvinisme, kjønnsobjekt, bevisstgjøring og søsterskap ble importert direkte fra USA. Etter hvert kom også nye organisasjoner til, som Kvinnefronten som ble startet i 1972. Kvinnefronten organiserte hovedsakelig kvinner fra partiene som senere ble hetende SV og Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene) (heretter kalt AKP (m-l)). Organisasjonen Kvinneaktivistene ble startet i 1973. I 1976 ble Brød og Roser stiftet etter at en gruppe hadde brutt ut av Kvinnefronten, fordi de mente den hadde blitt for dominert av AKP (m-l). I 1975 ble også Lesbisk Bevegelse dannet (Hagemann, 2004, s. 275-278).

Selv om det i dagens samfunn er mye vekt på likestilling når det dreier seg om feminisme, var ikke dette en selvfølge for 1970- og 1980-tallets feminister. Mange av feministene på denne tiden kjempet for kvinnefrigjøring og ikke nødvendigvis likestilling (Danielsen, 2013a, s. 14). Danielsen skriver at: "Likestilling ble brukt som et skjellsord av mange kvinneaktivister, da det ble oppfattet som en forskjønning av stygge realiteter. Ord som kvinnediskriminering og undertrykking ble betraktet som mer presise" (Danielsen, 2013a, s. 15). De forskjellige organisasjonene i den nye kvinnebevegelsen i Norge hadde det til felles at de var svært skeptiske til likestillingspolitikken (Haukaa, 1982, s. 11). Da likestillingsloven skulle innføres var det mange feminister som kjempet mot loven da de mente den ikke tok nok utgangspunkt i situasjonen til kvinnene. Førsteutkastet til likestillingsloven ville også gjøre egne kvinneorganisasjoner forbudt (Danielsen, 2013a, s. 15). I følge Danielsen kritiserte lesbiske feminister begrepet likestilling fordi de mente det var et begrep som fikk heteroseksualiteten til å fremstå som en naturgitt norm og at det dermed fikk kvinnekampen til å foregå på de heteroseksuelles premisser (Danielsen, 2013a, s. 15).

De to største nyfeministiske organisasjonene i Norge var Nyfeministene og Kvinnefronten. Kvinnefronten hadde i 1973 ca. 3500 kvinner organiserte, mens Nyfeministene organiserte ca. 1000 kvinner på samme tidspunkt (Haukaa, 1982, s. 93). Organisatorisk var det forskjeller mellom hvordan de to organisasjonene strukturerte seg. Mens Nyfeministene hadde ikke-hierarkiske smågrupper som var uavhengig av hverandre, fikk Kvinnefronten en mer pyramideformet struktur. Kvinnefronten hadde også smågrupper, men de hadde i tillegg et landsutvalg og en forkvinne (Haukaa, 1982, s. 86-87). De to organisasjonene hadde flere uenigheter mellom seg. Hvem som ble ansett som «hovedfienden» var en av disse. Mens Nyfeministene primært kjempet mot menns undertrykking av kvinner, hadde Kvinnefronten monopolkapitalen som hovedfiende, men de hadde også fokus på det problematiske med mannssamfunnet (Haukaa, 1982, s. 78-79). Kvinnefrontens feminisme kan i denne perioden ikke sies å ha vært radikal feministisk, etter som hovedfokuset deres var på monopolkapitalen og ikke patriarkatet.

I 1974 fikk ml-erne flertall i landsstyret i Kvinnefronten og de satte samme året i gang en kampanje som har blitt kalt «fei feminismen ut» (Korsvik, 2010, s. 107). I følge Haukaa var det en historisk begrunnelse for kampanjen. Det ble hevdet at feminismen var borgerlig og at feminismen førte til splittelse mellom kvinnelige og mannlige arbeidere (Haukaa, 1982, s. 138). Kvinnefronten ble organisert etter marxist-leninistisk frontstrategi, noe som førte til mange utmeldelser. De hadde tidligere samarbeidet med Nyfeministene i abortsaken, men dette samarbeidet ble nå brutt (Korsvik, 2010, s. 107). Historikeren Ole Martin Rønning skriver om Kvinnefronten og ml-bevegelsen i årboken *Arbeiderhistorie* fra 2005. Rønning skriver at ml-ere hadde en sentral rolle i oppstarten av Kvinnefronten og de fikk en fremtredende posisjon i frontens ledelse. Han skriver videre at kommunistene ofte opprettet frontorganisasjoner, som utad framsto som politisk uavhengige organisasjoner, men likevel var kontrollert av kommunistene (Rønning, 2005, s. 201). Historikeren Hans Petter Sjøli skriver at ”Kuppet av «frontene» ble et kjennetegn for ml-bevegelsen utover på 70-tallet og ble, naturlig nok, en kilde til store interne motsetninger på venstrefløyen i norsk politikk” (Sjøli, 2005, s. 42). Medlemmer av AKP (m-l) var medlemmer i både feminist- og homoorganisasjoner. Noen plasser førte dette til splittelse, de ble blant annet beskyldt for å sette andre ting før både homo- og kvinnekamp.

DNF-48

Den første norske organisasjonen for homofile, Det Norske Forbundet av 1948 (DNF-48), ble først startet opp som en underavdeling av Det Danske Forbundet af 1948 i 1950.

Sosialantropologen Hans W. Kristiansen skriver at dannelsen av homoorganisasjoner i Norge fra slutten av 1940-tallet må sees i lys av den utstrakte kontakten mellom homofile menn i Norge og Danmark. I første omgang var det kontakt mellom menn fra Danmark og Norge som førte til at det ble opprettet en underavdeling i Norge. De første årene fungerte DNF-48 som en underavdeling, før de brøt med Det Danske Forbundet i 1953 og ble en selvstendig organisasjon (Kristiansen, 2008, s. 136-156).

Kvinnene var i mindretall i DNF-48. Sosiologen Runa Haukaa skriver at selv om Karen-Christine (Kim) Friele, den første som sto offentlig frem som homofil i Norge, var en kvinne, var kun 20 % av medlemmene i DNF-48 kvinner på begynnelsen av 1970-tallet (Haukaa, 1982, s.128). Aktivist, forfatter og tidligere leder i DNF-48 Karen-Christine Friele tar også opp at kvinner bare utgjorde 20 % av medlemmene i DNF-48 i boken *Troll skal temmes*. Friele har likevel en litt annen vinkling. Hun skriver at selv om det bare var 20% av medlemmene som var kvinner, hadde likevel kvinnene 40% deltagelse i styrene noen få plasser (Friele, 1990, s. 206). Haukaa skriver at før straffelovens § 213, som kriminaliserte sex mellom menn, ble opphevet i 1972 var det ingen menn som sto frem offentlig som homofile (Haukaa, 1982, s.128). I DNF-48s tidlige periode var Forbundet altså dominert av menn og var fortsatt på 1970-tallet sterkt mannsdominert. Kristiansen fremhever at det likevel skjedde viktige identitetspolitiske begivenheter i Forbundet på 1950- og 1960-tallet (Kristiansen, 2008, s. 177). Som eksempel på dette nevner han at ”Forbundet skapte en ny type rom hvor lesbiske kvinner og homofile menn kunne møtes, utveksle erfaringer og formulere felles krav og motstandsstrategier” (Kristiansen, 2008, s. 178). Her trekker Kristiansen frem at DNF-48 ble en møteplass for homofile og lesbiske, hvor de kunne samarbeide om felles mål og at det var en av de viktigste identitetspolitiske begivenhetene for homobevegelsen i Norge på 1950- og 1960-tallet. Synet på DNF-48 som kvinnediskriminerende vil jeg ta opp i neste avsnitt.

Kvinnesaksgruppa i DNF-48

En gruppe Nyfeminister meldte seg inn i Det Norske Forbundet av 1948 (DNF-48) i 1973 for gjennom dette å kunne engasjere seg i lesbisk politikk i den nasjonale organisasjonen for homofile (Haukaa, 1982, s. 128). Grunnen til innmeldelsene var at de ønsket å drive kvinnesak i homoorganisasjonen, men også at det var problematisk å drive homokamp i kvinneorganisasjonene (Brantenberg, 1980, s. 1). Hvorfor var det problematisk å drive homokamp i kvinneorganisasjonene? Brantenberg skriver: "Nyfeministene - som hadde brakt de nye feministiske tankene til landet - var i en utsatt posisjon. Å gå i bresjen for lesbisk politikk var mer enn det organisasjonen den gang kunne tåle" (Brantenberg, 1980, s. 1). Selv om de andre kvinneorganisasjonene ikke ønsket å gå i bresjen for lesbisk politikk ble temaet lesbiskhet tatt opp i enkelte av organisasjonene. Runa Haukaa skriver at det i løpet av 1973/74 ble debattert om heterofili og lesbiskhet blant Nyfeministene i Oslo. Kvinnefronten vedtok på sitt landsmøte i 1974 en resolusjon om støtte til lesbisk frigjøring, mens Nyfeministene ikke hadde noen tilsvarende vedtak på sine landsmøter i 1973 og 1974 (Haukaa, 1982, s. 128). Det var likevel få heterofile kvinner som engasjerte seg i lesbisk politikk og debattene omkring temaet ble ofte tamme på grunn av manglende engasjement fra de heterofile kvinnene. Det fantes også noen heterofile kvinner i kvinnebevegelsen som var eksplisitte motstandere av å synliggjøre lesbiske tema i kvinnekampen (Haukaa, 1982, s. 129-130). På slutten av 1970-tallet ble det også trykket kronikker i Dagbladet hvor de lesbiske feministene ble kritisert for å ta over Nyfeministene. Dette vil jeg se nærmere på i neste kapittel.

I DNF-48 dannet de lesbiske feministene Kvinnesaksgruppa. Her var det i begynnelsen også adgang for menn, men dette ble endret høsten 1974. Navnet ble da også endret til Kvinnegruppa. Gruppen eksisterte i ca. 2 år og den lesbiske forfatteren og aktivisten Gerd Brantenberg skriver at dette var en travel periode for "lesbisk/feministiske fremstøt i Norge" (Brantenberg, 1980, s. 1). Blant arrangementene hun nevner de lesbiske feministene var med å organisere var blant annet noen interskandinaviske arrangement, noen medlemsmøter og noen sosiale arrangementer som for eksempel julebord. Det var i tillegg til dette faste møter hver 14. dag i Kvinnegruppa (Brantenberg, 1980, s. 1).

Selv om de lesbiske feministene engasjerte seg i DNF-48 gikk ikke det kvinnepolitiske arbeidet i homoorganisasjonen slik de ønsket. De skriver i *Lavendelexpressen* nr. 5 at

I sin politiske kamp hadde lesbiske feminister erfart at det var vanskelig å drive homopolitikk i kvinnebevegelsen, og enda vanskeligere å drive kvinnekamp i homobevegelsen. Lesbiske ble fortiet og bekjempet, ikke bare i samfunnet som helhet, men også blant politisk bevisste folk (Lavendelexpressen, 1980b, s. 3).

De skriver videre at LB brøt med den tradisjonelle homokampen, blant annet fordi de ikke ønsket å innordne seg som ”gode samfunnsborgere” i patriarkatet, men at de i stedet ønsket et annet samfunn (Lavendelexpressen, 1980b, s. 3). I Lavendelexpressen gis det uttrykk for at aktivistene synes det var vanskeligere å drive kvinnekamp i homoorganisasjonen enn det var å drive homopolitikk i kvinnebevegelsen. Hva var årsakene til dette? Blant uenighetene med det som blir omtalt som det mannsjøvinistiske Forbundet var kampen for å få egne kvinnekvelder på Metropol². Det var også uenigheter da de lesbiske i Kvinnegruppa ønsket å holde et eget lesbisk seminar i regi av DNF-48. Forslaget ble først nedstemt, men de fikk til slutt ha seminar for kun kvinner lørdagen, så lenge menn var velkommen til plenumsdebatten på søndagen. Videre var det uenigheter om paroler som Kvinnegruppa hadde laget (Brantenberg, 1980, s. 3). Blant parolene Brantenberg nevner var "Ja til homofili – uansett samfunnssystem", "Fram for en lesbisk kultur", "Rettsikkerhet for lesbiske mødre" og "Ned med hetero-psykiatrien" (Brantenberg, 1980, s. 3). Historikeren Karin Lindeqvist tar opp motsetningene mellom kvinner og menn i DNF-48. Hun skriver at forbundet hadde negative reaksjoner til at særskilt lesbiske spørsmål ble tatt opp av kvinner (Lindeqvist, 2003, s.24).

Brantenberg hevder at det var på grunn av Kvinnegruppas feministiske ideologi at medlemmer av DNF-48 ble klar over at ml-ere i forbundet ønsket å bruke organisasjonen til egne formål (Brantenberg, 1980, s. 3). Hun skriver at ”I denne tiden lå Kvinnegruppa hele tiden i hard strid mot den mannsjøvinistiske linja i Forbundet, særlig anført av ml-erne, som var sterke i Forbundet da” (Brantenberg 1980, s. 3). Kvinnefronten og AKP (m-l) var som tidligere nevnt mot feminisme, fordi de mente at klassekampen var det viktigste og etter hvert at feminismen var borgerlig. Det fremstår likevel ikke som sannsynlig, på bakgrunn av de ulike fortellingene om denne perioden, at det kun var ml-erne i DNF-48 som stod for antifeministiske holdninger.

² Metropol var et homofilt utested/restaurant i Oslo. Det ble eid av DNF-48. Skeivt arkiv, Skeivopedia, Metropol: <http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/metropol>

En egen lesbisk organisasjon?

Det ble startet en rekke feministiske organisasjoner i Norge på 1970-tallet. Til å begynne med fantes det ikke en egen lesbisk feministisk organisasjon, men det var lesbiske med i de forskjellige feministiske organisasjonene. 5. september 1975 ble Lesbisk Bevegelse startet opp som en egen organisasjon for lesbiske feminister (Brantenberg, 1980, s. 1 forordet). Den lesbiske grupperingen i DNF-48 var forløperen for Lesbisk Bevegelse. Da feministene i DNF-48 ikke fikk gjennomslag for kvinnepolitikk i homoorganisasjonen, valgte de i stedet å starte en egen organisasjon. Oppstarten av Lesbisk Bevegelse var, som jeg vil ta opp i dette avsnittet, også inspirert av skandinavisk samarbeid mellom lesbiske og oppstarten av egne lesbiskfeministiske organisasjoner i de andre skandinaviske landene.

Hvorfor ønsket de lesbiske feministene en egen organisering og ikke å fortsette som gruppe under DNF-48? I følge Brantenberg hadde linjen i homobevegelsen tradisjonelt vært en borgerrettskamp som hovedsakelig fokuserte på diskriminering av homofile menn. Lesbisk Bevegelse representerte et brudd med denne linjen. Hun skriver at

Bevegelsen hadde en offensiv stil, som av motstanderne ble stemplet som "homo-sjåvinistisk". De ville ikke aksepteres som gode samfunnsborgere, men anerkjennes som selvstendige kvinner, som ble hetset mot fordi de bröt med kvinnerollen. De fant politiske perspektiver i sin homoseksualitet som menns synes å mangle. Det anstötelige ved dem var ikke at de "fölte annerledes", men at de nektet å innordne seg under mennenes herredömmе - både privat og politisk. Deres kamp var derfor en naturlig del av kvinnekampen (Brantenberg, 1980, s. 5).

Lesbiske blir her fremstilt som selvstendige kvinner som bröt med den tradisjonelle kvinnerollen og ikke var avhengige av menn. Senere i oppgaven blir det tatt opp hvordan dette fremsto som en trussel for enkelte i kvinnebevegelsen.

I en artikkel i kvinnebladet Sirene står det at Lesbisk Bevegelse har sin opprinnelse i kvinnebevegelsen, både i Norge og internasjonalt. I artikkelen står det at "Det var sommeren 1974 på den danske kvinneleiren på Femø at noen lesbiske tok initiativ til å arrangere halvårlige seminarer for lesbiske i Skandinavia. Seminarene har etter hver samlet flere og flere" (Finstad, 1977, s. 5). Det Skandinavisk Lesbiske Seminaret ble planlagt på kvinneleiren

på Femö om sommeren 1974. Emnet for seminaret var: "Målsetting og strategi for lesbisk politikk" og "Skandinavisk lesbisk samarbeid". I følge Brantenberg var dette det første kvinnepolitiske samarbeid i Norden (Brantenberg, 1980, s. 1). Det første Skandinavisk Lesbiske Seminar foregikk i høsten 1974 i Oslo. I etterkant av seminaret ble det diskutert hvorvidt det skulle opprettes en egen norsk lesbisk bevegelse i Oslo (Finstad, 1977, s. 5). Det ble startet flere lesbiskfeministiske bevegelser i Skandinavia på denne tiden. I Danmark startet de opp Lesbisk Bævegelse i København i 1974 og i Århus ble den startet opp året etter. De som startet opp Lesbisk Bævegelse i Danmark hadde utgangspunkt i Rødstrømpebævegelsen, men også i det danske Forbundet af 1948 (Dahlerup, 1998a, s. 285). I Sverige ble den lesbiske kvinnegruppen Grupp Viktoria startet opp i Stockholm som en undergruppe av RFSL³ i 1973, men gruppen brøt ut av forbundet i 1976. De skiftet da navn til Lesbisk Front, før de i 1979 tok navnet Lesbiska Feminister (Hallgren, 2008, s. 22). I 1975 ble også Lesbisk Liga startet opp i Gøteborg. De forskjellige grupperingene innad i Norden hadde mye kontakt med hverandre, blant annet gjennom de skandinavisk lesbiske seminarene som ble arrangert en gang i halvåret (Lesbisk internavis, 1980c, s. 15-16). I *Lavendelexpressen* nr. 5 skriver de at det var mange norske lesbiske som dro til Danmark for å få seg kjæreste på begynnelsen og midten av 1970-tallet. I Danmark hadde de nemlig både kvinneleir og kvinnefestivaler (Lavendelexpressen, 1980b, s. 4). Det finnes også fortellinger om norske lesbiske som flyttet til Danmark og fikk seg kjæreste der (Lavendelexpressen, 1977b). Brantenberg skriver at det var forskjeller mellom lesbisk organisering i Danmark og Norge. Blant annet nevner hun at det i Norge var et tøffere kvinnepolitisk klima. Blant årsakene til dette nevner hun det hun kaller AKP (m-l) og Kvinnefrontens feministethets (Brantenberg, 1980, s.2). Kvinneleirene var sentrale for de lesbiske feministene og var en viktig møteplass for feminister fra flere land og særlig fra Skandinavia. Kvinneleirene er mye omtalt i de lesbiskfeministiske tidsskriftene. Historikeren Astrid Olsen skriver i sin hovedoppgave at et viktig trekk på 1970-tallet var at skandinaviske lesbiske hadde et utbredt samarbeid. De møttes på seminarer, leire og samlinger. Særlig kjent er kvinneleiren på den danske øyen Femø som startet opp i 1971 (Olsen, 1996, s. 55). Det Skandinavisk Lesbiske Seminaret i Oslo i 1974 var det første av de skandinaviske seminarene og var sentralt i oppstarten av Lesbisk Bevegelse. Ettersom de lesbiske feministene var få i Norge og de opplevde mange av de samme utfordringene som de andre lesbiske feministene i Skandinavia ser det ut til at kontakten mellom de skandinaviske landene har spilt en viktig rolle.

³ Riksförbundet för sexuell likaberättigande (RFSL) er den svenske homoorganisasjonen (Lindholm og Nilsson, 202, s.13).

I Norge var det ikke en bred enighet blant de lesbiske feministene om hvorvidt en skulle starte en egen lesbisk organisasjon her. Noen lesbiske feminister var organisert i DNF-48, andre var organisert i kvinnebevegelsen (Finstad, 1977, s. 5). Brantenberg tar også opp at det ble debattert hvorvidt en skulle ha en egen lesbisk organisering:

De som gikk inn for lesbisk organisering hevdet at en sto sterkere i kvinnekampen da; lesbisk eksistens kunne ikke så lett overses. For å kunne samarbeide (homopolitisk eller kvinnepolitisk) måtte det være to parter; sålenge de lesbiske kvinnene ikke var organisert, var det bare én part. I kvinnebevegelsen var det galt at de var homofile, og i homobevegelsen var det galt at de var kvinner (Brantenberg, 1980, s.2).

Det var likevel altså ikke alle som var for en egen lesbiskfeministisk organisasjon. Den lesbiske nyfeministen Birgit Bjerck var en av dem som i utgangspunktet ikke var for en egen lesbiskfeministisk organisasjon. Dette begrunner hun blant annet med at hun mente kjønnskonfliktene i forbundet ikke var så store som det ble hevdet. Det samme mente hun om konflikten mellom lesbiske og heterofile i kvinnebevegelsen. Hun fryktet også at den lesbiske organisasjonen skulle bli en "ghetto". Bjerck skriver i boken *Mannfolk! 13 innlegg om mannshat i kvinnekampen* at:

Det har vært uenighet blant lesbiske i kvinnebevegelsen om flere spørsmål. Noen av de kraftigste diskusjonene kom rundt dannelsen av Lesbisk Bevegelse i 1975. Begrunnelsen for å danne en egen organisasjon var at mange lesbiske følte at DNF-48 var for mannsdominert og at de eksisterende kvinneorganisasjonene var for dominert av heterofile kvinner som ikke viste (nok) interesse for undertrykkelsen av lesbiske. Jeg deltok i denne debatten og var sterkt uenig i argumentasjonen for en egen lesbisk organisasjon. Dels mente jeg at kjønnskonfliktene i Forbundet og konflikten mellom heterofile og lesbiske i kvinnebevegelsen ble overdrevet, dels syntes jeg tilhengerne ikke var nok oppmerksom på farene ved en lesbisk ghetto. Jeg trodde - og tror - på samarbeid med homofile menn og heterofile kvinner, at ikke alle konflikter krever organisatoriske brudd (Bjerck, 1983, s. 21-22).

Selv om Bjerk i utgangspunktet ikke var for en egen lesbisk organisasjon og fryktet at Lesbisk Bevegelse skulle bli en "ghetto", så mente hun i ettertid at dette ikke ble tilfelle. Hun skriver at:

Lesbisk Bevegelse ble ikke ghettoen jeg fryktet. Den har samarbeidet med andre kvinneorganisasjoner og i en viss grad også homofile organisasjoner. Det lesbiske miljøet (i Oslo, som jeg kjenner best) har likevel *noe* av ghettotendensen som går på innelukking og sjøldyrking (Bjerck, 1983, s. 22).

Til tross for uenigheten om hvorvidt en skulle ha en egen lesbisk organisasjon, ble altså Lesbisk Bevegelse en realitet. Lesbisk Bevegelse blir i *Lesbisk internavis* nr. 1 omtalt som "et typisk hovedstads- eller storbyfenomen" (*Lesbisk internavis*, 1980c, s. 14). I *Lavendelexpressen* skriver de svært lite om hvem som var med å starte organisasjonen og Lesbisk Bevegelse generelt, men desto mer om politiske saker de var opptatt av. Brantenberg skriver at det var ca. 15 til 20 stykker som var med i Lesbisk Bevegelse i starten og at følgende grupper ble dannet i løpet av kort tid:

Alkoholgruppa - bevisstgjøringsgruppe om lesbisk forhold til alkohol, med utgangspunkt "Hva har alkohol betydd for meg". Seriösgruppa - (tidl. flippegruppa,) gruppe for visuell bevisstgjøring og kvinnekultur. Denne gruppa ble senere opptakten til kvinneverkstedet Sfinxa. Musikkgruppa - skulle lage lesbisk LP, ble senere til Syltetöybanden. Kvinnehistoriegruppa - skulle lage herstory-bok, ble senere til Matriarkatgruppa, som har holdt diverse møter og kurs. Revy-gruppa - ble nedlagt straks etter opprettelsen p.g.a. arbeidspress, ble senere opptakten til Livets Mangfold (?). Aksjonsgruppa - for utadrettet virksomhet med stands, folder, og löpesedler - og endelig: Kose-gruppa - som skulle arrangere lesbisk dans på Kvinnehuset (Brantenberg, 1980, s. 4-5).

Mangfoldet i gruppene som oppstod kan tolkes som at engasjementet og iveren etter å komme i gang var stort. Selv om de var 15 til 20 stykker som var med i Lesbisk Bevegelse i starten, ble de flere etter hvert. Haukaa skriver at det var 60 medlemmer i Lesbisk Bevegelse (Haukaa, 1982, s. 133). Senere i oppgaven vil jeg se nærmere på hvilke selvforståelser og kampsaker som kom til uttrykk i tidsskriftene.

Brudd i homoorganisasjonen

DNF-48 var lenge den eneste organisasjonen for homofile i Norge, men på 1970-tallet førte politiske splittelser innad i organisasjonen til dannelsen av nye homo-organisasjoner. Innenfor homobevegelsen var det flere konflikter på 1970- og 1980-tallet. En av konfliktene dreide seg om en del medlemmers sympatier med og medlemskap i AKP (m-l). Det politiske partiet AKP (m-l) ble offisielt dannet i februar 1973 og bygget på sosialistisk, marxistisk, leninistisk og maoistisk tenkning. Partiet var i stor grad preget av hemmelighold og de fleste av medlemmene var skjulte. Makten i partiet var sentralisert hos Sentralkomiteen, nærmere bestemt i dens arbeidsutvalg (Sjøli, 2005, s. 88-90). Etersom de fleste av medlemmene var skjulte, var det vanskelig for andre å vite hvem som faktisk var med i partiet.

I 1975 ble et internt utkast fra AKP (m-l) kalt *Framlegg til fråsegn om homofili*⁴ gjort kjent. I dette blir homofili betegnet som "[...] eit seksuelt avvik med røter i samfunnsmessige og sosiale tilhøve" (Friele, 1990, s. 220). Utkastet var ikke ment for allmennheten, men ble lekket til DNF-48 og slik allment kjent (Friele, 1990, s. 220-221). Rydstöm skriver at lesbiske og homofile som støttet AKP ble svært skuffet da Fråsegna ble kjent. Videre skriver han at Fråsegna ga støtte til Kina og Albanias antihomofile politikk (Rydström, 2011, s. 43-44). En parole fra Lesbisk Bevegelse som vi senere skal se i oppgaven, "Støtt de lesbiske i Kina og Albania", var en reaksjon på at AKP (m-l) hevdet at det ikke fantes lesbiske i Kina og Albania. I Fråsegna uttaler også AKP (m-l) at de støtter behandlingen av homofile i de sosialistiske landene. Dette ble ikke godt mottatt av DNF-48, og synet på homofile som kom frem i Fråsegna ble brukt som argument i den konflikten som videre utspilte seg i organisasjonen.

Historikeren Robert Herman Rød har skrevet masteroppgave om AKP (m-l). Han skriver at våren 1975 tok fire homofile ml-ere opp Fråsegna i partiavisen. En gruppe ml-ere som også var medlem i DNF-48 skrev i et innlegg i *Tjen Folket*, internbladet til AKP (m-l), om hvordan de opplevde å være homofile i AKP (m-l). I innlegget fortalte de blant annet om at de følte seg undertrykket av partikamerater og at flere vurderte å melde seg ut av partiet. Selve Fråsegna er også trykt i dette nummeret av partiavisen (Rød, 2013, s. 83-84).

⁴ AKP (m-l) sin Fråsegn om homofili blir også behandlet Jens Rydströms bok *Odd Cuples* (2011, s. 44).

Det ble etter hvert indre konflikt i DNF-48 når det gjaldt mistanke om at medlemmer også var medlem av AKP (m-l). Et nummer av DNF-48s avis *Fritt Frem* ble holdt tilbake av ledelsen i DNF-48 i 1975, da det ble betraktet som at det inneholdt marxistisk-leninistisk materiale. Hele *Fritt Frem*s redaksjon måtte gå av etter dette (Rydström, 2011, s.44). I en artikkel i *Skråskrift*, tidsskriftet for LLH⁵ Bergen og Hordaland, forteller aktivisten Leif Pareli om homokampen på 1970- og 1980-tallet. Artikkelen med navnet *Heftige kampår* tar for seg den turbulente perioden i homobevegelsens historie. Pareli skriver følgende om sitt første møte med homobevegelsen:

Alle jeg ble kjent med, var opptatt av politikk. Hovedskillet gikk mellom de som støttet generalsekretæren, Kim Friele, og de som var kritisk til henne, og i opposisjon. De opposisjonelle var igjen delt i to grupper: på den ene siden de som litt forenklet kan kalles SV-ere og på den andre siden ml-erne, som var en godt organisert blokk i DNF-48 liksom andre steder, for eksempel i studentpolitikken (Pareli, 2011, s. 15).

Han skriver videre at motsetningene innad i DNF-48 etter hvert førte til at det ble dannet en ny organisasjon i Oslo i 1976. Han tar også opp at opposisjonelle, og da spesielt SV-erne, gikk ut av DNF-48 og stiftet Arbeidsgrupper for homofil frigjøring (AHF). Han skriver videre at ml-erne senere fulgte etter og gradvis tok over AHF (Pareli, 2011, s. 15).

I Oslo hadde en stor del av opposisjonen mot ledelsen i DNF-48 meldt seg ut av DNF før opprettelsen av AHF i 1976. I Bergen valgte imidlertid mange å fortsette medlemskapet i DNF-48, ettersom det ikke hadde vært like store splittelser der som i Oslo (Pareli, 2011, s. 19). I Bergen var også homomiljøet mindre, og vi kan anta at det sosiale møtestedet som DNF-48 tilbød, var enda viktigere som et felles samlingssted enn det som var tilfellet i Oslo. Ettersom medlemmene i AKP (m-l) som tidligere nevnt også var skjulte, var det vanskelig å vite hvem som faktisk var med i partiet. At de i tillegg hadde rykte på seg for å ta over makten i andre organisasjoner, gjorde at de var fryktet. Rydström tar også opp forholdene i Bergen, hvor både AKP (m-l)-sympatisører og tilhengere av Sosialistisk Venstreparti hadde blitt

⁵ Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH) ble til i 1992 etter at DNF-48 og Fellesrådet for homofile og lesbiske organisasjoner (FHO) slo seg sammen til en organisasjon (Skeivt arkiv, Skeivopedia, Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, <http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/landsforeningen-lesbiske-homofile-bifile-og-transpersoner-llh>).

værende i DNF-48, og kun et mindretall hadde gått inn i den Oslobaserte organisasjonen AHF. I november 1978 bestemte DNF-48 sentralt å ekskludere medlemmer med dobbeltmedlemskap i DNF-48 og AHF (Rydström, 2011, s. 44-45). Flere av medlemmene i Lesbisk Bevegelse var fortsatt medlem av DNF, men da ingen av dem var medlem av AHF, ble de ikke rammet av eksklusjonene (Brantenberg, 1980, s. 17). Den bergenske underavdelingen av DNF-48 ble imidlertid satt under direkte kontroll av DNF-48 sentralt og flesteparten av styremedlemmene ble kastet ut (Rydström, 2011, s. 44-45). På generalforsamlingen i DNF-48 i 1979 ble det flertall for å opprettholde eksklusjonene. Pareli skriver at det dermed ble klart at det måtte dannes nye organisasjoner. Dette gjaldt flere steder i landet der medlemmer av DNF-48 hadde blitt ekskludert. I Bergen ble resultatet av konflikten at det 24. mai 1979 ble startet opp en ny organisasjon, Homofil Bevegelse i Bergen (HBB) (Pareli, 2011, s. 21-23). Både i Stavanger og Tromsø ble det startet opp tilsvarende lokale organisasjoner (Rydström, 2011, s. 44-45). Pareli skriver at ”Resonnementet som ble brukt som begrunnelse for å ekskludere en rekke medlemmer var at AHF i praksis var en frontorganisasjon for AKP (m-l), med andre ord var AHF-medlemmene erklærte eller fordekte ml-ere, som hadde sin lojalitet til partiet AKP” (Pareli, 2011, s. 19). Dette ble koblet opp mot den tidligere nevnte Fråseigna. I Bergen rammet ikke bare eksklusjonene tilhengere av AKP (m-l), men også folk som ikke var det (Pareli, 2011, s. 19). For mange ble eksklusjonene opplevd som urettferdig og ubegrunnede og dette har fremstått som et sår punkt i homobevegelsen i Norges historie. Konflikten med DNF-48 og stiftelsen av HBB fikk blant annet konsekvenser for de lesbiske feministenes organisering i Bergen, noe jeg vil se på i neste avsnitt.

Lesbiske organisasjoner og homoorganisasjonene

Enkelte av de lesbiskfeministiske organisasjonene valgte å være undergrupper til homoorganisasjonene i stedet for å være en selvstendig organisasjon, slik Kvinnegruppa i DNF-48 var før de ble til Lesbisk Bevegelse. Andre lesbiske organisasjoner valgte i likhet med LB å være selvstendige organisasjoner. Som tidligere nevnt ble det debattert ved oppstarten av Lesbisk Bevegelse hvorvidt en skulle ha en selvstendig lesbisk organisasjon, eller være en del av homobevegelsen eller kvinnebevegelsen. Debatten om egne lesbiske organisasjoner ble også tatt opp i *Lesbisk internavis* nr. 1 som ble utgitt av organisasjonen Sappho i Bergen. Det hadde i forkant av utgivelsen av *Lesbisk internavis* nr. 1 vært holdt et

lesbisk seminar i Bergen 26. og 27. januar 1980. De forskjellige gruppene som var til stede⁶ redegjorde for hvorfor de hadde valgt å være en selvstendig organisasjon eller hvorfor de eventuelt hadde valgt å være tilknyttet en annen organisasjon som underorganisasjon (Lesbisk internavis, 1980c, s. 3-4). Det blir også tatt opp hvordan de lesbiske organisasjonene så på mulighetene for samarbeid med andre organisasjoner. De skriver: "Lesbiske har to naturlige samarbeidspartnere: kvinnebevegelsen og den homofile bevegelsen. Står vi da overfor valget at vi må ta standpunkt til hvilken av dem vi i hovedsak skal knytte oss til?" (Lesbisk internavis, 1980c, s. 11). Det å være en undergruppe av en større organisasjon ga fordeler, men kunne også være knyttet til ulemper. Kvinnegruppa i DNF-48 brøt ut av DNF og ble en selvstendig organisasjon fordi de opplevde det som utfordrende å drive kvinnekamp i homoorganisasjonene. Andre valgte å starte opp som undergrupper og mente fordelene var større enn ulempene. I dette avsnittet vil jeg se på hvilke lesbiskfeministiske organisasjoner som fantes i Norge på 1970- og 1980-tallet og hvilke argumenter de som valgte å være undergrupper av homoorganisasjoner hadde for dette valget.

Medlemmene i Sappho var lesbiske som tidligere var medlemmer av Lesbisk Gruppe i DNF-48 i Bergen, men som gikk ut av organisasjonen i protest mot det de omtalte som de usaklige eksklusjonene som rammet aktivistene i DNF-48 (Lesbisk internavis, 1980c, s. 5). De skriver følgende om hvorfor de valgte å være en undergruppe av HBB:

Et av de mest tungtveiende argument som talte for vår tilslutning til HBB når saken var oppe i vår, var muligheten til å etablere en ny stor, handlekraftig interesseorganisasjon for homofile som kunne danne en motvekt til DNF`48, Bergen-regionen, som ikke lenger representerte noe alternativ i den homofile frigjøringsbevegelsen. I samarbeid med andre organisasjoner som er tilsluttet Fellesrådet for Homofile Organisasjoner i Norge truer vi idag DNF`48`s hegemoni innenfor homokampen, og er i stand til å stille konkrete krav på lik linje med DNF`48 overfor de lovgivende- og bevilgende myndigheter (Lesbisk internavis, 1980c, s. 6).

⁶ Tilstede på lesbisk seminar i Bergen var representanter fra følgende organisasjoner: 11 fra Kvinnegruppa i AHF, 2 fra Lesbisk Bevegelse, 4 fra Lesbisk Rørsle i Telemark, 1 fra Homofil Bevegelse i Tromsø, 1 fra Homofil Bevegelse i Buskerud, 2 fra Homofil Bevegelse i Rogaland, 2 fra DNF-48 Bergen Region, 1 uorganisert fra Oslo, 8 fra SAPPHO, Homofil Bevegelse Bergen (Lesbisk internavis nr. 1, 1980, s. 3).

Et annet argument fra Sappho om hvorfor de valgte å være undergruppe av HBB var tilgangen til større ressurser, både menneskelige og materielle. De argumenterer med at denne tilgangen var mye bedre i en organisasjon med 100 medlemmer enn det den hadde vært i en lesbisk organisasjon med ca. 15 medlemmer. Den økonomiske sikkerheten med å tilhøre en større organisasjon blir også dratt frem (Lesbisk internavis, 1980c, s. 6). Likevel var det ikke bare fordeler med å være en underorganisasjon av homoorganisasjon. De skriver at en ikke må undervurdere ulempene med organisasjonsformen de har valgt.

Det er innlysende at i all overskuelig fremtid vil de lesbiske forbli en minoritet innen en homofil organisasjon som HBB, på grunn av den dobbelte undertrykkingen lesbiske som gruppe er utsatt for; både som kvinner og som homofile. I likhet med andre minoritetsgrupper, står vi i konstant fare for å bli undertrykt av majoriteten. Til tross for at de fleste guttene i ledelsen har en intellektuell forståelse for denne undertrykkelsesstrukturen, er det i praksis vanskelig å løse denne situasjonen⁷ (Lesbisk internavis, 1980c, s. 7).

Etter at de lesbiske i Sappho valgte å forlate DNF-48 og starte en lesbisk undergruppe av HBB var det ikke mange lesbiske igjen i Lesbisk gruppe i Bergen region av DNF-48. Lesbisk gruppe i Bergen region av DNF-48 tar opp at det er få lesbiske igjen i DNF-48 etter bruddet året før og at det kun er tre kvinner som er aktive. De nevner at de opplever at de har lite til felles med guttene i DNF-48 og at de er satt tilbake til det samme stadiet de var på da Lesbisk Gruppe startet i DNF-48 6 år tidligere. De skriver at det likevel diskuteres en del kvinnepolitikk (Lesbisk internavis, 1980c, s. 19). Lesbiske i Bergen, som var et samarbeid mellom de lesbiske organisasjonene i Bergen, ga ut Lesbisk internavis nr. 6 (Lesbisk internavis, 1982c, s. 3). I 1984 skrev Kvinnegruppa i HBB en pressemelding om porno som ble trykket i tidsskriftet Amasonen. Homofil Bevegelse i Bergen hadde uttalt på sitt årsmøte at de ikke ønsket å støtte aksjoner mot porno. HBBs begrunnelse for dette var blant annet kvinners kamp mot porno var undertrykkelse av lesbiske og homofile. Kvinnegruppa i HBB tok i pressemeldingen avstand fra HBBs syn på porno (Amasonen, 1984a, s. 19).

I Telemark hadde en gruppe lesbiske startet opp en selvstendig organisasjon. Lesbisk Rørsle i Telemark (LRT) ble startet opp i november 1978. De hadde 6 medlemmer i januar 1980 og flertallet av medlemmene hadde bakgrunn fra kvinnebevegelsen og var innflyttere. LRT tar

⁷ En del av sitatene i tidsskriftene inneholder skrivefeil, jeg har valgt å beholde sitatet slik det er trykket i tidsskriftet og dermed ikke rettet skrivefeil der de forekommer.

opp at de har valgt å være en selvstendig organisasjon som lokalt samarbeider med kvinnebevegelsen, mens de sentralt samarbeider med Fellesrådet for Homofile organisasjoner i Norge. De ville heller ikke utelukke et samarbeid med DNF-48 når det gjelder konkrete saker. De har også samarbeidet med Homofil Bevegelse i Vestfold (HBV) (Lesbisk internavis, 1980c, s. 10-12). De argumenterer følgende for hvorfor de har valgt å være en selvstendig organisasjon:

Vi LRT synes det er viktig å stå som en egen organisasjon. Da står vi fritt til å samarbeide med hvem vi vil i ulike saker. Likeledes vil vi kunne jobbe med andre politiske saker på en friere måte, f. eks. innen atomkraft, miljøvern o.l. (Lesbisk internavis, 1980c, s. 12).

Her nevner de andre kampsaker de også er interessert i å kjempe for, som ikke nødvendigvis har en plass i homokampen. Lesbisk Rørsle i Telemark ga ut *Lesbisk internavis* nr. 2 i juni 1980 (Lesbisk internavis, 1980b, s. 3).

I Kvinnegruppa i Arbeidsgrupper for Homofil Frigjøring (AHF) har de hatt en diskusjon om hvorvidt de skal være en selvstendig organisasjon: ”I det siste har det vært diskusjoner om hvorvidt Kvinnegruppa skal fungere som en større gruppe innenfor AHF, eller om den skal fungere som en selvstendig gruppe utenfor AHF. Denne diskusjonen må komme mer i forgrunnen nå” (Lesbisk internavis, 1980c, s. 13). På det lesbiske seminaret i Bergen som det ble referert til i *Lesbisk internavis* nr. 1 ble det brukt følgende argumenter for hvorfor de ønsker å være en del av en større organisasjon:

En av fordelene med å være tilknyttet en større organisasjon mente de var at det var en styrke å være mange samlet utad. Videre ble det pekt på muligheten til å trekke veksler på de homofile menns erfaringer i den utadrettede virksomhet. Et argument for selvstendighet mente de var muligheten for at de spesifikke lesbiske interessene kunne bli bedre ivaretatt (Lesbisk internavis, 1980c, s. 13).

Kvinnegruppa i AHF ga ut *Lesbisk internavis* nr. 3 i desember 1980, de hadde på dette tidspunktet 45 medlemmer, av disse var det ca. 15 som deltok på møtene i Kvinnegruppa

(Lesbisk internavis, 1980a, s. 5). I 1984 skiftet Kvinnegruppa i AHF navn til Lesbiske Aktivister (Amasonen, 1984c, s. 25). De gikk også ut av AHF (Amasonen, 1986b, s. 5).

Kvinnegruppa i Homofil Bevegelse i Rogaland (HBR) ønsket å samarbeide med HBR da det var mange av kvinnene som allerede var aktive i HBR, blant annet tar de opp at 4 av 6 styremedlemmer i HBR var kvinner. De nevner også økonomisk trygghet som begrunnelse på hvorfor de ønsker å være en undergruppe av HBR (Lesbisk internavis, 1980c, s. 19). Det var i 1982 ca. 10-12 kvinner som deltok aktivt i Kvinnegruppa i Rogaland, som nå ble omtalt som Lesbisk gruppe i tidsskriftet. Kvinnegruppa i HBR ga ut ett nummer av *Lesbisk internavis i* 1982 (Lesbisk internavis, 1982b, s. 1-2).

Lesbiske fra Homofil Bevegelse i Buskerud (HBBU) var også til stede på seminaret i Bergen der spørsmålet om organisasjonsform ble tatt opp. Organisasjonen var i 1980 nystartet og lette etter lokaler. De hadde på tidspunktet for seminaret 17 medlemmer, hvorav 8-10 var kvinner (Lesbisk internavis, 1980c, s. 19).

Det kommer frem i svarene fra de lesbiske organisasjonene at fordelene med å være en undergruppe av en større organisasjon er økt tilgang på ressurser, både materielle, menneskelige og økonomiske. Styrken ved å være en større organisasjon ble også fremhevet. De som valgte å organisere seg selvstendig fremhever det at de selv kan bestemme hvem de vil samarbeide med som en fordel. De nevnte også at det var bedre forutsetninger for å fokusere på lesbisk politikk som selvstendig organisasjon. Lesbisk gruppe i Bergen gir uttrykk for at splittelsen av DNF-48 har gått ut over medlemstallet, mens Sappho var klar for å stå sammen med HBB som en motvekt til DNF-48. Sappho peker likevel på at det var utfordringer knyttet til å være en undergruppe av en homoorganisasjon som HBB, som at lesbiske er i mindretall i organisasjonen og den doble undertrykkningen de opplever som både homofile og kvinner. Som vi har sett, ble det også konflikt mellom kvinner og menn i HBB etter noen år i forbindelse med diskusjoner omkring pornografi.

Det fantes også andre lesbiskfeministiske grupper som ikke var til stede på seminaret i Bergen. I følge en pressemelding i *Lavendelexpressen* nr. 5 ble Homofil kvinnegruppe i

Trøndelag (HKT) startet i oktober 1979. HKT var en selvstendig organisasjon og ikke underorganisasjon av kvinneorganisasjoner eller homofile organisasjoner. De var 5-6 kvinner som startet opp HKT, men i 1980 hadde dette økt til 15 medlemmer. HKT ønsket å styrke samholdet mellom lesbiske i Trøndelag og arbeide for at flere er åpne om at de er lesbiske. De ønsket også å kjempe mot undertrykking av homofile, at kvinneorganisasjonene skulle anerkjenne lesbisk kamp som en del av kvinnefrigjøringskampen og likestilling av homofili og heterofili som livsformer. Full likestilling mellom kvinner og menn var også noe de arbeidet med som en del av dette (Lavendelekspressen, 1980b, s. 9). I 1982 var HKT redaktører for *Lesbisk internavis* nr. 4 (Lesbisk internavis, 1982a, s. 3).

Det var forskjeller mellom de ulike lesbiskfeministiske organisasjonene angående blant annet når det gjelder hvilken tilknytning de følte til henholdsvis kvinnebevegelsen og det feministiske prosjektet, og til homobevegelsen. I referatet fra Lesbisk seminar i Bergen står det at: "LB`s politikk hele tiden har vært sterkt kvinnebevegelsesorientert. Det er litt i motsetning til de andre gruppene her, som er mer homopolitisk orientert" (Lesbisk internavis, 1980c, s. 17). Mens for eksempel HKT var opptatt av likestilling mellom kvinner og menn, var mange lesbiske feminister som tidligere nevnt mot likestilling.

Med sine 60 medlemmer ser det ut til at Lesbisk Bevegelse var den største av de lesbiskfeministiske organisasjonene. Brantenberg skriver at Lesbisk Bevegelse arrangerte en temakveld der de tok opp spørsmålet om hvorvidt de skulle samarbeide med homofile menn. Dette viste seg å være et spørsmål der medlemmene hadde ulike syn og det var vanskelig å komme til enighet. Likevel hevder Brantenberg at flesteparten av LBs medlemmer nok kunne gå med på å samarbeide med homofile menn om enkeltsaker, så lenge det ikke var organisatorisk (Brantenberg, 1980, s. 8). I 1982 opphørte Lesbisk Bevegelse som organisasjon og gikk over til å bli Lesbiske Feminister (Brantenberg, 1980, s. 23). Lesbiske Feminister (LF) var en paraplyorganisasjon og ble startet på et møte på Kvinnehuset i september 1982. Organisasjonen hadde ikke noe fast medlemskap, men besto av forskjellige arbeidsgrupper. De hadde en avisgruppe som trykket LF-avisa, en Kafegruppe som organiserte kvinnekafe i kvinnehuset, SFINXA-lesbisk trykk ble en annen undergruppe og Emmas Gullgruppe som var en kvinnemusikkgruppe som øvde på Kvinnehuset. Det fantes også en Basisgruppe og en Bibliografigruppe (LF-Avisa, 1983, s. 2-3).

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gått kort igjennom den nye kvinnebevegelsen og homobevegelsens oppstart i Norge. På 1970-tallet skjedde en feministisk oppvåkning og det oppstod etter hvert en rekke feministiske organisasjoner. De to største nyfeministiske organisasjonene i Norge, Nyfeministene og Kvinnefronten oppstod på dette tidspunktet. Kvinnefronten ble etter hvert dominert av AKP (m-l).

En gruppe nyfeminister startet opp Kvinnesaksgruppa i DNF-48, da det var problematisk å drive lesbisk politikk i kvinneorganisasjonene. Det ble klart etter hvert at det også var problematisk å drive feministisk politikk i homoorganisasjonen. Dermed startet de lesbiske feministene sin egen organisasjon, Lesbisk Bevegelse. Lesbisk Bevegelse sprang slik ut av både homobevegelsen og kvinnebevegelsen. Ikke alle lesbiske feminister var for å starte en egen organisasjon, men det gikk ikke like ille som de fryktet. Som vi har sett var det noen av de lesbiskfeministiske organisasjonene som følte seg enda nærmere knyttet til homobevegelsen enn kvinnebevegelsen, men for eksempel mange av medlemmene i Lesbisk Bevegelse følte seg helt klart enda mer knyttet til kvinnebevegelsen enn til homobevegelsen.

Påvirkning fra Sverige og Danmark kan sies å ha vært sentralt når det gjelder inspirasjon til å starte opp en egen lesbiskfeministisk organisasjon. De lesbiske feministene i de nordiske landene hadde utstrakt kontakt med hverandre, både på kvinneleirene og på de halvårlige seminarene for lesbiske i Skandinavia. Oppstarten av separatistiske lesbiskfeministiske organisasjoner skjedde omtrent samtidig i både Norge, Sverige og Danmark. Begrunnelsen for oppstarten av de separatistiske lesbiske organisasjonene har også mange likhetstrekk.

I den senere analysen av tidsskriftene og da særlig *Lavendelepressen* i de to neste kapitlene vil jeg se på hvordan de som var aktive i de lesbisk feministiske organisasjonene, og da særlig i Lesbisk Bevegelse, forstod sin identitet. Jeg vil videre se på hvilke saker de var mest opptatt av og hvordan de forsto seg selv i forhold til andre.

Kapittel 4: Lesbisk identitet og seksualitet

I dette kapitlet vil jeg se på hvordan de lesbiske radikalfeministene og særlig de som var aktive i Lesbisk Bevegelse så på temaer som lesbiskhet, identitet og seksualitet. Hvordan skapte de lesbiske feministene på 1970-tallet en lesbisk identitet? Hvordan forhandlet de om grenser mellom dem selv og andre? Den kvinnelige homoseksuelle identiteten har endret seg gjennom tidene. Fra å være homoseksuelle kvinner og nærmest en underkategori av de homoseksuelle mennene, utviklet de lesbiske feministene en identitet som lesbiske. De lesbiske feministene ønsket å synliggjøre kvinnelig homoseksualitet, lesbiskheten (Lützen, 1987). Selv om den lesbiske feminismen på den ene siden kan sees på som identitetspolitisk, hadde de en annen forståelse av homoseksualitet enn det identitetspolitikken vanligvis fremmer. lesbiskheten ble ikke automatisk sett på som noe medfødt og essensialistisk. lesbisk var også noe de mente en kunne bli. Det nye begrepet kvinne-identifisert-kvinne ble sentralt for de lesbiske feministene i Lesbisk Bevegelse. Det som har blitt omtalt som politisk lesbiskhet, som jeg vil ta opp i dette kapitlet, er et eksempel på dette. Hvordan de lesbiske feministene skrev om seksualitet er også et tema jeg vil ta opp i dette kapitlet.

Fra homoseksuell til lesbisk

I *Gateavisa* nr 4. fra 1975 forteller et av medlemmene i Lesbisk Bevegelse om organisasjonen. Blant det hun nevner i artikkelen er at de brukte ordet lesbisk bevisst:

Vi lesbiske bruker ordet ”lesbisk” som et positivt ord, fordi ordet alltid har blitt brukt som et skjellsord for å holde kvinner nede. Når man tenker på homofili tenker man på menn, fordi kvinner som kjent ikke har egne følelser og ingen seksualitet (Andresen, 1975, s. 36).

Lesbisk Bevegelse ønsket å omdefinere ordet ”lesbisk” til å bli et positivt begrep og gå vekk fra ordet homofili fordi de mente det ble assosiert med menn. Historikeren Astrid Olsen skriver at det skjedde en endring i selvbildet til homoseksuelle kvinner da de gikk over fra å kalle seg homofile til å i stedet omtale seg som lesbiske. Hun setter dette i sammenheng med sterkere kvinneidentifisering. Informantene Olsen har intervjuet sier de gikk over til å benevne seg som lesbisk på grunn av kvinnebevegelsen og feministisk orientering. En av informantene trekker også frem at homoseksuelle menn og kvinner ikke alltid har like interesser og at dette også var en grunn til å bruke benevnelsen lesbisk (Olsen, 1996, s. 84).

Det var nok likevel mange homoseksuelle kvinner som syntes ordet lesbisk var et fælt ord og heller foretrakk å kalle seg homoseksuell. Brantenberg skriver i flere sammenhenger om hvordan ordet lesbisk ble oppfattet, blant annet i den selvbiografiske romanen *For alle vinder* som ble utgitt første gang i 1989. I en dialog mellom karakterene Elsa og Inger kommer Ingers følelser omkring ordet lesbisk frem:

- Det heter ikke «homoseksuelle» om kvinner, sa Elsa. – Gjør det vel! – Nei, det heter lesbiske.

Der var det igjen. Dette motbydelige ordet. Hun syntes det var å frata homoseksuelle kvinner deres eksistens – at de ikke fikk lov til å ha dette generelle navnet. (Brantenberg, 1998, s. 788).

Avsnittet i Brantenbergs bok kan vise hvordan det ikke var alle homoseksuelle kvinner som var positive til å bruke ordet lesbisk om seg selv. Karakteren Elsa vil bruke ordet lesbisk i stedet for homoseksuelle kvinner, mens karakteren Inger synes ordet lesbisk er et forferdelig ord og vil heller bruke det mer generelle ordet homoseksuell. Innenfor Lesbisk Bevegelse ble ordet lesbisk brukt politisk og de var opptatt av å synliggjøre lesbiske som gruppe. Et viktig argument for å bruke begrepet lesbisk i stedet for homoseksuell var at ordet homoseksuell i stor grad ble forbundet med menn. For å vise at det var kvinner en omtalte ble det ofte snakket om homoseksuelle kvinner. Hanna Hallgren skriver at de lesbiske feministene på 1970-tallet var på vei bort fra den historiske plasseringen som homoseksuelle kvinner og at de gjennom prosessen som foregikk også skapte sine egne fortellinger om lesbiskhet. Dermed skulle ikke lenger lesbisk identitet være noe som var underordnet homoseksuelle menns historie (Hallgren, 2008, s. 184). Historikeren Karin Lützen skriver at:

Den radikale feminismen, tilsatt kritikk av tvangsheteroseksualiteten, er den tankegang og bevissthet de lesbiske bevegelsene i den vestlige verden har arbeidet ut fra, og gitt den internasjonale betegnelsen *lesbianisme*. Slik viklet homoseksuelle kvinner seg ut av begrepet *homoseksualitet*, som var oppfunnet av andre, og skapte aktivt en selvstendig tankeverden som kan sidestilles med andre «-ismer», som marxisme, eksistensialisme, feminisme, humanisme osv. (Lützen, 1987, s. 294).

Lesbisk som begrep ble dermed viktig for de lesbiske feministene for å synliggjøre homoseksuelle kvinner og skape sin egen historie uavhengig av menn. De lesbiske feministene var blant de første som tok i bruk ordet lesbisk i Norge. ”I midten av 70-årene var det stadig flere som offentlig erklærte seg som lesbiske; en situasjon som hadde vært utenkelig bare ti år før. Det var viktig å bruke ordet” (Lavendelepressen, 1980b, s. 3). Dette markerte et skille med den tidligere politikken som var blitt ført av homobevegelsen, som vi skal se i neste avsnitt.

Åpenhet

I *Lavendelepressen* nr. 5 skriver de at de som startet Lesbisk Bevegelse hadde en fortid som skjulte lesbiske (Lavendelepressen, 1980b, s. 3). Etter oppstarten av Lesbisk Bevegelse ble målet å synliggjøre lesbiske. I *Lavendelepressen* nr. 1 skriver de:

VI VIL BRYTE FORTIELSEN.

vi vil vise at lesbiske eksisterer, at vi er STOLTE, GLADE og STERKE OVER Å VÆRE LESBISKE.

vi vil vise at VÅR VIRKELIGHET ER ENDEL AV ALLE KVINNERS VIRKELIGHET.

VI VIL SKAPE EN LESBISK KULTUR (Lavendelepressen, 1976, s. 6).

I sitatet over vil de synliggjøre lesbiske og vise at de er stolte, glade og sterke over å være lesbiske. De viser til at lesbiske har vært fortiet og at det nå er på tide å synliggjøre lesbiske. I *Lavendelepressen* nr. 1 skriver de at de i tidsskriftet ikke vil undertegne med egne navn, men at dette ikke er fordi de er skjulte lesbiske (Lavendelepressen, 1976). Det å stå frem som lesbisk eller homofil var noe nytt på denne tiden. I DNF-48 hadde det som har blitt kalt for diskresjonslinjen stått sentralt siden oppstarten og i starten var medlemmene ikke åpne utad (Kristiansen, 2008, s. 169). Før straffelovens § 213 som omhandlet forbudet mot sex mellom menn ble opphevet i 1972 hadde DNF-48 bestått av medlemmer med fiktive navn som ikke var åpne homofile, med unntak av Karen-Christine (Kim) Friele som var leder for organisasjonen (Danielsen et al., 2013, s. 297). Diskresjon var høyt verdsatt. Ikke hvem som helst kunne bli medlem, en måtte kjenne noen eller ha noen som gikk god for en. På 1970-tallet begynte åpenhet å bli et tema. Da de første homofile stod frem offentlig brøt de dermed med diskresjonspolitikken som var blitt ført tidligere. I boken *Masker og motstand* tar

antropologen Hans W. Kristiansen for seg hvordan dette skjedde (Kristiansen, 2008, s. 203-210). At straffelovens § 213 ble opphevet var viktig for at åpenhet kunne bli et tema. Etter hvert som åpenhet ble idealet, ble den tidligere linjen med diskresjon satt i et dårligere lys. Det som tidligere hadde vært et ideal, kunne nå bli sett på som bakstrevsk og gammeldags.

Den andre som stod offentlig frem som homofil i Norge var forfatteren Gerd Brantenberg. Brantenberg var med både i Lesbisk Bevegelse, Nyfeministene og DNF-48. Brantenberg opplevde at hun ikke fant de erfaringene hun hadde som lesbisk beskrevet noe sted. Hun ga ut boken *Opp alle jordens homofile* i 1973, altså året etter at straffelovens § 213 ble opphevet. Boken fikk stor betydning for homofile, men fikk begrenset oppmerksomhet utenfor homofile miljøer (Danielsen et al., 2013, s. 297). Brantenberg skriver i manuskriptet *Lesbisk bevegelses historie* at de lesbiske kvinnenenes kamp hele tiden måtte ha fokus på fortielsen av de lesbiske kvinnene:

Da LB endelig ble et faktum kom denne fortielsen til uttrykk i en fortielse og ignorering av selve organisasjonen. Det gjør den fra tid til annen fortsatt. De andre deler av kvinnebevegelsen kunne ikke umiddelbart se sammenhengen mellom fortielsen av lesbiske og kvinnekampen for övrig (Brantenberg, 1980, s. 5).

Det at de lesbiske feministene mente at organisasjonen ble fortiet var en viktig motivasjon for at de selv startet opp *Lavendelexpressen*. De lesbiske feministene ønsket å formidle deres egen virkelighet til andre kvinner. De skriver om mannssamfunnets syn på kvinner og ønsket å være et motstykke til dette:

Det er viktig å se ordet lesbisk på trykk. viktig å få vite hva vi tenker og mener og gjør. viktig å få igang diskusjon. VIKTIG Å BRYTE FORTIELSEN OM OSS. Å VISE AT VI ER TIL, OG AT VI IKKE FINNER OSS I Å BLI TRÅKKA ÅP (sic) (Lavendelexpressen, 1976, s. 1).

Blant annet fortielse av lesbiske i media er beskrevet flere ganger i de lesbiskfeministiske tidsskriftene i Norge. Den økende graden av lesbisk åpenhet utover 1970-tallet var også et tema i Sverige. I kapittelet "Egna rum i staden. Om sjuttioalets lesbiska kvinnorörelse" i

boken *En annan stad* av sosiologene Margareta Lindholm og Arne Nilsson blir det skrevet om at lesbiske tidligere hadde vært helt usynlige i media, men at det nå ble flere som stod frem offentlig. "Liksom för den sexualpolitiska rörelsen i RFSL sågs detta att offentliggöra sin lesbiskhet, att "komma ut", alltmer som politiskt viktigt av den lesbiska kvinnorörelsen" (Lindholm og Nilsson, 2002, s. 252). Lindholm og Nilsson skriver at guttene i RFSL sin kamp gikk ut på å bli aksepterte, mens feministene ville ha forandring. De beskriver det som vanskelig å få plass til feministisk engasjement og venstrepolitikk innenfor den svenske homoorganisasjonen RFSL (Lindholm og Nilsson, 2002, s. 252). Det samme ser vi også som et tema i Norge. Mens venstrepolitikken i Norge fant sin plass i AHF (Arbeidsgrupper for homofil frigjøring) fant det feministiske engasjementet blant annet sin plass i Lesbisk Bevegelse. I neste avsnitt vil jeg ta opp hva de lesbiske radikalfeministene i Lesbisk Bevegelse la i begrepene lesbiskhet og lesbisk identitet.

Lesbiskfeministiske identitetsforståelser

I de lesbiskfeministiske tidsskriftene blir det å skape en lesbisk identitet trukket frem i flere artikler. I *Lavendelexpressen* nr. 1 skriver de:

hva er det som gir ett menneske identitet og selvfølelse?
det er miljøet hun vokser opp i. omgivelsene rundt henne.
det er det hun leser, lærer, får kunnskap om.
det er hva hun ser gjennom media, presse og kunst.
det er det som utgjør hennes kulturbakgrunn, som blir kultur (Lavendelexpressen, 1976).

Hvordan forsto de lesbiske feministene lesbisk identitet? Så de på den som noe medfødt, slik som den identitetspolitiske retningen homobevegelsen hadde tatt, eller så de på lesbisk identitet som noe som blir skapt gjennom påvirkning? Når de skriver at de vil skape en lesbisk identitet tyder det på at de ikke så på identiteten som noe som er fastlagt på forhånd.

Runa Haukaa skriver at definisjonen av hva lesbiskhet er ble debattert på 1970-tallet. Hun knytter dette opp mot den nye kvinnebevegelsens fokus på søsterskap og gode forhold mellom kvinner, men også at normene rundt seksualitet ble liberalisert (Haukaa, 1982, s. 134). Som

nevnt i teorikapittelet hevder Haukaa at lesbiske feminister hadde en videre definisjon av begrepet lesbisk enn det snevre tradisjonelle begrepet (Haukaa, 1982, s.134).

En tekst som fikk stor betydning for de lesbiske feministene og var med på å skape en videre definisjon av begrepet lesbisk var Radicalesbians manifest som på engelsk har tittelen *The Woman Identified Woman* fra 1970. Radicalesbians ble startet som en egen gruppe med lesbiske fra den amerikanske kvinneorganisasjonen NOW (National Organization of Women) og lesbiske fra lesbiske/homofile organisasjoner (Spansdahl, 1988, s. 3). *The Woman Identified Woman* blir nevnt i *Lavendelepressen* og deler av den er oversatt til norsk i *Lavendelepressen*. Følgende sitat fra Radicalesbians manifest *Kvinne-Identifisert-Kvinne* (norsk tittel) er brukt i en tekst om motstand mot lesbiske i kvinnebevegelsen skrevet av redaksjonen i *Lavendelepressen*:

Bare kvinner kan gi hverandre en ny selv-følelse, den identiteten som vi må utvikle i relasjon til oss selv, og ikke i forhold til menn. Det at kvinner først og fremst forholder seg til kvinner, at kvinner skaper en ny bevissthet om og med hverandre - det er hjertet i kvinnefrigjøringen (Lavendelepressen, 1980a, s. 4).

Artikkelen blir avsluttet med ordene: "KVINNER GIR KVINNER STYRKE - LEV LESBISK" og "Lesbiskheten er ikke kvinnepolitisk irrelevant - det er det heteroseksualiteten som er! (Lavendelepressen, 1980a, s. 4).

I sitatet vises det til at kvinner må utvikle identiteten sin i relasjon til andre kvinner og ikke til menn, det er dette de mener er det sentrale i kvinnefrigjøringen. Gjennom sitatet vises det til identitet som noe som blir skapt i relasjon til andre kvinner og ikke som noe naturgitt som ikke kan forandres. I *The Woman Identified Woman* skriver Radicalesbians:

What is a lesbian? A lesbian is the rage of all women condensed to the point of explosion. She is the woman who, often beginning at an extremely early age, acts in accordance with her inner compulsion to be more complete and freer human being than her society – perhaps then, but certainly later, cares to allow her (Radicalesbians, 1970).

I Radicalesbians manifest viser de til at det var mulig for kvinner å bli friere og bedre mennesker dersom de brøt med samfunnets forventinger til kvinner. De viser til at de så på kvinnefellesskap som frigjørende og en bedre løsning for kvinner enn å underlegge seg mannssamfunnet. Dette var tanker som også gjorde seg gjeldende i tekstene i *Lavendelexpressen*. Manifestet *The Woman-Identified-Woman* ble først distribuert på en kvinnekonferanse (Echols, 2016, s. 215). Formålet med teksten var tilsynelatende å gi begrepet lesbisk en ny mening, et mer feministisk prosjekt basert på fellesskap mellom kvinner, snarere enn en identitet basert kun på seksuell tiltrekning. Slik kunne den åpne opp for en videre og mer kvinnepolitisk definisjon av lesbiskhet.

Flere steder i tidsskriftene kommer det frem et syn på lesbisk identitet som noe som blir skapt. Det viser at de lesbiske feministene som utga *Lavendelexpressen* hadde en konstruktivistisk tilnærming til den lesbiske identiteten. Det å leve lesbisk ble et begrep blant de lesbiske feministene på 1970-tallet. I følge Lützen mente de lesbiske feministene at det å være lesbisk var en måte å leve på, dermed gikk de over til å si at de levde lesbisk i stedet for å si at de var lesbiske. De mente at alle kvinner hadde mulighet til å ta valget om å ha en lesbisk livsform (Lützen, 1987, s. 294). Lützen skriver at: "Dette snudde opp-ned på den årsaksforklaringen som til nå hadde rådd grunnen, den om kromosomfeil, barndomstraumer og frigiditet, et negativt utgangspunkt, ofte med mannen i sentrum" (Lützen, 1987, s. 294). De lesbiske feministenes syn på lesbiskhet som et valg brøt med den essensialistiske identitetspolitikken som homobevegelsen hadde frontet.

I en artikkel i tidsskriftet *Lesbiske og helse* skriver aktivisten Ulla Spansdahl om lesbisk feminisme i USA og at mange av artiklene kom til Norge og ble brukt og lest under opprettelsen av den nye kvinnebevegelsen i Norge (Spansdahl, 1988, s. 4). Spansdahl skriver at "Det var norske kvinner som hadde vært i USA og hatt kontakt med amerikanske kvinner, som ga støtet til dannelsen av Nyfeministene, som jo var den første grupperingen som ble dannet i den nye kvinnebevegelsen" (Spansdahl, 1988, s. 4). Spansdahl skriver at mange av debattene som hadde gått i USA gjentok seg i Norge, men kanskje på en noe mer fornorsket måte (Spansdahl, 1988, s. 4). Hagemann var som nevnt i forrige kapittel kritisk til at hele æren for oppstarten av Nyfeministene i Norge var påvirkning fra USA. Hagemann skriver likevel at påvirkningen fra USA har spilt en viktig rolle og at det var mange likhetstrekk

mellom de feministiske begivenhetene i Norge og andre vestlige land. Hun påpeker likevel at oppstarten av den nye feministiske bevegelsen i Norge er mer sammensatt enn det ofte tidligere har blitt fremstilt som (Hagemann, 2004, s. 286).

En kan si at de lesbiske feministene ble påvirket fra utlandet, både USA og Skandinavia. Dette ser vi blant annet gjennom at de refererer til amerikanske tekster i tidsskriftene. I tidsskriftene blir det også fortalt om kvinneleire i Danmark og felles skandinaviske lesbiske seminar. Noen av de lesbiske feministene hadde vært i USA og hentet inspirasjon derfra. De lesbiske feministene i Norge hadde også mye kontakt med feminister fra de andre skandinaviske landene.

Kvinnebevegelsen og den lesbiske trusselen

Forholdet til kvinnebevegelsen var ikke uproblematisk, selv om en del av de lesbiske feministene kanskje identifiserte seg sterkere med kvinnebevegelsen enn homobevegelsen. Det tok likevel tid før det var akseptert å være lesbisk i kvinnebevegelsen. Astrid Olsen skriver: "Det var som nemt først i byrjinga av 1980-talet at lesbiske vart «stueraine» i meir og mindre heile kvinnerørsla i Noreg, sjølv om lesbiske hadde gjort seg gjeldande i kvinnekampen lenge før dette" (Olsen, 1996, s. 84). Hvorfor ble lesbiskheten opplevd som en trussel for deler av kvinnebevegelsen? Et tema som ble gjenstand for diskusjon i *Lavendelexpressen* var *Dagbladets* nyttårskronikk 1979, skrevet av Nina Karin Monsen, Bitten Modal og Elisabeth Helsing. Nyttårskronikken utløste nye innlegg i *Dagbladet*, blant annet av Gerd Brantenberg (05.01.1980) og Siri Nørve og Birgit Bjerck (18.01.1980). I *Lavendelexpressen* nr. 4 blir kronikken omtalt under tittelen "Lesbiske truer 80-åra" og de omtaler kronikken i *Dagbladet* som "[...] 70-tallets mest sjofle lesbe-hets i gamle mor Norge" (Lavendelexpressen, 1980a, s. 3). I nyttårskronikken beskriver kronikkforfatterne de lesbiske feministene som en trussel for kvinnebevegelsen. 31. desember 1979 hadde Nina Karin Monsen, Elisabeth Helsing og Bitten Modal en kronikk i *Dagbladet* med tittelen *Nyfeministene – snart ti år etter*. I kronikken skriver de at de alle tre var med i den første kvinnegruppen som startet opp i Norge i 1970 og bevegelsen som senere ble til Nyfeministene. Når de skal oppsummere situasjonen nesten ti år senere nevner de at det i begynnelsen var stor vekst i nyfeminismen på begynnelsen av 70-tallet, men i dag står det ikke like bra til. De skriver:

I dag er nyfeministene en laber virksomhet, i Oslo deltar ikke stort mer enn ti-femten på fellesmøtene; av dem er en stor gruppe lesbiske. På ett ti-årsoppsummeringsseminar som bevegelsen har hatt i høst, ble sågar spørsmålet tatt opp om nyfeministene skulle fortsette som en dekkorganisasjon for Lesbisk Bevegelse (Monsen et al., 31.12.1979, s. 3).

Kronikkforfatterne hevder i kronikken at de lesbiske har tatt over makten i bevegelsen og tar opp organisasjonsformen og hvorvidt lesbiskhet er kvinnekamp.

I denne sammenheng er det lett å se hvordan de lesbiske har fått så mye makt i bevegelsen – hvordan bevegelsen nesten tvang fram lesbianismen. Den er et kvinnepolitisk adferdsmønster vel så meget som en seksuell legning. Det er lett å se hvorfor de lesbiske fikk en slik makt i bevegelsen; grunnen var lagt. Det er også lett å se at de lesbiske trenger en «nøytral» kvinneorganisasjon som dekke, lett å se hvordan de trenger bevegelsen for å få makt. De har etter vår mening misbrukt den solidariteten de fikk. Selvsagt skal de lesbiske kvinner ha vår solidaritet – men ikke for å utnytte den – lesbiskhet og feminisme verken er eller må bli synonyme begreper (Monsen et al., 31.12.1979, s. 3).

I *Lavendelexpressen* var misnøyen stor med kronikken i *Dagbladet*. I kronikken i *Dagbladet* blir Lesbisk Bevegelse beskyldt for å bruke Nyfeministene som dekkorganisasjon og for å få makt. I *Lavendelexpressen* skriver de at: ”Det som er kjernen i kronikken er sammensmeltingen av begrepet ”lesbisk” med alle de kritikkverdige tendenser de tre finner i Nyfeministene. Det er denne sammenrøringen som gjør kronikken til et lærestykke i klassisk diskriminering” (Lavendelexpressen, 1980a, s. 3). I *Lavendelexpressen* skriver de at de har vanskelig for å ta kronikken i *Dagbladet* alvorlig, men at de likevel velger å gjøre det ettersom den når ut til mange lesere og at de mener den er med på å legitimere hets av lesbiske. I *Lavendelexpressen* skriver de at:

I kvinnebevegelsen er det både heteroseksuelle og lesbiske kvinner, og det har det vært hele tiden. Det er ikke riktig at bevegelsen ”tvang fram lesbianismen”, men snarere at mange opprørske kvinner, blant dem lesbiske, tvang fram kvinnebevegelsen (Lavendelexpressen, 1980a, s. 3).

I artikkelen i *Lavendelexpressen* hevder de at de fleste lesbiske feministene de første årene skjulte at de var lesbiske, men da de lesbiske stod frem var de med på å synliggjøre lesbiskheten hos mange kvinner som tidligere hadde undertrykt at de hadde følelser for andre kvinner og praktisert heteroseksualitet. De skriver at årsaken til at de tidligere skjulte at de var lesbiske var følgende:

Vi tidde og var varsomme. Det var noe med at vi var redde for at vi ville skade saken om det ble kjent at vi var lesbiske. Da var vi jo liksom ikke riktige kvinner. Det tok oss lang tid å skjønne at vi *var* kvinner, selv om vi ikke hadde ektemenn – og at selve *tvilen* om dette var det mest ekstreme utslag kvinneundertrykkelsen ga seg: En kvinne er *pr. definisjon* bare en kvinne dersom hun lever med en mann. Vi var ikke noe i oss selv (Lavendelexpressen, 1980a, s. 3-4).

Her tar de opp at lesbisk kvinnelighet ble trukket i tvil og at de selv var påvirket av forestillingen om at lesbiske ikke var riktige kvinner. De skriver at de var redd for å skade kvinnesaken ved å stå frem som lesbiske. Hanna Hallgren har kalt avhandlingen sin *När lesbiska blev kvinnor*. Hun forklarer dette blant annet med at: ”Ifrågasättandet av homosexuella kvinnors kvinnlighet och kvinnovara ingår nämligen i ett vittspritt tankenätnätverk inom västerländsk historieskrivning” (Hallgren, 2008, s. 31). Det at homoseksuelle kvinners kvinnelighet blir trukket i tvil blir knyttet opp mot en mer generell seksualisering av kvinner som ikke hadde vært til stede tidligere. På 1800-tallet ble romantiske vennskap mellom kvinner ikke automatisk knyttet opp mot seksualitet og var dermed i større grad å anse som akseptable. Forestillingen om respektable kvinners aseksualitet var dominerende i samfunnet og muliggjorde at nære kvinnevennskap ikke ble satt i en seksuell kontekst, dermed brøt ikke kvinner som foretrakk kvinner i for stor grad med samfunnets oppfattning av kvinnelighet (Hallgren, 2008, s. 31-32, Hellesund, 2002). Likevel kunne både homoseksuelle og heteroseksuelles kvinnelighet trekkes i tvil dersom de brøt med samfunnets normer. Ettersom ekteskap og det å få barn var hovednormen for kvinner, brøt de ugifte kvinnene med normen. Det var dermed ikke bare homoseksuelle kvinners kvinnelighet som ble trukket i tvil. Etnologen Tone Hellesund har forsket på ”peppermøer”, ugifte kvinner, i perioden 1870-1940. Hun skriver blant annet at de ugifte kvinnene ble beskyldt for å være mannhaftige og mannshatende, men at for en del av kvinnene stemte dette overens med deres idealer og identitet (Hellesund, 2002, s. 150). Hellesund skriver at ”Det var først og fremst indirekte

gjennom deres engasjement i kvinnesak og dennes negative påvirkning på kjønnsforholdene at peppermøene ble koblet til homoseksualitet” (Hellesund, 2002, s. 233). I sitatet fra *Lavendelexpressen* kommer det frem at de lesbiske kvinnene på 1970-tallet fortsatt var influert av tankegangen om at de ikke var riktige kvinner, men at de etter hvert innså at de var kvinner, til tross for at de var lesbiske. De skriver videre i *Lavendelexpressen*: ”Var ikke dette nedverdiggende – også for heteroseksuelle kvinner? At vår eksistens – vår sjanse til å bli tatt alvorlig – måtte være knyttet til menn?” (Lavendelexpressen, 1980a, s. 4).

Det at synet på kvinners kvinnelighet var påvirket av heteroseksualiteten og relasjonen til menn, er noe de lesbiske radikalfeministene trekker frem som nedverdiggende. Forestillingen om heteroseksualiteten som den mest respektable seksualiteten i de moderne vestlige samfunn er noe kjønnsforskeren Gayle Rubin har skrevet om. Rubin har introdusert det hun kaller The Charmed Circle for å vise til et verdisystem for hva som blir regnet som akseptabel seksualitet og hva som ikke blir det. Rubin hevder at moderne vestlige samfunn bruker et hierarkisk system for å vurdere seksuelle handlinger ut i fra seksuelle verdier. Den mest respektable seksualiteten er i dette systemet den ekteskapelige, heteroseksuelle, reproduktive seksualiteten. Etter denne følger den ugifte monogame heteroseksualiteten, før de fleste andre heteroseksuelle. Lesbiske og homofile som lever i langvarige og stabile forhold balanserer på grensen til respektabilitet, mens det Rubin kaller ”Bar dykes” og promiskuøse homofile menn befinner seg rett over gruppen som befinner seg på bunnen i det seksuelle verdisystemet. Helt på bunnen hevder Rubin at blant annet transseksuelle, transvestitter, sadomasokister og prostituerte befinner seg. De som befinner seg høyt oppe i det seksuelle hierarkiet blir i følge Rubin belønnet, mens de som befinner seg lengre nede i systemet blir stigmatisert. Dette mener hun at henger sammen med vestlige religiøse tradisjoner, men også med medisinsk og psykiatrisk skambelegging (Rubin, 2011, s. 149).

I andre artikler i *Lavendelexpressen* tar de lesbiske feministene opp årsaker til at lesbiske kvinner blir oppfattet som en trussel, både av kvinnebevegelsen og av det de omtaler som mannssamfunnet. I en tekst som begrunner hvorfor lesbiske er med i kvinnepolitisk aksjon, skrevet av Lesbisk Gruppe, skriver de følgende:

Mannssamfunnet deler menneskeheten opp i to kategorier: kvinner og menn. Kvinnens oppgave her i livet er å forholde seg til menn. Det betyr i praksis at kvinner først og fremst skal tilfredsstille menns behov, identifisere seg med menns interesser, forfølge menns prosjekter. Alle kvinner som bryter dette eller på en eller annen måte organiserer seg selvstendig, er en trussel mot mannssamfunnet (Lavendelepressen, 1976).

I sitatet tar de opp at alle kvinner som bryter med det de anser som normen i samfunnet, å underordne seg menn, blir oppfattet som en trussel mot mannssamfunnet. I sitatet gir de uttrykk for at dette rammer både lesbiske og heteroseksuelle kvinner som velger å ikke forholde seg til menn. Videre skriver de i *Lavendelepressen* at:

Undertrykkelsen av heterofile og lesbiske kvinner bærer i det samme: kravet om at kvinner skal tjene menn. Mennene føler at de mister kontrollen og slår ofte tilbake ved å kalle kvinner som står solidariske med hverandre for lesbiske. Dette er en hersketeknikk som holder kvinner på plass (Lavendelepressen, 1976).

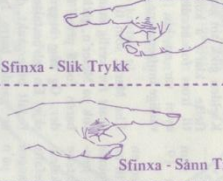

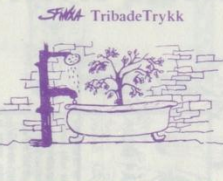
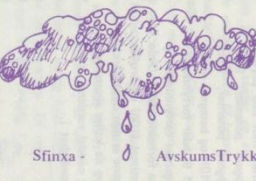
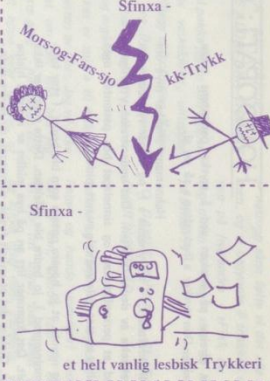
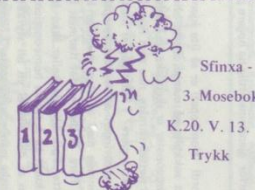

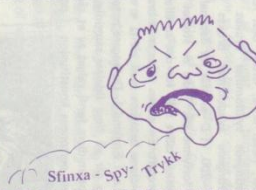
Dermed hevder de at begrepet "lesbisk" blir brukt som en hersketeknikk fra mennenes side for å holde kvinnene på plass. I *Lavendelepressen* problematiserer de at kvinner ser på det å bli kalt for lesbiske som en trussel:

Så lenge kvinner vegrer seg (uansett om vi er heterofile eller lesbiske) for å bli kalt lesbiske, ER VI SJØL MED PÅ Å UNDERTRYKKE LESBISKE, og vi er med på å benekte en sannhet - nemlig den at lesbiske er en vital og viktig del av kvinnebevegelsen. I det øyeblikk det ikke lenger truer kvinner å bli kalt lesbiske, opphører denne undertrykkelsen (Lavendelepressen, 1976).

I *Lavendelepressen* hevdet de altså at kvinner var redd for å bli stemplet som lesbiske og at dersom de sluttet å være redd for å få dette stempelet skulle det bli slutt på denne undertrykkelsen. Det hadde tidligere vært diskusjoner om hvorvidt lesbiske ødela for resten av kvinnebevegelsen og ikke alle kvinneorganisasjonene var interessert i å bli assosiert med det lesbiske. Et eksempel på dette var da organisasjonen Kvinner for fred bestilte materiale fra det lesbiske trykkeriet SFINXA, for deretter å fjerne logoen hvor det sto SFINXA – lesbisk trykk fra materialet og kansellere videre bestillinger (Lavendelepressen, 1981, s. 13). Kanskje var det frykten for å bli stemplet som lesbiske som førte til at Kvinner for fred valgte å fjerne

logoen og kansellere videre bestillinger? De lesbiske feministene hadde en humoristisk tilnærming til reaksjonene fra Kvinner for fred. De trykket et spøkefullt forslag til forskjellige logoer de som bestilte materiale fra SFINXA kunne velge mellom dersom de ikke likte logoen hvor det sto SFINXA – lesbisk trykk. Blant alternativene de forslår er SFINXA – forførelsestrykk og SFINXA – FlatbankerTrykk.

Velg blandt 36 nye muligheter det som vil være minst belastende for nettopp d e r e s firma !

 <p>Sfinxa - Minoritets - Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Deres-kinn-mot-mitt-Trykk</p>	 <p>Sfinxa - FlatbankerTrykk</p>	 <p>Sfinxa - Biologisk Feil Trykk</p>
 <p>Sfinxa - Closet Print</p>	 <p>Sfinxa - Skoive Plantevæ Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Frastotende kvinneTrykk</p>	 <p>Sfinxa - SmitteTrykk</p>
 <p>Sfinxa - elektrosjokk-Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Slik Trykk</p>	 <p>Sfinxa - sapiens Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Spedalsk Trykk</p>
 <p>Sfinxa - det må jo være en-privatsak-Trykk</p>	 <p>Sfinxa - bomben-faller-også-på-oss-Trykk</p>		 <p>Sfinxa - LegningsTrykk</p>
 <p>Sfinxa - ForforingsTrykk</p>	 <p>Sfinxa - les... nei, det kunne skremme noen på landet Trykk</p>		 <p>Trykka - Sfinxisk Lesb</p>
 <p>Sfinxa - lo... sk Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Borgerlig Dekadens Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Komplott Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Mors-og-Fars-sjo...kk-Trykk</p>
 <p>Sfinxa - Konsentrasjons Trykk</p>	 <p>Sfinxa - TribadeTrykk</p>	 <p>Sfinxa - AvskumsTrykk</p>	 <p>Sfinxa - et helt vanlig lesbisk Trykkeri</p>
 <p>Sfinxa - 3. Mosebok. K.20. V. 13. Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Fysj-Trykk</p>	 <p>Sfinxa - Spy- Trykk</p>	

Plakat fra Lavendelexpressen nr. 6, 1981, med forslag til nye logoer for SFINXA.

Konstruktivisme eller essensialisme?

I *Lavendelexpressen* blir ofte synet på lesbiskhet som et valg trukket frem. De lesbiske feministene som utga *Lavendelexpressen* var som tidligere nevnt tydelig inspirert av begrepet kvinne-identifisert-kvinne og en ny forståelse av lesbiskhet. Spørsmålet om homoseksualitet er medfødt eller noe en kan bli er et tema som har blitt debattert i homobevegelsen og forskningen. Historikeren Astrid Olsen skriver i sin hovedoppgave at det fantes ulike syn på dette spørsmålet innenfor homobevegelsen og blant lesbiske. Olsen skriver at spørsmålet om hvorvidt homoseksualitet var en sosial konstruksjon først kom opp i Norge på 1980-tallet, mens det allerede på 1970-tallet hadde blitt diskutert i den anglo-amerikanske verden (Olsen, 1996, s. 91). I *Lavendelexpressen* blir derimot synet på lesbiskhet som et valg og ikke en medfødt legning tatt opp gjentatte ganger allerede på 1970-tallet.

Mens de lesbiske feministene i følge Lützen mente det bodde en lesbisk i alle kvinner, var fortsatt mange av den oppfatningen at homoseksualitet var medfødt (Lützen, 1987, s. 319). Likevel hadde ikke alle lesbiske feminister lik definisjon av begrepet lesbisk. I *Lavendelexpressen* argumenterer de lesbiske feministene for at det er forholdet mellom kvinner som gir grobunn for feminismen og at dette ikke er knyttet opp mot seksuelle preferanser:

Hvis kvinner ikke hadde begynt å forholde seg til hverandre uavhengig av menn, og hvis vi ikke hadde vært glad i hverandre, uansett seksuelle preferanser, så hadde det vel ikke vært noen kvinnebevegelse i det hele tatt.

Lesbiskhet er et alternativ for alle kvinner (Lavendelexpressen, 1976).

Mens det i *Lavendelexpressen* ofte var synet på lesbiskhet som et valg som kom frem, var andre lesbiske feminister kritiske til den nye måten å fremstille lesbiske som kvinne-identifiserte-kvinner. I *Lesbisk internavis* nr. 3 fra 1980 er det en artikkel med tittel "*Er ikke lesbisk LESBISK?*". Artikkelen tar for seg spørsmål som dukket opp på et seminar i Bergen 10. mai 1980. På seminaret ble det stilt spørsmål om hva lesbiskhet egentlig er. Forfatteren av teksten stiller spørsmål ved definisjonen av lesbisk som kvinneidentifisert kvinne, en definisjon som utelukker seksuelle handlinger fra definisjonen, og om det er det samme som å være lesbisk:

Det er en kjent sak at lesbiske kan være uenige om hvordan lesbisk kamp skal drives, men jeg synes det er betenkelig at noen definerer lesbisk på den måten det her er gjort. Det er mulig at det å være "kvinneidentifisert kvinne" er noe veldig bra, men det er vel ikke det samme som å være lesbisk? (Lesbisk internavis, 1980a, s. 16).

Hvordan en ser på spørsmålet om homoseksualitet er medfødt eller ikke kan knyttes opp til identitetspolitikken som homobevegelsen hadde frontet. Mye av argumentasjonen var basert på at homofili var medfødt og ikke et valg, derfor måtte homofile få rettigheter, fordi det ikke var noe de selv kunne noe for. Hellesund skriver at det blant den lesbiske bevegelsen i Norge fantes ulike seksualpolitiske posisjoner, noen av dem anså lesbiskhet som et politisk valg, mens andre mente det var medfødt (Hellesund, 2013, s. 88). Den danske historikeren Karin Lützen skriver at det blant de danske lesbiske feministene på 1970-tallet ble fremstilt som et valg å leve lesbisk (Lützen, 1987, s. 294-295). Dette står i kontrast til den essensialistiske forestillingen om at homoseksualitet var en medfødt egenskap.

Lesbiskhet som kollektiv identitet

Forholdet mellom gruppebevissthet og kollektiv handling har vært viktig innenfor forskningen på sosiale bevegelser. Taylor og Whittier skriver at europeiske analyser av sosiale bevegelser foreslår at et av de viktigste konseptene for å forstå denne prosessen er nettopp kollektiv identitet (Taylor og Whittier, 1992, s. 104-105). Taylor og Whittier skriver at "Collective identity is the shared definition of a group that derives from members' common interests, experiences, and solidarity" (Taylor og Whittier, 1992, s. 105). De lesbiske radikalfeministiske tidsskriftene handlet i overveiende grad nettopp om å skrive frem og forhandle fram en kollektiv identitet. De skriver i tidsskriftene om hva det vil si å være lesbisk og hva det vil si å leve et lesbisk liv. De tar opp hvilke syn de har på feminisme og skriver om hvem som er "hovedfiendene" deres.

For de som forsker på nye sosiale bevegelser er politisk organisering rundt en felles identitet det som skiller de nyere sosiale bevegelsene i USA og Europa fra tidligere klassebaserte bevegelser (Taylor og Whittier, 1992, s. 105). Drude Dahlerup har hevdet at den nye kvinnebevegelsen i Danmark representerte noe helt nytt i forhold til den tidligere

kvinnebevegelsen fordi den utgjorde en sosialkulturell bevegelse og ikke en tradisjonell politisk bevegelse (Dahlerup, 1998a, s. 35). Dette er et tema som også Karin Lindeqvist tar opp i sin oppgave. Dahlerup setter det nye i kvinnebevegelsen i sammenheng med hvordan den danske Rødstrømpebevegelsen brukte det utvidete politikkbegrepet. Politikkbegrepet Rødstrømpebevegelsen baserte seg på var svært bredt og inkluderte blant annet det som foregikk i arbeidslivet, i familien, i staten, i kulturlivet og i sengen (Dahlerup, 1998a, s. 35).

Begrepet kollektiv identitet blir brukt om identiteter som oppstår innenfor en gruppe som er basert på at medlemmene av gruppen har hatt noe til felles, som skiller dem fra de som ikke er medlemmer i gruppen (Kjeldstadli, 2010, s. 15). De lesbiske feministene hadde minst tre ting til felles, de var kvinner, feminister og så på seg selv som lesbiske. Disse tre fellesnevnerne utgjorde bakgrunnen for organiseringen. Fokus på felleskap innad og grensemarkering mot forskjellighet fra omverdenen er en sentral del i utviklingen av kollektiv identitet. Hvilke grensemarkeringer kan vi se i *Lavendelexpressen* og de andre tidsskriftene?

Slik jeg ser det forsøkte noen av de lesbiske radikalfeministene gjennom nye diskurser om lesbiskhet å inkludere flest mulig kvinner i kategorien lesbiske ved å åpne opp for en definisjon på lesbiskhet som ikke inkluderte seksualitet. Hallgren har i sin doktoravhandling skrevet om at de kvinne-identifiserte svenske lesbiske radikalfeministene dro opp grenser mot de homoseksuelle kvinnene som ikke var lesbiske feminister (Hallgren, 2008, s. 55). Ehn og Löfgren skriver at selv om grenser blir basert på forskjeller er det ikke alle forskjeller som får oppmerksomhet (Ehn og Löfgren, 2001, s. 55). Det er altså kontekstuell hva som blir oppfattet som eller konstruert som en forskjell. I de norske tidsskriftene har jeg ikke funnet tekster som tyder på at de lesbiske feministene dro opp grenser mot de homoseksuelle kvinnene som ikke var feminister, slik Hallgren skriver om fra Sverige. Det kan likevel ikke utelukkes at dette har foregått også i Norge. De norske lesbiske feministene dro imidlertid først og fremst opp grenser mot de homoseksuelle mennene og selvsagt også mot mannsamfunnet mer generelt.

Hanna Hallgren skriver om de svenske lesbiske feministene i Sverige at:

Men samtidig som lesbiske feministe ansåg att det fanns likheter mellan lesbiska och heterosexuella feministe, så underströk de alltså också skillnader. De menade inte, vilket heterosexuella feministe kunde hävda, att lesbiska tillhörde en sexuell minoritet, och därför hade mer gemensamt med homosexuella män än med andra kvinnor. Lesbiskfeministiska kvinnors gränsskapande skillnader signaliserar istället ett slags feministiskt överordnande (Hallgren, 2008, s. 244).

De norske lesbiske feministene har slik jeg ser det hatt en sterkere tilknytning til kvinnebevegelsen enn til homobevegelsen. Det virker som om de hadde et sterkere fellesskap med kvinnene i kvinnebevegelsen enn med de homofile mennene. Selv om de delvis opplevde seg selv fortiet og ekskludert fra resten av kvinnebevegelsen, var det lite grensdragning mot disse å spore i *Lavendelexpressen*. Tvert imot ble det feministiske fellesskapet stadig understreket og forsøkt skrevet frem.

Kanskje var det slik at noen av de homoseksuelle kvinnene som ikke var lesbiske feministe distanserte seg fra de lesbiske feministene og den politiske lesbiskheten. Kim Friele tar blant annet opp temaet politisk lesbiskhet i boken *Fra undertrykkelse til opprør*. Hun skriver ”En «politisk lesbisk» er etter min mening blottet for *lesbisk identitet*” (Friele, 1975, s. 144). Det kommer tydelig frem i teksten at hun ikke var særlig begeistret for ideen om lesbiskhet som et valg som var mulig for alle kvinner. Friele skriver at de politiske lesbiske valgte en situasjon som de når som helst kunne trekkes seg fra, noe hun mener de gjorde ganske raskt når de ble klar over hvor vanskelig undertrykkelsen av lesbiske opplevdes (Friele, 1975, s. 144). Som vi tidligere har sett var det heller ikke alle lesbiske feministe som var begeistret for ideen om politisk lesbiskhet, blant annet lesbiske feministe fra andre organisasjoner enn Lesbisk bevegelse. Synnøve Lindtner skriver i sin doktoravhandling om det feministiske kvinnebladet *Sirene* at det blant kvinner som identifiserte seg som lesbiske ble en uenighet om hva de var og at politisk lesbiskhet og separatisme kanskje blant noen av disse ble oppfattet som en dårlig strategi. Hun skriver videre at det ikke er skrevet mye om konfliktene som oppstod mellom forskjellige lesbiske på 1970-tallet, men at det finnes kilder som tyder på at konfliktene var tilstede både i Nyfeministene og i Kvinnefronten (Lindtner, 2014, s. 357).

Seksualitet og lesbiskhet

Ofte har seksuelle minoriteter opplevd at majoritetssamfunnet er for opptatt av deres sexliv. Dette er noe skeive organisasjoner har hatt ulike tilnærminger til. Respektabilitetslinjen som gikk ut på å tone ned seksualiteten og fokusere på kjærlighet har likevel vært hovedlinjen. DNF-48 ga ut brosjyren *Hva vi vil* i 1951, og i brosjyren blir begrepet homofil introdusert som et bedre og mer korrekt begrep. Et av målene med å bruke begrepet homofili i stedet for homoseksuell var å minske fokuset på sex. Det er i dag fremdeles slik at homoseksualitet ofte blir forbundet med sex og ikke med kjærlighet mellom to personer av samme kjønn.

Hvordan tenkte de lesbiske feministene omkring sex og seksualitet? Var sex en sentral del av det av å identifisere seg som lesbisk? Ønsket de lesbiske feministene i det hele tatt et fokus på sex i tidsskriftene? I *The Woman Identified Woman* kommer det frem en definisjon på lesbiskhet som ikke nødvendigvis inkluderer seksualitet. Som vi har sett var ikke alle like enige i denne definisjonen av lesbiskhet. Likevel utelukker ikke kvinneidentifisert kvinne definisjonen seksualitet mellom kvinner. I dette avsnittet vil jeg se på hvordan lesbisk seksualitet blir fremstilt i tidsskriftene. I *Lavendelexpressen* nr. 2 blir lesbisk seksualitet nevnt som et tema de ønsker å skrive mer om i neste nummer. Blant det de ønsker å ta opp når det gjelder temaet seksualitet nevnes:

som lesbisk seksualitet. hva er det ?

hvordan opplever vi overgangen fra fks. heterofilien, for de av oss som har slitt oss igjennom den?

hvordan føles det å ikke ha et parforhold ? og hvordan oppleves det å være i ett parforhold ? det snakker vi lite om.

det er så jævla mye å tenke om og på og rundt (*Lavendelexpressen*, 1977b).

I *Lavendelexpressen* nr. 3 under signaturen blir temaet tatt opp igjen, under tittelen *la detta vara och inget mer*, men det kan virke som om det ble vanskeligere å skrive om det enn det de hadde tenkt:

Sitter her da og skulle skrive et dikt om så ymse
men især noe om at lavendel expressen ikke fikk
sitt temanummer om parforhold og seksualitet fordi

ingen av oss greide å skrive noe om det enda vi har da såvisst prøvd og ikke bare prøvd sånn hver for oss men vi har da også snakket sammen om dette temaet og det fikk jeg faktisk meget utav og vi sa så meget og jeg synes nok at det i samtalens løp kom fram noe med at alle hadde det ikke så enkelt som jeg hadde trodd jeg trodde at de fleste fiksa det noe bedre enn meg men nå er jeg ikke sikker lenger gitt og det tenkte jeg å skrive noe om men det er ikke lett for jeg kunne jo bli gjenkjent ihvertfall av 2 kanskje tre det er jeg ikke så sikker på for jeg var så full men ihvertfall apropos sex da eller seksualitet det med å fikse så mener jeg ikke akkurat sånn super dupert eller noenting jeg mener ikke at man skal greie liksom å altså at alt skal være sånn som i bøker for bøker ljuger fy faen det må jeg si altså alle bøker ljuger akkurat der altså det må de ellers er jeg vel altså det kan egentlig være det samme og det skal vel heller ikke være for personlig men det jeg ville si noe om var noe med hender som tar (nå er jeg gjenkjent) og det å ville bli holdt omkring så det kjenns bra men jeg skulle vel prøve å si noe mere konkret vel altså jeg har jo ligget med noen da ikke så mange men noen er det da blitt og det har vært både og det må jeg jo si ikke noen ubetinga suksess men en ting er ihvertfall men for å snakke rett ut da så snakker altså ikke +om orgasmer jeg mener orgasme er ikke noe kriterie for et vellykka seksualliv etter min mening da så det snakker jeg ikke om eller hentyder til eller noe glem orgasmene om de nå er der eler ikke hjelp nå har jeg skrevet det umulige ordet 4 ganger allerede og jeg skulle jo bare si at det er helt likegyldig det vil si det er jo ikke det heller å herregud at ikke jeg kan holde kjeften min og her pleier alt å stoppe opp da i virkeligheten og hva mente jeg og jeg rabler og babler i øst og vest

og helst i mørket (Lavendelexpressen, 1977a).

Dette er den mest personlige fortellingen om seksualitet jeg har funnet i tidsskiftene. Forfatteren gir her flere begrunnelser på hvorfor temaet seksualitet er så vanskelig å skrive om at ingen av dem greide å skrive noe om det. Blant annet nevner hun faren for å bli gjenkjent. Det var som tidligere nevnt få som var med på å utgi selve tidsskriftet og miljøet var ikke særlig stort. Faren for å bli gjenkjent i personlige tekster må ha vært stor, selv om tekstene ble utgitt under pseudonym. Det kommer frem at de er flere som har diskutert temaet og det ikke var så enkelt for de andre som forfatteren hadde trodd.

Hun nevner at hun ikke har ligget med mange, så en kan på bakgrunn av dette anta at forfatteren ikke hadde mye seksuell erfaring. Hun virker også noe usikker. Det kommer også frem at det å skrive om sex og særlig der hun bruker ordet orgasme er vanskelig for henne. Hun skriver også om hvordan hun mener bøkene lyger. Hvorvidt hennes tekst er representativ for de andre lesbiske radikalfeministenes syn på sex er vanskelig å si, hun skriver at de har diskutert temaet og at det ikke var så enkelt for de andre som var med på diskusjonen som hun hadde trodd. Det og at det ikke ble noe av temanummeret om seksualitet taler for at de kanskje ikke var så åpne når det gjaldt å snakke om og skrive om egne erfaringer med seksualitet.

Kanskje var det også forskjeller på hvilket syn de lesbiske feministene hadde i de ulike skandinaviske landene. Karin Lützen skriver at da hennes bidrag til den reviderte utgaven av den danske feministiske opplysningsboken *Kvinde kend din krop*, som kom ut i 1983, skulle oversettes fra dansk til norsk, ble en norsk lesbisk feminist bedt om å bearbeide kapittelet om lesbisk seksualitet. Den norske lesbiske feministen anbefalte å skrive om hele kapittelet, da det for henne fremstod som svært promiskuøst og i hennes oppfatning fikk det til å fremstå som at det å leve lesbisk bare omhandlet seksualiteten. De danske lesbiske feministene i Lesbisk Bevægelse hadde ifølge Lützen ikke kommet med lignende innvendinger (Lützen, 1987, s. 315-316). Det kan tenkes at grunnen til at det skrives lite om seksualitet i de norske lesbiskfeministiske tidsskriftene kan ha vært et forsøk på å tone ned den seksuelle delen av lesbiskheten og slik fremstå mer i tråd med diskursen om kvinne-identifisert-kvinne og

politisk lesbiskhet. Likevel ønsket de et temanummer om lesbisk seksualitet som de ikke fikk til å skrive.

Porno ble et viktig tema for feminismen utover 1970-tallet. I artiklene som omhandler kampen mot porno i de lesbiskfeministiske tidsskriftene tar de opp måten lesbisk seksualitet blir fremstilt i pornoen. I en tekst i *Amasonen* som omhandler lesbiske i pornografien står det:

Jeg synes vi må begrepet seksuell legning mye mer til livs. Det finnes ikke noe slikt løsrevet fra alt det andre i mennesket. Vi er ikke ved et merkelig anlegg bestemt for en slags seksualitet. Dette synet reduseres til menneskene, de heterofile, på pikk i fitte, og lesbiskhet på en bare - seksualitet. Det er firkantet – kasse – teknikk tenkning. I det ligger roten til fordommer og undertrykking. Ekkel forakt og uvitenhet på det seksuelle området, blir til ekkel/forakt for lesbiske. Vi blir ikke sett på som mennesker, men som seksuhyrer (Amasonen, 1984b, s. 8).

Sitatet over kan fremstå som en protest mot å løsrive seksualiteten fra resten av mennesket, forfatteren fremhever at seksualiteten bare er en del av en person. Det blir også tatt opp at forfatteren ikke mener at en er født med et anlegg for en bestemt seksualitet. Dette kan fremstå som en kritikk av essensialistiske forståelser av legning som noe medfødt. Det er også en kritikk av det forfatteren mener er et for stort fokus på seksualiteten. Seksualitet ble på 1970-tallet et av de mest sentrale temaene i kvinnebevegelsen (Lindtner, 2014, s. 363). Lindtner skriver at ”Selv om mange oppfattet den nye kvinnebevegelsens krav om at kvinner måtte frigjøres seksuelt som svært nyskapende og progressivt, dannet det seg nå en sterk motstand mot det mange mente var et for mildt syn på menns overgrep mot kvinner og barn” (Lindtner, 2014, s. 363). Lindtner skriver at synet på seksualiteten var delt i kvinnebevegelsen. Mens noen kjempet for seksuell frigjøring, var andre mer tilbakeholdne når det gjaldt fokuset på seksualiteten. Lindtner skriver at et punkt kvinnebevegelsen fremstod som samlet om var nettopp kampen mot pornografien (Lindtner, 2014, s. 363-364).

De lesbiske radikalfeministenes syn på seksualitet var ofte forskjellige fra de homofile mennenes syn på seksualitet. Som tidligere nevnt ble det ikke godt mottatt av de lesbiske

feministene da Homofil Bevegelse Bergen støttet porno og mente det var en del av homokampen. Dette var med på å vanskeliggjøre samarbeidet mellom lesbiske feminister og homofile menn. Mens de lesbiske feministene ønsket mindre fokus på det seksuelle ved lesbiskheten, promoterte kanskje homoorganisasjonene i større grad seksuell frigjøring. Det samme ser en også i USA. Taylor og Whittier skriver at et av de problematiske områdene for samarbeid mellom lesbiske feminister og homofile menn i USA var at den seksuelle friheten som homoorganisasjonene frontet ofte inkluderte områder de lesbiske feministene så på som utnyttelse av kvinner. Eksempelene de nevner på dette er porno, sadomasokisme og seksuelle forhold mellom ung og gammel (Taylor og Whittier, 1992, s. 116).

Det er få fortellinger i tidsskriftene om det å ”komme ut” som lesbisk i bladene. Det er nevnt i noen tekster, men det er skrevet lite av det som kan omtales som den tradisjonelle ”komme-ut-fortellingen”. I *Lavendelexpressen* er det ingen tekster som kan sies å være en ”tradisjonell” komme-ut historie. Sosiologen Ken Plummer beskriver komme-ut historier som et dominerende narrativ blant lesbiske og homofile. I følge Plummer følger de fleste komme-ut-historier et bestemt mønster. Kort fortalt dreier det seg om hvordan en allerede i barndommen følte at en ikke passet inn, til en oppdager at en er homofil, deretter møter en andre homofile og får en identitet som lesbisk eller homofil (Plummer, 1995, s. 82-83). Likevel er slike historier omtrent fraværende i de lesbiskfeministiske tidsskriftene.

Enkelte steder i tidsskriftene er konsekvensene av å stå frem som lesbisk omtalt. I *Lesbisk internavis* nr. 1 hevder de at andre kvinner kan mene at de overdriver utfordringene lesbiske opplever: ”De vet f.eks. ikke at de aller fleste av oss har vanskeligheter og risikerer brudd og dramatiske scener med vår nærmeste familie” (Lesbisk internavis, 1980c, s. 16).

Oppsummering

De lesbiske radikalfeministene både i Norge, Skandinavia og USA var med på å skape nye diskurser omkring lesbiskhet, kjønn og seksualitet. De lesbiske feministene var også blant de første som tok i bruk ordet lesbisk i stedet for homoseksuell for å omtale seg selv, også i Norge. De godtok ikke lengre å være kvinnelige homoseksuelle. Den politiske lesbiskheten mange av de lesbiske radikalfeministene var påvirket av oppstod som følge av inspirasjon fra

lesbiske feminister i USA, men kanskje også gjennom samarbeid mellom lesbiske feminister i Skandinavia. Det finnes mange likhetstrekk mellom hvordan de lesbiske feministene i Norge, Danmark og Sverige oppfattet og skapte sin identitet og organisering. De separatistiske lesbiske organisasjonene kan slik sies å ha vært med å produsere en kollektiv lesbisk identitet.

Fra at kvinner på 1800-tallet ikke ble tilkjent en egen seksualitet til at de lesbiske ble utelukkende knyttet til seksualitet, har det skjedd en stor forandring i samfunnet. Det var i perioden store endringer i synet på homoseksualitet, fra å være en synd til å bli oppfattet som en iboende legning. Identitetspolitikken homoorganisasjoner som DNF-48 førte var basert på en forståelse av homofili som noe medfødt og uforanderlig. De lesbiske feministene fremstår som kritiske til den identitetspolitiske forståelsen og skapte sin egen forståelse av lesbiskhet som i større grad fremstår som konstruktivistisk.

Tilsynelatende kan det se ut til at det var en forskjell i synet på lesbisk seksualitet i de nordiske landene, kanskje var de danske lesbiske feministene mer frigjort i synet på seksualitet enn de norske. Til tross for myten om 1970-tallets seksuelt frigjorte kvinner, trenger det ikke å ha vært slik i praksis. Etersom fokuset ofte havnet på sex når lesbiskhet og homofili var et tema, ble det kanskje oppfattet som uønsket av de lesbiske feministene. De ønsket heller å fremheve kvinnefellesskapet og kjærlighet mellom kvinner, i stedet for å kun fokusere på seksualiteten. Det kan virke som om de norske lesbiske feministene forsøkte å minske fokuset på sex og snarere fremheve kvinnefellesskapet i den politiske lesbiskheten. Begrepet kvinne-identifisert-kvinne fra Radicalesbians manifest synes å ha vært en viktig inspirasjon for den nye forståelsen av lesbiskhet.

Kapittel 5: Vi vil skape en lesbisk kultur

Som vi så i forrige kapittel hadde de lesbiske feministene i Lesbisk Bevegelse et syn på lesbiskhet som kan hevdes å være konstruktivistisk. Likevel hadde kvinnebevegelsen og de lesbiske feministene et stort fokus på det som ble omtalt som kvinnekultur og kulturfeminisme, begreper som ofte blir knyttet opp til en essensialistisk kjønnsforståelse der kvinneligheten blir sett på som noe iboende og universelt.

I den første utgaven av *Lavendelepressen* står det følgende for å forklare bakgrunnen for at tidsskriftet ble startet opp:

VI VIL BRYTE FORTIELSEN.

vi vil vise at lesbiske eksisterer, at vi er STOLTE, GLADE og STERKE OVER Å VÆRE LESBISKE.

vi vil vise at VÅR VIRKELIGHET ER ENDEL AV ALLE KVINNERS VIRKELIGHET.

VI VIL SKAPE EN LESBISK KULTUR (Lavendelepressen, 1976, s. 6).

Usynliggjøringen av lesbiske kvinner var et tema som ofte ble tatt opp i de lesbiskfeministiske tidsskriftene, men også det at de ville skape en lesbisk kultur. Hva vil det si at de ville skape en lesbisk kultur? Interessen for det som ble kalt for kvinnekultur som vokste frem i Norge på 1970-tallet gjaldt ikke bare de lesbiske feministene. Det ble arrangert kvinnekulturfestivaler og separatistiske kvinnerom vokste frem i form av Kvinnehuset. Synnøve Lindtner skriver at på begynnelsen av 1970-tallet var begrepet ”kvinnekultur” viktig for mye av organiseringen i kvinnebevegelsen og hvordan kvinners felles interesser og erfaringer ble tatt opp som tema (Lindtner, 2014, s. 69). Hva er kvinnekultur og hvorfor var kvinnekulturen viktig for de lesbiske radikalfeministene? Hvordan henger kvinnekultur sammen med den politiske aktivismen og ønsket om å forandre verden?

Kvinnekultur

I første nummer av *Lavendelepressen* skriver de at begreper som kvinnekultur og kvinnekunst lenge har vært i bruk innenfor kvinnebevegelsen (Lavendelepressen, 1976). Hva

la de i disse begrepene? De skriver at fordi vi lever i et patriarkalsk, kapitalistisk og heterofilt samfunn, er det mennene som har makten og de bruker den til å undertrykke kvinner:

fordi vi engang var de sterke, de som hadde kunnskap og makt (matriarkater), har patriarkatet måtte fortie og forfalske historien vår. identiteten vår.

mannsamfunnet er gjennomsyret av kvinnehat.

men de har gjort seg helt avhengig av oss. det hater de oss for. de kan ikke eksistere uten vår hjelp. hvordan skulle de ellers bekrefte seg selv, bli bestyrket?

til det, må de ha noen å trække på, ydmyke og nedverdige.

så de selv kan føle makt og ”styrke” (Lavendelepressen, 1976).

Sitatet over drar frem forestillingen om matriarkater, samfunn der kvinnene hadde makten og at mennene og patriarkater har forfalsket historien med det formål å undertrykke kvinnene. Forestillingen om matriarkater står tilsynelatende sterkt i *Lavendelepressen*. I en artikkel i *Lavendelepressen* nr. 4, med tittelen ”på jakt etter matriarkatet”, er det en reiseskildring fra Egypt hvor de beskriver søken etter det historiske matriarkatet i Egypt, og en beskrivelse av kvinners stilling i Egypt på det tidspunktet artikkelen er skrevet (Lavendelepressen, 1980a, s. 16-17). Synnøve Lindtner skriver at mange feminister, både fra Europa og USA, på ulike måter ønsket å utfordre ”mannsamfunnet” fra innsiden. Dette ville de gjøre gjennom å få frem alternativer til ”mannsamfunnets” historieforståelse og handlingstyper. Hun skriver at dette prosjektet er det som senere har blitt betegnet som ”kvinnekultur” (Lindtner, 2014, s. 249). Forestillingen om matriarkatet og mannsamfunnets historieforfalskning kan sees i sammenheng med dette. Hallgren skriver at matriarkatet, hekser, gudinner og moder jord er blant motivene som viser seg innenfor kulturfeminismen (Hallgren, 2008, s. 404). Prosjektet kvinnekultur var et feministisk prosjekt med et vidt spekter av innhold. I følge Lindtner var elementer av amerikansk radikalfeminisme, materialistisk-marxistisk tenkning og essensialistisk og biologisk tenkning blant innholdet kvinnekulturprosjektet tok opp i seg (Lindtner, 2014, s. 249). Hvordan så de lesbiske feministene på disse temaene? Kritikere av kulturfeminismen har hevdet at fokuset på kvinnekultur og kulturfeminisme overtok for radikalfeminismen og var mer essensialistisk (Echols, 2016). Hvordan stemmer dette overens med de lesbiske feministene i Norge på 1970- og 1980-tallet? Tok kulturfeminismen og fokuset på kvinnekultur over for aktivismen, eller var begge deler viktige for de lesbiske feministene? Hadde de lesbiske feministene også et essensialistisk syn på kjønn og kvinnelighet? I amerikansk forskning er det noen som skiller skarpt mellom radikalfeminisme

og kulturfeminisme. En av disse er den amerikanske historikeren og kjønnsforskeren Alice Echols som også er uttalt kritiker av kulturfeminismen (Taylor og Rupp, 1993, s. 32). Essensialistiske forståelser av kjønn og feiring av kvinners egenskaper var noe Echols mener dominerte innenfor kulturfeminismen (Echols, 2016, s. 6). Echols skriver at kulturfeminismen ble mer dominerende på et tidspunkt hvor radikalfeminismen i USA var i tilbakegang. Hun hevder at kulturfeminismen tok fokuset vekk fra radikalfeminismens politiske prosjekt og at engasjementet i stedet ble brukt til å bygge opp egne kvinnesamfunn (Echols, 2016, s. 244-245).

Taylor og Rupp hevder i motsetning til Echols at “Rather than depoliticizing the radical feminist attack on the multiple roots of women`s oppression, lesbian feminist communities preserve that impulse” (Taylor og Rupp, 1993, s. 34). De hevder at i stedet for å avpolitiserer radikalfeminismen, var de lesbiske feministene i stedet med på å bevare den. Taylor og Rupp skriver at i de fleste diskusjoner som omhandler kulturfeminismen er lesbianismens posisjon som sentral i avpolitiseringsprosessen underforstått. De hevder at kritikken av kulturfeminismen ofte er uttrykk for et forkledd og ofte mer akseptabelt angrep på lesbisk feminisme, særlig innenfor kvinnebevegelsen (Taylor og Rupp, 1993, s. 33). De skriver at “Cultural feminism`s three greatest “sins” - essentialism, separatism, and an emphasis on building an alternative culture – are strongly associated with lesbian feminist communities that grew up in U.S. cities and towns in the 1970s and 1980s” (Taylor og Rupp, 1993, s. 33). Det at disse tre «syndene» ble satt i sammenheng med lesbisk feminisme kan være en del av bakgrunnen for at feminister som Echols kritiserer den lesbiske feminismen. Taylor og Rupp skriver at:

Lesbian feminist communities do show signs of the essentialism, separatism, and “life-style politics” that cultural feminism`s critics view as anathema to radical feminism. But a closer examination of the ideas, separatist strategies, primary relationships, and symbolic practices of community members reveals that these elements of lesbian feminist culture are what sustain and nourish feminist activism (Taylor og Rupp, 1993, s. 41).

Her skriver de at de lesbiskfeministiske fellesskap viser tegn til separatisme, essensialisme og ”life-style politics” som er det kritikerne av kulturfeminismen ser på som motsetninger til

radikalfeminismen, men Taylor og Rupp mener dette er det som er med på å gi næring til den feministiske aktivismen, snarere enn å være en motsetning.

Echols skriver at en av tingene som gjorde kulturfeminismen attraktiv var at den tilbød kvinner en tilflukt fra det mannlige herredømmet. Hun skriver at det å skape egne institusjoner for kvinner var et uttrykk for kulturfeminismen (Echols, 2016, s. 269). Kvinnehuset i Oslo, som jeg skriver om i neste avsnitt, var en av de egne institusjonene for kvinner som oppstod i Norge på 1970-tallet. En av kritikkene som ble rettet mot begrepet kvinnekultur var at det tok utgangspunkt i at ”kvinner” var en homogen gruppe sosialt sett (Lindtner, 2014, s. 61). Echols kritiserer også kulturfeminismen for ikke å ta stilling til klassespørsmålet og ikke ha fokus på forskjeller mellom kvinner. Echols hevder at radikalfeminismen hadde fokus på å fjerne det hun kaller «the sex-class system», mens kulturfeminismen var en motkulturell bevegelse som fokuserte på å fjerne nedvurderingen av det kvinnelige og endre den kulturelle oppvurderingen av det mannlige (Echols, 2016, s. 6).

Hallgren skriver at det var først på 1980-tallet at den amerikanskinspirerte kulturfeminismen ble et fenomen i Sverige og ikke på 1970-tallet som i USA (Hallgren, 2008, s. 140). Var det samme tilfellet i Norge? Allerede på 1970-tallet skriver de lesbiske radikalfeministene i *Lavendelexpressen* at de vil skape sin egen kultur. Dette er noe jeg vil komme tilbake til senere i kapittelet. I Norge var blant annet kvinnekulturfestivalen et uttrykk for kulturfeminismen. Kvinnekulturfestivalen ble arrangert i Oslo i 1979, i Lillehammer i 1979, i Hammerfest i 1980 og Bergen i 1980. Programmet på festivalene besto blant annet av konserter, filmvisninger, dansegrupper og kunstutstillinger. Mange møtte opp på arrangementene og i følge Haukaa var ca. 7000 personer til stede på avslutningen av festivalen i Oslo (Haukaa, 1982, s. 168). Haukaa skriver at ikke alt var bare positivt med kvinnekulturfestivalen, hun mener at det ble for mye underholdning på festivalene og at det politiske budskapet forsvant i alt dette:

Men samtidig viste kvinnekulturfestivalen tegn til politisk utvanning. Selv om mange av de som jobbet med festivalene syntes det var inspirerende, og nye tiltak har sprunget ut av dette arbeidet, druknet mye av det politiske budskapet i all underholdningen (Haukaa, 1982, s. 168).

Kvinnehuset og separatismen

I 1972 ble arbeidet med å få et kvinnehus i Oslo påbegynt. En gruppe nyfeminister kalte da inn til et møte med Oslo Kvinnesaksforening, Oslo demokratiske kvinnelag, Kvinnefronten og Norsk Kvinneparti. Det ble sendt inn søknad til Oslo kommune i 1975 og de fikk til leie et lokale i Rådhusgata for en symbolsk sum i året. Huset måtte pusses opp før det kunne tas i bruk og etter mye dugnadsarbeid kunne Kvinnehuset åpne lørdag 29. november 1975. Det var en rekke aktiviteter som foregikk på Kvinnehuset og flere feministiske organisasjoner hadde møtene sine der, blant annet Lesbisk Bevegelse (Haukaa, 1982, s. 150). Kvinnehuset blir nevnt i mange tekster i de lesbiskfeministiske tidsskriftene og var et viktig samlingssted for kvinnebevegelsen. De lesbiske feministene i Lesbisk Bevegelse var aktive i kvinnehusmiljøet og hadde møtene sine der. Opprettelsen av Kvinnehuset hadde konkret betydning for Lesbisk Bevegelse:

LB i Oslo oppsto konkret idet vi fikk Kvinnehuset høsten 1975. Da hadde vi et sted å være - rent fysisk. Det var flesteparten av de menneskene som hadde utgjort Kvinnegruppa i DNF-48 som dannet Lesbisk Bevegelse. Det er riktig å si at vi gikk ut av av Forbundet – noen av oss fortsatte å være medlem, og noen gikk til og med inn i styre og AU, eller i redaksjonen i Fritt Fram. Men vi bestemte oss altså for å holde fellesmøter – som Lesbisk Bevegelse – i Kvinnehuset (Lesbisk internavis, 1980c, s. 17).

Her tar de opp viktigheten av å ha et sted å være rent fysisk og at de begynte å holde fellesmøter på Kvinnehuset. Betydningen av å ha et sted å være rent fysisk er noe Ingrid Müftüoglu har tatt opp i sin doktoravhandling *Hverdagens politikk i 1970-tallets kvinnebevegelse*. Hun skriver at lenge før kvinnebevegelsen på 1970-tallet ble startet opp, ble den begrensende funksjonen til hjemmet tatt opp. Hun nevner her Virginia Woolfs foredrag *A room of one's own* som i 1929 tok opp det problematiske ved at det manglet egne rom for kvinner. Egne rom for kvinner var viktig for at kvinner skulle kunne uttrykke seg kreativt, blant annet gjennom skriving. Muligheten for kvinner til å kreve egne rom var avhengig av deres økonomi og utdanning. Ofte måtte kvinner som ønsket å bruke sine kreative evner bryte med datidens kvinneidealer, som å gifte seg og få barn. Müftüoglu skriver at det å ikke innrette seg etter kvinneidealet i samtiden ble knyttet opp mot en tilværelse preget av maktesløshet og usikkerhet (Müftüoglu, 2013, s. 136). En kan trekke linjene fra

problemstillingene som blir tatt opp i *A room of one`s own* til 1970-tallets kvinnebevegelse. Fortsatt kjempet kvinner for å ha egne rom der de kunne uttrykke seg. Brantenberg skriver at det før Kvinnehuset ble opprettet i Oslo ikke eksisterte noe virkelig rom for å utvikle kvinnefellesskapet (Brantenberg, 1980, s. 3b-4). Müftüoglu skriver at: ”Frigjøringskampene på 1970-tallet handlet i stor grad om å utfordre denne historiske maktesløsheten – og fylle de ”usikre” rommene med muligheter gjennom å synliggjøre og gi uttrykk for kvinners verdier, normer, praksiser og drømmer” (Müftüoglu, 2013, s. 136).

Kvinnehuset ble et eget rom for kvinner og det var dermed ikke adgang for menn. Dette førte blant annet til at NRK-Østlandssendingen ikke ville lage innslag om selvforsvarsleir for kvinner, da den mannlige reporteren ble avvist da han tok kontakt og NRK ikke ønsket å sende en kvinnelig reporter. Brevet fra NRK er kopiert inn i *Lavendelexpressen*. I brevet fra NRK blir det påpekt at de mener Kvinnehusets holdning har lite med likestilling å gjøre og at NRK mener kvinnelige og mannlige reportere skal likestilles (Lavendelexpressen, 1981, s. 35). I *Amasonen* nr. 1 1986 er dette nevnt i Kvinnesjåvinistisk kantate i 10 ledd av Gerd Brantenberg laget til Kvinnehusets 10-årsjubileum, her et utdrag fra sjette ledd i kantaten:

Men ved 4-årsjubileet fikk vi også litt skjenn

fordi vi ikke slapp inn menn

Og Østlandsrunden hadde sagt:

”Vi er både menn og kvinner på vakt.

Så er det en mann, må vi sende han.

Likestilling praktiserer vi her

selvom dere ikke vet hva det er”.

Følgelig ble det i mange år tyst

om dette hus fra Marienlyst (Amasonen, 1986b, s. 19).

Som tidligere nevnt var det ikke likestilling som var hovedfokuset til de radikale feministene. Gemzöe skriver at radikalfeministene mente at det fantes en fundamental konflikt mellom kvinner og menn. På 1960-tallet vektla de radikalfeministiske kvinnegruppene at det var viktig at kvinner kunne samles som gruppe uten menn og at det var nødvendig med en viss grad av separatisme (Gemzöe, 2005, s. 48). Som vi tidligere har sett hadde de lesbiske feministene allerede i tiden under DNF-48 begynt å utelukke menn fra møtene da de skiftet navn fra Kvinnesaksgruppa til Kvinnegruppa, selv om de tidligere hatt adgang for menn på møtene. Dette ble starten på den separatistiske lesbiske bevegelsen. Hellesund skriver at separatisme var et viktig tema særlig blant de lesbiske feministene. I følge Hellesund dreide separatismen i kvinnebevegelsen seg om å skape trygge rom for kvinner der menn ikke hadde adgang. Blant disse trygge rommene hvor bare kvinner hadde adgang var Kvinnehuset (Hellesund, 2013, s. 89).

Kvinnehuset i Oslo var ikke det første kvinnehuset i Norge. Et medlem av Kvinnefronten kjøpte i 1973 et hus i Porsgrunn som skulle bli brukt til kvinneaktiviteter og være et opplysningssenter. Planen var at Nyfeministene og Kvinnefronten skulle drive huset sammen, men dette skar seg og det ble slutt på samarbeidet i 1975 (Müftüoglu, 2013, s. 139). Haukaa skriver at grunnen til at dette samarbeidet røk var at Kvinnefronten ba Nyfeministene om å forlate huset på grunn av uenigheter omkring Nyfeministenes politiske plattform, der det i følge Kvinnefronten var for mye fokus på mannen som hovedfiende. Etersom huset var eid av et medlem i Kvinnefronten, måtte Nyfeministene forlate Kvinnehuset i Porsgrunn (Haukaa, 1982, s. 118).

Kvinnehuset i Oslo var i utgangspunktet ment til å være et samlende sted for kvinnebevegelsen, men det oppstod likevel utfordringer knyttet til Kvinnefrontens bruk av huset. Etter blant annet uenigheter om den politiske plattformen til Kvinnefronten og konfliktene på Kvinnehuset i Porsgrunn endte det opp med at Kvinnefronten ikke fikk samme tilgangen til Kvinnehuset i Oslo som de andre organisasjonene. Müftüoglu skriver at Kvinnefrontens forbindelse til AKP (m-l) sannsynligvis var en av årsakene til at de brukte Kvinnehuset mindre enn de andre organisasjonene (Müftüoglu, 2013, s. 141). Hun skriver at:

Et av kvinnehusets uttalte mål var å bekjempe kvinneundertrykkelse gjennom kritikk av mannsdominans, og det kom derfor i konflikt med husets formål å inkludere en organisasjon som mange mente var dominert av et parti med hierarkiske arbeidsmetoder drevet av menn (Müftüoglu, 2013, s. 141).

På Kvinnehuset var flat struktur et viktig organiseringsprinsipp i likhet med innad i de nyfeministiske organisasjonene. Lindtner skriver at:

Målet med nyfeminismen var ikke å erstatte en eksisterende mannsmakt med ny kvinnemakt, men å desentralisere makt generelt og skape muligheten for et nytt samfunn. Den ikke hierarkiske organisasjonsformen som nyfeministene valgte var et ledd i dette – så også det sterke fokuset som ble lagt på politikk som en forhandling og en dialog som foregikk overalt; i hjemmet, i personlige relasjoner og i det offentlige rom, snarere enn i tradisjonelle organisasjoner og organer knyttet til det politiske system (Lindtner, 2014, s. 248).

Det at gruppene valgte en ikke hierarkisk organisasjonsform var som tidligere nevnt et bevisst valg for å unngå det de oppfattet som en mannlig organisasjonsform. Nyfeministene ønsket å skape et nytt samfunn, i stedet for å erstatte patriarkatet med et samfunn hvor kvinnene hadde makten. Ved å endre maktstrukturene og desentralisere makten skulle dette samfunnet bli mulig.

Kvinnehuset ble viktig for feministenes kulturproduksjon. Müftüoglu knytter kvinnehuset og aktivitetene som foregikk her opp mot kvinnekultur (Müftüoglu, 2013, s. 134). Hun skriver følgende om hvordan Kvinnehuset ble et sted hvor kvinnene kunne drive kulturproduksjon på egne premisser:

Kvinnehuset kan beskrives som kvinnekampens produksjonssted i den forstand at kvinner selv laget det de ønsket å uttrykke. I stedet for å benytte seg av forlag drevet av menn, kunstkollektiver dominert av mannlige kunstnere, eller yrkes- og rettighetsinformasjon beregnet for menn, brukte aktivistene et eget hus der denne type produksjon og informasjon fikk blomstre (Müftüoglu, 2013, s. 134-135).

På Kvinnehuset var det mange ulike grupper som holdt til. Blant gruppene som holdt til på Kvinnehuset var Nyfeministene, Oslo Kvinnesaksforening, Brød og roser, Lesbisk Bevegelse, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), tverrlitterært kvinneforum, Krisesentergruppen og teatergruppen Livets Mangfold (Haukaa, 1982, s. 150, Müftüoglu, 2013). Selv om Lesbisk Bevegelse holdt til i Kvinnehuset, trengte de et eget lokale da en gruppe av medlemmene ville starte opp trykkeriet SFINXA.

SFINXA

Kvinneverkstedet SFINXA blir omtalt hyppig i de lesbiskfeministiske tidsskriftene. For de lesbiske feministene var det viktig med et eget kvinneverksted og trykkeri som ikke var kontrollert av menn. Dette handlet blant annet om frigjøring fra patriarkatet og synliggjøring av lesbiske. Haukaa skriver at det var "(...) et mottiltak mot patriarkalsk kultur og kulturformidling" (Haukaa, 1982, s. 159). Ettersom det ville ta tid å få på plass et eget trykkeri, startet de i det små med silketrykkeri for å bli bedre kjent med hverandre og komme i gang. Det krevde ikke så mye ressurser å starte et silketrykkeri og de kunne produsere ting som kunne selges, som postkort og plakater. Slik kunne de få inn inntekter. De trengte likevel et sted de kunne møtes og være sammen. De ville skape sin egen arbeidsplass. De skriver i *Lavendelexpressen* nr. 1 at det til å begynne med ikke var lønnet arbeid det var snakk om, men at det likevel var viktig å ha en arbeidsplass som de kunne gå til om morgenen (Lavendelexpressen, 1976, s. 4-5). De første numrene av *Lavendelexpressen* ble trykket på Kvinnehuset, hvor de trykket stensiler og fotooverførte forsiden. Arbeidet var tungvint på grunn av gamle maskiner (Lavendelexpressen, 1977a). For å kunne drive trykkeriet trengte de et eget lokale, men et problem var mangelen på penger. Flere av de som var med trengte også ett nytt sted å bo på dette tidspunktet. Løsningen på disse problemene var at de okkuperte et treetasjers hus med hage som stod tomt. Planen var at to av etasjene skulle brukes til kollektiver og den øverste etasjen til verksted, men slik gikk det imidlertid ikke. Etter bare åtte timer kom politi og huseier og de lesbiske aktivistene ble kastet ut. Huseieren var ikke interessert i å leie dem lokalet, så da var de tilbake til utgangspunktet. Det løste seg likevel ved at de gjennom bekjente fikk leie en treroms leilighet som de pusset opp og brukte til verksted. På verkstedet laget de både individuelle og kollektive arbeider. Et stort problem var mangelen på penger, som førte til at de måtte ta jobber utenom (Lavendelexpressen, 1976, s. 4-5). De var på jakt etter en offsetmaskin til trykkingen og fikk til slutt tak i en brukt maskin

de hadde råd til. Likevel manglet de utstyr til å kunne bruke den, så til å begynne med ble maskinen stående ubrukt. Det var åpning av de nye lokalene til SFINXA med åpent hus og utstilling sommeren 1977 (Lavendelepressen, 1977a).

På SFINXA kunne de produsere egne trykksaker, men trykket også opp materiale for andre organisasjoner. I *Lavendelepressen* nr. 2 står det: "det er vi jo ett verksted hvor vi vil lage lesbisk, feministisk kultur, forruten at vi vil få igang trykkeri" (Lavendelepressen, 1977b). Her følger en beretning om hvordan de rent praktisk gikk frem for å skaffe materialer og lage klistremerker til Krisesentergruppa. Det står også om at de har flyttet verkstedet og at to fra SFINXA har vært i Manchester for å lære offsettrykking. De har også fått tilbud om å kjøpe en gammel offsetmaskin som de har bestemt seg for å kjøpe (Lavendelepressen, 1977b). SFINXA kjøpte inn en offsetmaskin i 1977 og var det første kvinnetrykkeriet i Norden (Haukaa, 1982, s. 159). Innkjøpet av offsetmaskinen ble et stort fremskritt for trykkeriet, ettersom de da hadde mulighet til å trykke materialer i et større omfang.

Lavendelepressen og SFINXA var nært knyttet sammen. Både *Lavendelepressen* og *Amasonen* ble trykket på SFINXA. Et stadig problem når det kom til utgivelsen av *Lavendelepressen* var at det ofte var få mennesker i redaksjonen, dette er nevnt i flere utgaver av tidsskriftet. I *Amasonen* nr. 2 1986 skriver de om *Lavendelepressen*. De nevner at det fortsatt er viktig med et lesbisk blad og henviser til det som sto i *Lavendelepressen* nr. 3: at det ikke er yringsfrihet i et patriarkalsk, kapitalistisk "demokrati". Det er de som eier mediene som bestemmer hvem som får ytre seg, dermed trenger lesbiske en egen publikasjon. Blant de andre tingene de nevner er at *Lavendelepressen* hadde noen av de samme problemene som *Amasonen*, nemlig mangel på tid, penger og folk (Amasonen, 1986a, s. 21).

Selv om de lesbiske feministene som jobbet med SFINXA gav uttrykk for at de gjerne skulle jobbet med det på fulltid, var ikke dette lett å få til. Det kostet penger å drive trykkeriet i eget lokale og de måtte ha penger til å overleve. På SFINXA hadde de husmøte en gang i måneden. Der tok de opp hvordan verkstedet skulle drives og ikke minst hvordan de skulle få tid og penger til å gjøre det de ønsket: "det med penger er ett stort problem for oss, da vi er nødt til å ha dem, og stort sett er nødt til å ta fabrikkarbeid, som er jævlig.

likevel er det den eneste løsninga for meg nå” (Lavendelepressen, 1976, s. 5). Husleien til leiligheten de drev trykkeriet i delte de på, de ga også 5% av inntekten sin til en konto hvor de sparte opp penger slik at de fikk muligheten til å kjøpe inn offsetpresse (Lavendelepressen, 1976, s. 5). Dermed var det nødvendig med inntektsgivende arbeid ved siden av jobben de gjorde på trykkeriet, selv om de tilsynelatende ikke var så begeistret for jobbene de så seg nødt til å ta. I neste avsnitt vil jeg ta opp hvordan kombinasjonen av aktivisme og lønnet arbeid ble tatt opp i *Lavendelepressen*.

Arbeidslivet

Å være lesbisk

er en heltidsjobb

mor.

Det er en jobb,

for å skape

ett samfunn,

der det ikke er nødvendig (Lavendelepressen, 1977b).

For enkelte av medlemmene i Lesbisk Bevegelse ble engasjementet i kvinnebevegelsen viktigere enn det å ha fast jobb, noe diktet over illustrerer. De lesbiske feministene ville frigjøre tid til å arbeide med kvinnesaken. For noen av dem ble korttidsarbeid løsningen. En artikkel i *Lavendelepressen* nr. 2 tar opp korttidsarbeid. Artikkelen er ikke signert, men hun som skriver forteller følgende om hvorfor hun ikke ønsker å ha en fast fulltidsjobb:

Fordi jeg ønsket å jobbe så mye som mulig med kvinnebevegelsen, var det umulig å ha en fast jobb 5 dager i uka. Dessuten klarte jeg ikke å godta å tilbringe alle mine beste timer i jobber jeg ikke likte, eller kunne få noe ut av. Og fant jeg de såkalt interessante jobbene - var de nesten verre, for der følte jeg meg helt låst i et system jeg syntes var galt. - Dessuten trengte jeg ikke så mange penger, - altså syntes korttidsarbeid å være en strålende mulighet. Jeg kunne komme når jeg ville, ha fri når jeg ville – og jobbe når jeg ville, når jeg trengte penger. Og jeg hadde stadig nye jobber, kjedelige jobber, og som regel dårlig betalt. Men økonomisk holdt det likevel (Lavendelepressen, 1977b)

Korttidsarbeid hadde altså flere fordeler for dem som ønsket å bruke mest mulig tid på å jobbe i kvinnebevegelsen. De slapp å forplikte seg til fast arbeid, men tjente samtidig penger til å klare seg. Dermed ble det mer tid til å kunne fokusere på arbeidet i kvinnebevegelsen.

Korttidskontoret ble åpnet for kvinner i 1976. Her kunne de komme når de trengte jobb og jobbe når de selv ville. I *Lavendelepressen* nr. 2 tar de opp ulempene med korttidsarbeid. Blant ulempene de nevner er at de ikke får noen trygderettigheter, at arbeidsgiver ikke har noe ansvar for dem, at de kan få sparken på dagen og at lønnen er en avtale mellom dem og arbeidsgiver, så de ikke kan støtte seg på en tariff. Videre følger det en oppsummering av korttidsarbeid og at hun ønsker å finne en annen løsning. Neste artikkel er dagboksnotater fra noen dager som korttidsarbeider oktober 1976. I artikkelen kommer det frem at kvinnene ble dårligere betalt enn menn for nøyaktig samme jobben og at ikke alle typer jobber ble tildelt kvinner (*Lavendelepressen*, 1977b).

Runa Haukaa skriver at et av de nye fenomenene med den nye kvinnebevegelsen var at store deler av de som var aktive i kvinnebevegelsen i starten ikke var i lønnet arbeid verken i det ordinære arbeidslivet eller innad i familien (Haukaa, 1982, s. 71). Dette ser også ut til å ha vært tilfelle med noen av de lesbiske feministene som var med i Lesbisk Bevegelse. Den norske nyfeministiske bevegelsen var hovedsaklig dominert av studenter og kvinner fra middelklassen (Haukaa, 1982, Hellesund, 2013, Lindtner, 2014).

Korttidsarbeid er nevnt flere steder i *Lavendelepressen*. I en artikkel om SFINXA i *Lavendelepressen* nr. 3 står det: "Det har vært vanskelig å få noe sving på sakene i dette året. Først og fremst fordi samtlige av oss er nødt til å arbeide ved siden av, enten fast eller som korttidsarbeidere" (*Lavendelepressen*, 1977a). De så altså på arbeidet i Kvinnebevegelsen som det viktigste, det å ha en jobb utenom var bare noe de gjorde når det var nødvendig. Hvor utbredt dette var er det vanskelig å si noe om basert på det jeg har funnet i tidsskriftene, men det ser ut til at flere medlemmer av Lesbisk Bevegelse jobbet som korttidsarbeidere når det var nødvendig og ellers var fulltidsaktivister.

Flere av de som var med i Lesbisk Bevegelse jobbet med kunst, men fant det vanskelig å leve av dette. I *Lavendelepressen* nr. 1 skriver de at det var vanskelig å leve av kunsten: ”i

kvinneverkstedet er det flere av oss som er i den samme situasjonen. vi har avbrutt utdanning, eller aldri påbegynt noen, da vi ikke ville prostituere oss innenfor den lesbiske og kvinneundertrykkende kunsten” (Lavendelepressen, 1976, s. 3). I *Lavendelepressen* var synet på kunsten som mannsdominert og kvinneundertrykkende et tema som ble tatt opp. De ønsket å lage kvinnekunst og kvinnekultur uten å måtte tilpasse seg den kunsten de så på som undertrykkende.

Den lesbiske kvinnekunsten

i vår begynte noen av oss å snakke sammen om hvilken situasjon vi var i. vi trengte støtte og oppmuntring fra andre. vi ønsket å fortsette å lage bilder, tegne, male, synge, lage teater. vi ønsket å bruke hverandres kunnskaper. lære av hverandre. vi ville lage kvinnekultur. være med på å forme VÅR EGEN VIRKELIGHET. formidle den videre til andre kvinner. vise hverandre drømmene våre, sinnet vårt, hverdagen vår, styrken. men vi ville formidle oss på VÅRE EGNE PREMISSE. uten å prostituere oss (Lavendelepressen, 1976, s. 3-4).

De lesbiske feministene ville altså lage kunst og kultur på kvinnelige premisser og formidle den til andre kvinner. I det første nummeret av *Lavendelepressen* er forholdene for kvinnelige kunstnere et tema som blir viet oppmerksomhet. Det blir blant annet skrevet om S.C.U.M manifesto (society for cutting up men) av Valerie Solannas. En del av S.C.U.M manifesto som omhandler kunst og kultur er oversatt i *Lavendelepressen*. I følge artikkelen er manifestet en analyse av det patriarkalske samfunnet og hvordan det er irrelevant for kvinner (Lavendelepressen, 1976).

I *Lavendelepressen* blir det skrevet om hvordan kunsten er mannsdominert og at det må skapes en egen kvinnekunst. Teksten *Jeg ønsket en gang å bli kunstner i Lavendelepressen* nr. 1 tar for seg hvordan artikkelforfatteren ønsket å bli kunstner, men får problemer i møtet med de mannlige kunstnerne. Hun skriver at den eneste sjansen en har som kvinne til å lykkes med kunsten i det mannlige kunstmiljøet er å ligge seg frem. Hun vurderte å kutte ut kunsten,

men fant til slutt andre i Lesbisk Bevegelse som hadde samme erfaringer og slo seg sammen med dem for å lage et lesbisk feministisk verksted (Lavendelexpressen, 1976). Hun skriver:

I og med at jeg ville bruke så mye tid som mulig der måtte jeg finne meg i å ta drittjobber som en får på korttidskontoret men en venner seg til det etter en stund, og dessuten er det jo greit å jobbe på steder hvor en slipper å innvolvere seg noe særlig i det du holder på med (Lavendelexpressen, 1976).

Her blir igjen korttidsarbeidet trukket frem som mulighet for å klare seg økonomisk. Å arbeide innenfor den mannsdominerte kunsten fremstår som vanskelig for artikkelforfatteren. Det lesbisk feministiske verkstedet fremstår som en løsning på problemet og gir mulighet til å jobbe med den kunsten hun selv ønsker, selv om det betyr at hun må ta ”drittjobber” for å overleve.

Mange sanger og dikt ble skrevet av de lesbiske feministene. I diagrammet jeg tidligere har vist over innholdet i tidsskriftene er en av kategoriene det blir brukt mest plass på i tidsskriftene kategorien dikt, fortellinger og sanger. Dette kan også sees på som et uttrykk for fokuset på kvinnekulturen.

Kvinnedagen og lesbiske paroler

Aktivismen stod sentralt for de lesbiske feministene. Fokuset på kvinnekultur ble beskyldt for å ta over for feministisk kamp, men slik det fremstår var dette noe som foregikk parallelt og de samme personene deltok både i det kulturelle og det aktivistiske arbeidet. Parolene i 8. mars-togene viser at de lesbiske feministene var engasjert i mange forskjellige politiske kampsaker. Noen av sakene var utpreget feministiske, mens andre var mer miljørettet, for eksempel mot atomkraft eller for økofeminisme. Gjennom å se på parolene de lesbiske feministene frontet på kvinnedagen kan en få et innblikk i hva som var de viktigste kampsakene de forskjellige årene og hvordan de lesbiske feministene samarbeidet med de andre kvinneorganisasjonene.

I *Lavendelexpressen* nr. 5 skriver de:

En del av LB`s oppgave har hele tiden vært å minne om lesbisk eksistens. Så lenge vi lever i et totalt hetero-dominert samfunn, tar denne oppgaven aldri slutt. Politisk deltakelse har for lesbiske derfor alltid en dobbel funksjon: Synliggjøring, pluss den saken organisasjonen til enhver tid går inn for (Lavendelexpressen, 1980b, s. 4).

Her tar de opp at synliggjøringen av lesbiske og de politiske sakene de jobber med er to ting som henger sammen. Videre skriver de at "LB har deltatt med egne seksjoner og paroler hver 8. mars, i samarbeid med andre kvinneorganisasjoner, og er med i Samarbeidsutvalget for kvinneorganisasjonene" (Lavendelexpressen, 1980b, s. 4). Kvinnedagen 8. mars ble en viktig kampdag for feministene på 1970-tallet. For de lesbiske feministene ble det en viktig dag både for å synliggjøre seg som lesbiske og for å sette fokus på sakene de kjempet for. Kvinnedagen blir mye omtalt i de lesbiskfeministiske tidsskriftene.

Den internasjonale kvinnedagen 8. mars ble en stor demonstrasjonsdag for den nye kvinnebevegelsen på 1970- og 1980-tallet. Sosialisten Clara Zetkin, som grunnla den sosialistiske kvinnebevegelsen i Tyskland, startet også den internasjonale kvinnedagen 8. mars som ble markert første gang i 1911 (Holst, 2009, s. 83). I følge Haukaa ble dagen fra 1971 en samlingsdag for den nye kvinnebevegelsen i Norge. Året etter begynte også Norsk Kvinnesaksforening å markere dagen sammen med den nye kvinnebevegelsen (Haukaa, 1982, s. 93-94). Den internasjonale kvinnedagen 8. mars har både vært samlende og splittende for feministene i Norge. I de lesbiskfeministiske tidsskriftene er 8. mars et mye omtalt tema. De lesbiske feministene deltok i 8. mars-toget med egne paroler, men paroleforslagene deres var ikke alltid like populære blant de andre feministiske organisasjonene.

I 1975 hadde Kvinnegruppa i DNF-48 en egen seksjon i Kvinnetoget i Oslo. Det deltok ca. 100 stykker i denne seksjonen. Det var en egen avdeling for "Seksualitet" i toget, men i følge Brantenberg ville de lesbiske kvinnene heller gå under seksjonen for "Arbeidsmarked" (Brantenberg, 1980, s. 3b). Hvorfor de ville gå under seksjonen "Arbeidsmarked" kommer ikke klart frem, men kanskje var det et uttrykk for at de lesbiske feministene ikke automatisk ville bli forbundet med seksualitet? Brantenberg skriver at "De kom derfor til å gå nesten først i toget. Allikevel klarte Dagsrevyen, som filmet hele toget forfra, å kutte dem akkurat idet de

svingte opp i Storgata" (Brantenberg, 1980, s. 3b). Brantenberg skriver at en del av deltagerne var skjulte og derfor hadde trukket pappsekker over seg. På pappsekkene sto det ting som for eksempel "Jeg er lesbisk. Jeg er din tante". Hun skriver videre at "Et par hadde trukket i henholdsvis smoking og pen kjole og bar plakaten "Nei til myten om lesbiske". Slik viste de seg arm i arm på Karl Johan" (Brantenberg, 1980, s. 3b). Dette kan tolkes som et opprør mot forestillinger i samfunnet om at lesbiske par besto av en maskulin og en feminin kvinne. I 1975 hadde 8. mars-toget 25 hovedparoler, til tross for dette ble det nedstemt å ha en lesbisk hovedparole. Lesbiske ble heller ikke nevnt i de tre appellene som ble holdt på arrangementet, til tross for at lesbiske markerte seg tydelig med sine krav (Brantenberg, 1980, s. 5).

I Oslo ble det for første gang arrangert to separate 8. mars-tog i 1976. Årsaken til at det ble arrangert to tog var problemer med samarbeidet med Kvinnefronten. Lesbisk Bevegelse var ikke alene om å ha samarbeidsproblemer med Kvinnefronten, og sammen med Brød og Roser, Nyfeministene, Norsk Kvinnesaksforening og Oslo Faglige Kvinnebevegelse gikk de sammen om å arrangere 8. mars. Dette førte til Samarbeidsutvalget for 8. mars som fortsatte frem til 1980. Dette førte til at det ble lesbiske hovedparoler i toget, noe som hadde vært vanskelig å få igjennom tidligere (Brantenberg, 1980, s. 12).

De lesbiske parolene til 8. mars-toget skapte splittelser flere steder. I *Lavendelexpressen* nr. 6 står det:

Da Lesbisk Bevegelse ble dannet for 5 år siden var det en del motstand i de andre organisasjonene mot å anerkjenne vår organisasjon som kvinnepolitisk. Etter hvert har holdningene endret seg. Det ser imidlertid ut som om denne holdningsendringen ikke har funnet sted i Kvinnefronten. De uttalte ved begynnelsen av samarbeidet i år at forslagene til lesbiske hovedparoler var for offensive og at de for sin del heller hadde foretrukket paroler som gikk på borgerlige rettigheter, som for eks., diskrimineringsparagrafen. De ville også gjerne bytte ut ordet lesbisk med homofil (Lavendelexpressen, 1981, s. 32).

Videre står det at:

I forslaget til pressemelding skrev de » lesbiske kvinner » (som om lesbiske kunne være menn !) De har kalt lesbiske for særgruppe på linje med andre »minoritetsgrupper » i den betydning at den spesifikke undertrykkningen av lesbiske, og lesbisk analyse, ikke inneholder elementer som også er relevante for andre

LESBISK KJÆRLIGHET ER ET RUSTNINGSLTERNATIV. OGSÅ I
KVINNEBEVEGELSEN (Lavendelexpressen, 1981, s. 32).

Konfliktene med AKP (m-l) gjorde seg gjeldende også på 8. mars. "STØTT DE LESBISKE I KINA OG ALBANIA" var en parole de lesbiske radikalfeministene stilte med i 8. mars-toget i 1977. Bakgrunnen for parolen var at AKP (m-l) hevdet at det ikke fantes lesbiske i Kina og Albania. De skriver i *Lavendelexpressen* at ettersom det var forbud mot homofili i Kina og Albania var det viktig at de kjempet mot holdningene som førte til slike forbud. I følge artikkelen var det etterpå bilde av parolen i *Klassekampen* hvor de skrev at dette var en dårlig skjult hets mot kommunistene (Lavendelexpressen, 1977b).

Hovedsakelig er det 8. mars-markeringene i Oslo som er omtalt i de lesbiskfeministiske tidsskriftene. Ett unntak er i tidsskriftet *Lesbisk internavis* som ble utgitt på rundgang mellom de ulike lesbiskfeministiske organisasjonene. I nr. 1 1980 er 8. mars-markeringen i Bergen omtalt. I Bergen var Sappho sammen med 24 andre organisasjoner med å arrangere 8.mars i 1980. Sappho fikk etter mye diskusjoner gjennomslag for parolen "LESBISK KAMP ER KVINNEKAMP, KVINNEKAMP ER LESBISK KAMP". Kvinnefronten hadde blant annet et forslag om å endre siste delen av parolen slik at det skulle stå "kvinnekamp er også lesbisk kamp", men Nyfeministene støttet Sappho slik at det ikke ble gjennomslag for det de omtaler som en uthuling av parolen. På bakgrunn av diskusjonene om parolen mente Sappho at det var nødvendig å få gjennomført en mer omfattende diskusjon om de lesbiskes forhold til kvinnebevegelsen og motsatt, dermed besluttet de å organisere et seminar der de skulle ta opp dette temaet og invitere alle kvinneorganisasjonene i Bergen (Lesbisk internavis, 1980c, s. 26-27). Fra Sverige skildres det at de andre kvinneorganisasjonene hadde utfordringer med å akseptere et mer offensivt lesbisk budskap. Den svenske parolen "Lesbisk kamp är kvinnökamp" sørget for at de svenske lesbiske feministene havnet i konflikt med deler av den

svenske kvinnebevegelsen (Lindholm og Nilsson, 2002, s. 256). I Danmark var det også konflikt om parolene i 8. mars-toget, i 1978 ble gruppen som skulle forberede arrangementene 8. mars i København splittet i to på grunn av parolen "Lesbisk kamp er kvindekamp - Kvindekamp er lesbisk kamp" (Dahlerup, 1998a, s.327). Den felles parolen i de nordiske landene viser hvor stort samarbeidet mellom de lesbiske feministene var over landegrensene.

Etter flere år med to tog i Oslo ble det endelig ett tog igjen i 1981. Dette skjedde etter at Samarbeidsutvalget for 8. mars inviterte Kvinnefronten til å samarbeide om ett tog. I en artikkel i *Lavendelexpressen* nr. 6 fra 1981 er dette omtalt under tittelen *Ett tog 8.mars – et bestillingsverk fra AKP (m-l), den borgerlige pressa og Nina Karin Monsen*. Artikkelen tar opp at Kvinnefronten de siste årene ikke har vært fornøyd med at det har blitt arrangert to 8. mars-tog i Oslo. Flere andre kvinneorganisasjoner har også presset på for at det kun skal være ett tog. Samarbeidsutvalget for 8. mars sendte derfor en invitasjon til Kvinnefronten om å samarbeide om ett tog, noe Kvinnefronten stilte seg positiv til. Det ble trukket opp noen retningslinjer for samarbeid i invitasjonen. Blant annet at det kun skal være kvinnepolitiske hovedparoler i toget og at det skal være frie underparoler. Økonomien skulle også være et felles ansvar (*Lavendelexpressen*, 1981, s. 16).

8. mars 1986 var Lesbisk kamp en egen seksjon i toget i Oslo med hovedparolen "Homofile og lesbiske skal ha lik rett til inseminasjon" (Amasonen, 1986b, s. 24). Hva *Amasonens* redaksjon syntes om denne parolen kommer til uttrykk i følgende sitat:

Amazonen har ikke tenkt å legge ut våre meninger om hovedparolene i år. Men vi kan jo røpe at dere ikke finner oss under den "lesbiske" parolen – derimot bak en fargesprakende parole lydende "STOPP PATRIARKATETS ØDELEGGELSE AV MODER JORD". Har du lyst til å joine oss, er du hjertelig velkommen. Ellers oppfordrer vi alle feminister til å lage egne paroler. For særlig feministisk profil kan vi vel ikke beskyldte hovedparolene for å ha (Amasonen, 1986b, s. 28).

Hva de synes om parolen ble igjen tatt opp i neste nummer av *Amasonen* (nr. 2) under tittelen *Vi godtar ikke hva som helst!!*. Det første som blir tatt opp er at toget trekker færre og færre

deltagere. Etter dette skriver de om parolen "Homofile og lesbiske krever retten til adopsjon og inseminasjon". Det blir påpekt at parolen fra året før med teksten "LESBISKE OG ENSLIGE KVINNER KREVER RETTEN TIL ADOPSJON OG INSEMINASJON" ble gjenbrukt, i stedet for å lage en ny med den teksten som var annonsert. De anslår at ca. 45 kvinner gikk under parolen. Amasonens egen parole "STOPP PATRIARKATETS ØDELEGGELSE AV MODER JORD", som også hadde et antall andre lesbiske paroler bak, var det 55 kvinner som gikk under. Dette skriver de at kan være "et hint til neste års 8. marskomite; lesbiske går ikke under hvilke som helst paroler bare ordet lesbisk er med" (Amasonen, 1986a, s. 19).

Den forseggjorte parolen fra 8. mars 1986 ble brukt i paraden under Oslo Pride 2017 (Eget bilde).

Parolene i 8. mars-togene viser at de lesbiske feministene var engasjert i mange forskjellige politiske kampsaker. Noen av sakene var utpreget feministiske, mens andre var mer miljørettet, for eksempel mot atomkraft eller for økofeminisme. Utover 1980-tallet ble kampen mot porno omtalt i økende grad i de lesbiskfeministiske tidsskriftene. Dette vises i diagrammet over innholdet i tidsskriftet *Amasonen*. I følge Haukaa var blant annet lesbiske feministere engasjert i opprettelsen av krisesenteret i Oslo som åpnet i 1978 (Haukaa, 1982, s. 163). Haukaa skriver at "Krisesentrene springer ut av den feministiske delen av den nye kvinnebevegelsen: De fem kvinnene som tok initiativ til senteret i Oslo var nyfeminister og lesbiske feministere" (Haukaa, 1982, s. 163). De lesbiske feministene var også opptatt av å støtte andre minoriteter. I *Lavendelexpressen* nr. 6 skriver de om hvordan Lesbisk Bevegelse støttet samekvinnenes aksjon mot utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget og trakk paralleller mellom samekvinnene og lesbiske som undertrykte minoriteter i samfunnet

(Lavendelepressen, 1981, s. 10). Haukaa skriver at Lesbisk Bevegelse har kjempet for de samme sakene som den nye kvinnebevegelsen kjempet for. Blant annet nevner hun kampen for selvbestemt abort, mot kommersiell utnytting av kvinnekroppen, retten til likelønn og mot atomkraft. I tillegg har de kjempet for mer lesbiskpolitiske saker (Haukaa, 1982, s. 133).

Lesbisk økofeminisme

Miljøengasjementet var stort blant de lesbiske feministene. Som vi kan se av parolen ”Stopp patriarkatets ødeleggelse av moder jord” ble miljøkampen sett på som en del av kvinnekampen og patriarkatet var skyld i ødeleggelsen av moder jord, der jorden blir sett på som det kvinnelige. Som tidligere nevnt var også ”moder jord” blant de sentrale motivene innenfor kulturfeminismen. Parolen "Eneste løsning: Lesbisk økofeminisme" viser også at feminisme ble satt i sammenheng med miljøkampen. I *Lavendelepressen* nr. 2 står det om hvordan parolen "Eneste løsning: Lesbisk økofeminisme" oppsto natt til 8. mars. Parolen var en spontan reaksjon på press fra AKP-ML og en parodi på andre "eneste løsning" og et forsøk på å markere seg både som lesbisk og som økofeminist. Artikkelforfatteren skriver:

dette valgte jeg altså å kombinere, fordi det er eneste løsning for meg. DESSUTEN: et økologisk samfunn er nødvendig - hvis ikke alt skal gå ned i den store kloakken. skal det være noen løsning i det hele tatt, må det også være feministisk for å gi full kvinnefrigjøring. Lesbisk? ET KVINNEIDENTIFISERT samfunn er sikkert en glimrende løsning. ALTSÅ : ENESTE LØSNING ---- LESBISK ØKOFEMINISME (Lavendelepressen, 1977b).

Sitatet viser hvordan artikkelforfatteren setter sammenheng mellom feminismen, miljøkampen og lesbiskheten. lesbiskheten blir her definert som kvinneidentifisert, altså politisk lesbiskhet. Kosthold og helse er tema som ofte blir tatt opp i tidsskriftene. Alt fra homøopati, skadene ved alkohol og tobakk, vegetarmat og urter mot ulike plager er beskrevet i ulike numre av *Lavendelepressen*. Hvordan knyttet de dette opp til lesbiskfeministisk politikk? Fokuset på miljø, kosthold og ernærings sammenheng med kvinnekampen blir tatt opp flere plasser i tidsskriftene. I artikkelen *Når ga du din venninde råkost sist* kommer argumentene for hvorfor fokus på kosthold er knyttet til politikk frem:

Et viktig krav i kvinnekampen er retten til å bestemme over egen kropp, - definert lik fri abort og nei til tvangspuling. Men kroppen er ikke bare seksualliv, barn/ikke barn Kosthold og ernæring er alt for lenge blitt oversett i kvinnekampen, men både helsemessig og politisk har det stor betydning hva vi stapper i oss for å holde det gående. Det ligger en klart menneskefientlig og økonomisk profitabel politikk bak det var utvalget vi finner i matvarebutikkene (Lavendelepressen, 1976).

Videre går artikkelen inn på ødeleggende kjøttforbruk, både for individer og ressursene på jorden. I følge artikkelen har matgruppen på Kvinnehuset dette som utgangspunkt. De lager vegetarmat på Kvinnehuset hver tirsdag, og maten er fortrinnsvis biodynamisk (Lavendelepressen, 1976). I *Lavendelepressen* er det en rekke artikler som tar for seg kosthold, helse og rusmidler. Vegetarmat er en av tingene det blir skrevet en del om, blant annet i teksten *Vegetartips* i *Lavendelepressen* nr. 6 som tar for seg hvordan en bygger opp et sunt vegetarkosthold (Lavendelepressen, 1981, s. 30-31). Forholdet til røyk og alkohol blir tatt opp flere ganger, blant annet i tekstene *Jenta bak røyken* og *Fakta om tobakk* i *Lavendelepressen* nr.1 (Lavendelepressen, 1976). Det blir også skrevet om homøopati i *Lavendelepressen* nr. 6.

Kvinneleirene

Kvinneleirene var sentrale for de lesbiske feministene og var en sentral møteplass for feminister fra flere land og særlig fra Skandinavia. Kvinneleirene er mye omtalt de lesbiskfeministiske tidsskriftene. Særlig kjent er kvinneleiren på den danske øyen Femø. I *Lesbisk internavis* nr. 2 blir det gitt følgende begrunnelse for hvorfor en bør reise på kvinneleir:

Som middel mot sløvende og passiviserende ferievener anbefaler Rørsla et opphold på Kvinneleiren ved Oslo eller Kvindehøjskolen i Danmark i sommer. Å feriere er også politikk. Det behøver ikke bare ha et negativt budskap: at du ikke skal slikke sol på strendene til fascistiske diktaturer, men et positivt: at du kan komme fra ferien med styrket bevissthet som kvinne og lesbisk (Lesbisk internavis, 1980b, s. 4).

Kvinneleirene var et sted der de lesbiske feministene kunne møte andre feminister og komme tilbake med økt bevissthet. Flere av tidsskriftene skriver om kvinneleirene og det blir beskrevet at kvinneleiren på Femø har hatt betydning for den lesbiskfeministiske bevegelsen i Norge. Blant annet var det en viktig møteplass for lesbiske feminister fra hele Skandinavia. Femøleiren ble arrangert for første gang i 1971 av en gruppe rødstrømper fra København og var viktig for utviklingen av Rødstrømpebevegelsen. Formålet var blant annet å utvikle kvinnefelleskap og vise at kvinner kunne sette i stand en slik leir uten menn. Dahlerup skriver at det på Femøleiren ble bygget opp et nytt rom for kvinner, men i stedet for et lukket kvinneverom var det ment som en ny kvinneoffentlighet (Dahlerup, 1998a, s.192).

Grunnlaget for det tidligere omtalte Skandinavisk lesbiske seminaret ble blant annet lagt på kvinneleir på Femø. Sommeren 1975 klarte Lesbisk Bevegelse i København å få til en egen lesbisk uke på kvinneleieren på Femø. Det deltok ca. 150 lesbiske som hovedsakelig kom fra forskjellige nordiske land. Det var i løpet av denne uken på leiren at den første Kvinnehøyskolegruppa ble opprettet. Målet til denne gruppen var å starte inter-nordiske Kvinnehøyskoler i Sverige, Norge og Danmark (Brantenberg, 1980, s. 4). Etter hvert ble det startet opp en egen lesbisk leir på Sejrø i Danmark sommeren 1977 (Brantenberg, 1980, s. 10). Internasjonalt hadde de altså kontakt med feminister fra de andre nordiske landene, men særlig med lesbiske feminister. Det ble også arrangert kvinneleir i Norge. I *Amasonen* nr. 4, 1984, skriver de at Leirgruppa på Kvinnehuset arrangerer sommerleir for sjette gang. På programmet for sommerleiren i 1984 var forleir, norsk lesbisk uke, internasjonal uke, selvhelbredelses uke (to uker på rad) og åpen uke (Amasonen, 1984b, s. 22).

Kvinnehøyskolene ble i følge Hanna Hallgren viktig for de lesbiske feministene i Skandinavia. Den første Kvinnehøyskolen var Kvindehøj, som lå utenfor Visby i Danmark. Senere ble det også opprettet kvinnehøyskoler i Sverige. Hallgren skriver at kvinnehøyskolene skulle være en slags folkehøyskole for kvinnebevegelsen, de skulle drives av kvinner for kvinner. Kursene på kvinnehøyskolene skulle være basert på feministisk pedagogikk (Hallgren, 2008, s. 148-149). Kvinnehøyskolenes program ble annonsert i de lesbiskfeministiske tidsskriftene. I en annonse for Kvinnehøjskolen i Visby i *Amasonen* nr. 4, 1984, kan en finne vidt forskjellige kurs på programmet som: Alt om urter, musikk, lesbianisme, seksualitet og kroppsspråk, astrologi- tarotkort- drømme, menstruasjon, radio,

healing, snekkeri og sykkelreparasjon (Amasonen, 1984b). Her hadde de altså alt fra praktiske kurs i sykkelreparasjon og snekring, til healing og astrologi. Mens de mer praktiske kursene sannsynligvis henger sammen med behovet for at kvinner lærte seg praktiske ferdigheter for å være uavhengige av menn, kan noen av kursene kanskje i større grad sees i sammenheng med fokuset på kvinnekultur. Det kan synes å ha vært et økende fokus på kvinnekultur gjennom perioden jeg undersøker i oppgaven, men fokuset på å fremheve kvinnekulturen har vært tilstede gjennom hele perioden.

Oppsummering

De lesbiske radikalfeministene organiserte seg separatistisk og kvinnehuset ble en viktig arbeids- og møteplass for feministene. Kvinnekultur ble viktig, da de ville løfte frem kvinnen og skape et annet samfunn enn det patriarkalske. Likevel var det fortsatt fokus på de andre feministiske kampsakene. De kjempet for å synliggjøre lesbiske og styrke lesbisk rettigheter, men de kjempet også sammen med resten av den nye kvinnebevegelsen for saker som krisesenter, selvbestemt abort og mot porno og prostitusjon. Samtidig med dette feiret de også kvinnekulturen. Miljøkampen ble også viktig for de lesbiske feministene. Økofeminisme, vegetarmat og forholdet til rusmidler blir skrevet om flere ganger i *Lavendelexpressen*. For noen av de lesbiske radikalfeministene ble arbeidet i kvinnebevegelsen viktigere enn fast jobb og utdanning, de valgte å ta jobber som korttidsarbeidere for å frigjøre mer tid til å arbeide med kvinnebevegelsen.

Kritikken mot det som har blitt kalt kulturfeminismen har blitt framsatt av blant annet Echols. Echols beskylder blant annet de lesbiske feministene for å fokusere på kvinnekultur fremfor radikalfeminismen. Hun hevder at de gikk over fra konstruktivistiske forestillinger om kjønn og seksualitet til å ha en mer essensialistisk forståelse. Dette er noe som har blitt kritisert av blant annet Taylor og Rupp. Slik jeg ser det har det vært en både og tilnærming til dette, det har kanskje ikke automatisk blitt sett på som en motsetning å hylle kvinner og kvinnekultur, samtidig som de har beholdt et delvis konstruktivistisk syn på kjønn og seksualitet.

Radikalfeministene kjempet mot patriarkatet og undertrykkingen av kvinner, kulturfeminismen var for å skape et annet samfunn enn patriarkatet. For noen av aktivistene kan det å skape et annet samfunn enn patriarkatet ha blitt sett på som den fremste måten å bekjempe det på. Radikalfeminisme og kulturfeminisme trenger ikke nødvendigvis å ha vært

rake motsetninger, men noe som ble utøvd parallelt. De lesbiske feministene kjempet aktivt politisk, samtidig som de var positive til det kulturfeministiske prosjektet og så på kvinnekultur som et frigjørende element i denne kampen.

Den essensialistiske forståelsen av kjønn som kommer til syne i kulturfeminismen, betyr ikke nødvendigvis at de så på kjønn som en essens. Det er preget av en både og holdning til at kvinnen både er forskjellig fra mannen og at kjønn og identitet er konstruert. En kan dermed ikke si at radikalfeminismen er utelukkende konstruktivistisk og kulturfeminismen utelukkende essensialistisk slik de lesbiske feministene på 1970- og 1980- tallet fremstilte det i tidsskriftene.

Kapittel 6: Avslutning

Gjennom å analysere tidsskriftene de lesbiske feministene ga ut, og da særlig *Lavendelexpressen*, har jeg undersøkt hvilke tematikker som var viktige for de lesbiske feministene på 1970- og 80-tallet og hvordan det kom frem i tidsskriftene som ble gitt ut på denne tiden. Jeg har også sett på hvilke forståelser av feminisme, lesbiskhet, identitet, kjønn og seksualitet som ble formidlet gjennom tidsskriftene.

I kapittelet *En plass i kvinnebevegelsen eller homobevegelsen?* har vi sett hvordan feminismen blomstret opp i Norge på 1970-tallet og at en rekke organisasjoner ble startet opp. Den nye kvinnebevegelsen var kanskje den viktigste sosiale bevegelsen som oppstod på 1970-tallet. I 1970 startet de første gruppene av Nyfeministene opp i Norge. Organiseringen var inspirert av amerikansk feminisme og hadde en ikke-hierarkisk struktur som ble et tegn på de nyfeministiske organisasjonene. Kvinnefronten som senere ble dominert av AKP (m-l) startet opp i 1972. Dette ble de to største organisasjonene innenfor den nye kvinnebevegelsen i Norge. Noen av de lesbiske feministene fant det problematisk å drive lesbisk politikk i kvinneorganisasjonene. De dannet dermed en feministisk gruppe i homoorganisasjonen Det Norske Forbundet av 1948 (DNF-48). Det viste seg at det også var vanskelig å drive kvinnepolitikk i homoorganisasjonen og dermed startet de en egen lesbisk feministisk organisasjon som fikk navnet Lesbisk Bevegelse. De var blant annet inspirert av lesbiske feminister i Skandinavia som de hadde kontakt med på kvinneleire og seminarer. Ikke alle lesbiske feminister var like positive til en separatistisk lesbisk organisasjon. Lesbisk Bevegelse holdt til i Oslo, andre steder oppstod det også lesbiskfeministiske organisasjoner, både innenfor homobevegelsen og som selvstendige organisasjoner. I kapittelet har vi sett hvordan homobevegelsen i Norge oppstod med oppstarten av DNF-48 og hvordan det senere ble splittelse i homoorganisasjonen, blant annet på bakgrunn av politiske motsetninger. Utfordringer knyttet til AKP (m-l) går igjen i flere av konfliktene, både innenfor homobevegelsen og kvinnebevegelsen.

I kapittelet *Lesbisk identitet og seksualitet* blir det tatt opp hvordan de lesbiske radikalfeministene så på lesbisk identitet og seksualitet. De lesbiske radikalfeministene var blant de første til å ta i bruk ordet lesbisk om seg selv, i stedet for å kalle seg kvinnelige homoseksuelle. De ønsket å synliggjøre lesbiske og dette var en del av begrunnelsen for

hvorfor de lesbiskfeministiske tidsskriftene ble startet opp. I DNF-48 hadde tidligere det som har blitt kalt diskresjonslinjen stått sentralt, men på 1970-tallet ble åpenhet et viktig tema og flere homofile sto offentlig frem. De lesbiske radikalfeministene var inspirert av begrepet ”kvinneidentifisert kvinne” som de hentet fra Radicalesbians manifest *The Woman Identified Woman*. Dette fikk betydning for hvordan de så på lesbiskhet, et syn jeg hevder var konstruktivistisk. De mente at lesbisk var noe en kunne bli og at det var et politisk valg. Politisk lesbiskhet fremsto slik som en mulighet. De lesbiske feministene skapte nye diskurser om lesbiskhet, kjønn og seksualitet og var blant annet inspirert av lesbiske feminister fra Skandinavia og USA. Ikke alle lesbiske feminister var enig i at lesbiskhet var et valg. Innenfor homobevegelsen dominerte den essensialistiske identitetspolitikken og de lesbiske radikalfeministenes syn på lesbiskhet som et valg brøt med homobevegelsens politikk på dette punktet. I kapittelet har jeg sett på hvordan de lesbiske radikalfeministene skrev om seksualitet i *Lavendelexpressen*. Det ser tilsynelatende ut som om de ikke ønsket et stort fokus på seksualitet i tidsskriftet. Når de ønsket å gi ut et temanummer om seksualitet, viste det seg at det ble vanskeligere enn forventet å skrive. Den politiske lesbiskheten som de lesbiske radikalfeministene frontet inkluderte ikke nødvendigvis seksualitet som et kriterium for å identifisere seg som lesbisk. Det sentrale innenfor den politiske lesbiskheten var i stedet kvinnefelleskap og kvinneidentifikasjon.

I kapittelet *Vi vil skape en lesbisk kultur* har jeg tatt opp diskusjonen om hvordan de lesbiske feministene så på kvinnekultur og det som har blitt kalt kulturfeminismen. Enkelte, som Echols, hevder at fokuset på kvinnekultur og det som har blitt kalt kulturfeminismen var uttrykk for en essensialistisk forståelse av kjønn og var med på å avpolitisere radikalfeminismen. Dette blir samtidig knyttet opp mot lesbiske feminister. Andre, som Taylor og Rupp, mener at dette blant annet ble brukt som en legitimering av kritikken mot lesbiske feminister. I oppgaven argumenterer jeg for at de lesbiske feministene både hadde essensialistiske og konstruktivistiske forståelser på samme tid. De lesbiske radikalfeministene var både opptatt av kvinnekampen og kvinnekultur, og begge deler er til stede i samme tidsrom. De lesbiske radikalfeministene var aktive i miljøet på Kvinnehuset og startet sitt eget lesbiske trykkeri, SFINXA. De engasjerte seg i et mangfold av politiske saker, samtidig som de ønsket å fremme kvinnelige kulturuttrykk. Ved å se på parolene i 8. mars-togene får vi et innblikk i hvilke saker de lesbiske feministene var opptatt av. De engasjerte seg i saker som

var felles for den nye kvinnebevegelsen, som kampen for selvbestemt abort, kampen for likelønn og kampen mot porno. De engasjerte seg samtidig i mer lesbiskpolitiske saker.

Summary

This master thesis explores lesbian feminism in Norway in the 1970s and 1980s. By analyzing the journals that the lesbian feminists gave out, *Lavendelexpressen* in particular, I have examined what themes were important to the lesbian feminists in the 70s and 80s and how this is expressed in the journals that were published at that time. I have also looked in to what perceptions of feminism, lesbianism, identity, sex/gender and sexuality were communicated through the journals. Other journals used in this analysis is *Lesbisk internavis*, *LF-avisa* and *Amasonen*.

In the 1970s there was a resurgence in feminism and new feminist organizations were founded in Norway. The lesbian feminist found it problematic to promote lesbian politics in the woman's organizations. Therefore, they formed a feminist group in the gay organization Det Norske Forbundet av 1948 (DNF-48). However, it turned out to be difficult to promote women's politics in the gay organization as well, hence they started their own lesbian feminist organization called *Lesbisk Bevegelse*.

The lesbian radical feminists were among the first to call themselves lesbians. They wanted to make lesbians visible and create a lesbian culture. They created new discourses about lesbianism, sex/gender and sexuality and were, among others, inspired by lesbian feminists from Scandinavia and USA. They had a more constructivist view on lesbianism and thought that it was possible to become a lesbian as a political choice.

The lesbian feminists wanted to create a women's culture. The critics of what has been called cultural feminism claims that it took over for radical feminism and that it was characterized by essentialism. In this thesis, I argue that the lesbian feminists both had essentialist and constructivist perceptions at the same time. The lesbian radical feminists were both concerned by women's rights and women's culture, and both are present in the same period of time.

Litteratur og kilder

- Amasonen (1984a) Avisgruppa på Kvinnehuset. *Amasonen - Avis av og for lesbiske kvinner*, 1 (5).
- Amasonen (1984b) Avisgruppa på Kvinnehuset. *Amasonen - Avis av og for lesbiske kvinner*, 1 (4).
- Amasonen (1984c) Avisgruppa på Kvinnehuset *Amasonen - Avis av og for lesbiske kvinner*, 1 (7).
- Amasonen (1986a) Avisgruppa på Kvinnehuset. *Amasonen - Avis av og for lesbiske kvinner*, 2 (2).
- Amasonen (1986b) Avisgruppa på Kvinnehuset. *Amasonen - Avis av og for lesbiske kvinner*, 2 (1).
- Andresen, Kjærsti (1975) Lesbisk Bevegelse. *Gateavisa*, (4).
- Bjerck, Birgit (1983) Mannen som problem. I Bjerck, Birgit, et al. (red.) *Mannfolk! : 13 innlegg om mannshat i kvinnekampen*. Oslo, Pax, s. 9-24.
- Bolsø, Agnes (2007) Identitet og homopolitikk etter queer. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, (4), s. 50-70.
- Brantenberg, Gerd (1980) Lesbisk bevegelses historie.
- Brantenberg, Gerd (1998) *St. Croix-trilogien*, Oslo, Aschehoug.
- Butler, Judith (1999) *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*, New York, Routledge.
- Dahlerup, Drude (1998a) *Rødstrømperne 1 - Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*, København, Gyldendal.
- Dahlerup, Drude (1998b) *Rødstrømperne 2 - Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*, København, Gyldendal.
- Danielsen, Hilde (2013a) Den nye kvinne og mannsbevegelsen på 1970-tallet. I Danielsen, Hilde (red.) *Da det personlige ble politisk : den nye kvinne- og mannsbevegelsen på 1970-tallet*. Oslo, Scandinavian Academic Press, s. 7-20.
- Danielsen, Hilde (2013b) Pasjonert politikk - danningen av den frigjorte kvinnen på 1970-tallet. I Danielsen, Hilde (red.) *Da det personlige ble politisk : den nye kvinne- og mannsbevegelsen på 1970-tallet*. Oslo, Scandinavian Academic Press, s. 21-60.
- Danielsen, Hilde, Larsen, Eirinn og Owesen, Ingeborg Winderen (2013) *Norsk likestillingshistorie 1814-2013*, Bergen, Fagbokforl.
- Danielsen, Hilde, Larsen, Eirinn og Owesen, Ingeborg Winderen (2015) *Norsk likestillingshistorie*, Bergen, Fagbokforl.
- Echols, Alice (2016) *Daring to be bad. Radical Feminism in America 1967-1975*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Egeland, Cathrine og Jegerstedt, Kari (2008) Diskursiv tilnærming. I Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland, Kristin Sampson (red.) *Kjønnssteori*. Oslo, Gyldendal akademisk, s. 70-73.
- Ehn, Billy og Löfgren, Orvar (2001) *Kulturanalyser*, Malmö, Gleerup.
- Ehn, Billy og Löfgren, Orvar (2015) *Kulturanalytiska verktyg*, Malmö, Gleerups Utbildning AB.
- Finstad, Liv (1977) Om Lesbisk Bevegelse i Oslo. *Sirene*, (3), s. 4-8.
- Fornäs, Johann (2013) *Kultur*, Malmö, Liber AB.
- Foucault, Michel (1999) *Seksualitetens historie : 1 : Viljen til viten*, Oslo, EXIL.
- Friele, Karen-Christine (1975) *Fra undertrykkelse til opprør : om å være homofil - og være glad for det*, Oslo, Gyldendal.
- Friele, Karen-Christine (1990) *Troll skal temmes*, Oslo, Scanbok.
- Gemzöe, Lena (2005) *Feminism*, Stockholm, Bilda förlag.

- Hagemann, Gro (2004) Norsk nyfeminisme - amerikansk import? *Nytt Norsk Tidsskrift*, 21 (03-04), s. 275-287.
- Hallgren, Hanna (2008) *När lesbiska blev kvinnor : lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen i Sverige*, Göteborg, Kabusa Böcker.
- Haukaa, Runa (1982) *Bak slagordene : den nye kvinnebevegelsen i Norge*, Oslo, Pax.
- Hellesund, Tone. 2002. *Den norske peppermø : om kulturell konstituering av kjønn og organisering av enslighet*. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Hellesund, Tone (2008) *Identitet på liv og død : marginalitet, homoseksualitet og selvmord*, Oslo, Spartacus.
- Hellesund, Tone (2013) Intimiteter i forandring - om hvordan den nye norske kvinnebevegelsen satte intimitet på dagsordenen. I Danielsen, Hilde (red.) *Da det personlige ble politisk : den nye kvinne- og mannsbevegelsen på 1970-tallet*. Oslo, Scandinavian Academic Press, s. 61-102.
- Holst, Cathrine (2009) *Hva er feminisme*, Oslo, Universitetsforl.
- Identitet. 2016. *Store norske leksikon* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/identitet> [Hentet 23.04.2017].
- IHLIA. *LAVENDEL-EXPRESSEN* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.ihlia.nl/search/?q%3Asearch=lavendelekspressen&lang=en&lang=en> [Hentet 16.11.17].
- Jordåen, Runar. 2010. *Inversjon og perversjon : homoseksualitet i norsk psykiatri og psykologi frå slutten av 1800-talet til 1960*. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.
- Kjeldstadli, Knut (2010) Kollektive bevegelser. I Sørvoll, Jardar, Kjeldstadli, Knut og Helle, Idar (red.) *Historier om motstand : kollektive bevegelser i det 20. århundret*. Oslo, Abstrakt, s. 13-32.
- Korsvik, Trine Rogg (2010) Kvinnekamp! Politiske spenninger i frigjøringsbevegelsene i Norge og Frankrike i 1970-åra. I Sørvoll, Jardar, Kjeldstadli, Knut og Helle, Idar (red.) *Historier om motstand : kollektive bevegelser i det 20. århundret*. Oslo, Abstrakt, s. 93-122.
- Kristiansen, Hans W. (2008) *Masker og motstand : diskre homoliv i Norge 1920-1970*, Oslo, Unipub.
- Kvinnefronten. 2016. *Hvor er de feministiske lesbene?* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://kvinnefronten.no/hvor-er-de-feministiske-lesbene/> [Hentet 10.11.2017].
- Lavendelekspressen (1976) *Lavendelekspressen*, 1 (1).
- Lavendelekspressen (1977a) *Lavendelekspressen*, 2 (3).
- Lavendelekspressen (1977b) *Lavendelekspressen*, 2 (2).
- Lavendelekspressen (1980a) *Lavendelekspressen*, 3 (4).
- Lavendelekspressen (1980b) *Lavendelekspressen*, 3 (5).
- Lavendelekspressen (1981) *Lavendelekspressen*, 6 (6).
- Lesbisk internavis (1980a) Kvinnegrupper i AHF. *Lesbisk internavis*, 1 (3).
- Lesbisk internavis (1980b) Lesbisk Rørsle i Telemark. *Lesbisk internavis*, 1 (2).
- Lesbisk internavis (1980c) Sappho. *Lesbisk internavis*, 1 (1).
- Lesbisk internavis (1982a) Homofil Kvinnegruppe i Trøndelag. *Lesbisk Internavis*, 2 (4).
- Lesbisk internavis (1982b) Lesbisk gruppe i HBR. *Lesbisk internavis*, 2 (5).
- Lesbisk internavis (1982c) Lesbiske i Bergen. *Lesbisk internavis*, 2 (6).
- LF-Avisa (1983) Lesbiske Feminister. *LF-Avisa*, 1 (9 + 10).
- Lindeqvist, Karin. 2003. *Med hela foten - Konstruktionen av lesbiskhet som kollektiv identitet i Grupp Viktoria och Lesbisk Front, 1973-1979*. D-uppstats, Södertörns högskola.
- Lindholm, Margareta og Nilsson, Arne (2002) *En annan stad : kvinnligt och manligt homoliv 1950-1980*, Göteborg, Alfabet/Anamma.

- Lindtner, Synnøve Skarsbø. 2014. "Som en frisk vind gjennom stuen" : kvinnebladet *Sirene* (1973-1983) og det utvidete politikkbegrepet. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.
- Lundahl, Pia (1998) *Lesbisk identitet*, Stockholm, Carlsson.
- Lützen, Karin (1987) *Hva hjertet begjærer : kvinners kjærlighet til kvinner 1825-1985*, Oslo, Cappelen.
- Melucci, Alberto (1992) *Nomader i nuet : sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*, Göteborg, Daidalos.
- Moi, Toril (1998) *Hva er en kvinne? : kjønn og kropp i feministisk teori*, Oslo, Gyldendal.
- Monsen, Nina Karin, Helsing, Elisabeth og Modal, Bitten (31.12.1979) Nyfeministene – snart ti år etter. *Dagbladet*. Oslo, Dagbladet.
- Müftüoğlu, Ingrid Birce. 2013. *Hverdagens politikk i 1970-tallets kvinnebevegelse*. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.
- Nilssen, Vivi Lisbeth (2012) *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*, Oslo, Universitetsforl.
- Norske skeive tidsskrifter. 2015. *Skeivt arkiv* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/norske-skeive-tidsskrifter> [Hentet 24.04.2017].
- Olsen, Astrid H. 1996. *Endring i sjølvoppfatning blant lesbiske i Noreg 1950-1993, i nært samband med homoorganisering*. Hovedfag, Universitet i Bergen.
- Pareli, Leif (2011) Heftige kampår. *Skråskrift. Tidsskrift for LLH Bergen og Hordaland*, (4).
- Plummer, Ken (1995) *Telling sexual stories : power, change and social worlds*, London, Routledge.
- Radicalesbians (1970) *The Woman Identified Woman*.
- Ridderstrøm, Helge. 2016. *Fanzine* [Internett]. Høgskolen i Oslo og Akershus. Tilgjengelig fra: <http://edu.hioa.no/helgerid/litteraturogmedieleksikon/fanzine.pdf> [Hentet 30.04.17].
- Rubin, Gayle S. (2011) *Deviations : a Gayle Rubin reader*, Durham, N.C, Duke University Press.
- Rydström, Jens (2011) *Odd couples : a history of gay marriage in Scandinavia*, Amsterdam, Aksant.
- Rød, Robert Herman. 2013. *AKP (m-l) og ideen om renhet: Om kulturell og sosial renhet innenfor den norske ml-bevegelsen i perioden 1973 – 1980*. Masteroppgave i historie UNIVERSITET I OSLO
- Rønning, Ole Martin (2005) Kvinnekamp, imperialismen og monopolkapital ; Kvinnefronten og ml-bevegelsen 1972-1982. *Arbeiderhistorie*, s. 200-224.
- Sjøli, Hans Petter (2005) *Mao, min Mao : historien om AKPs vekst og fall*, Oslo, Cappelen.
- Smith-Meyer, Trond. 2015. *Avis* [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/avis> [Hentet 26.04.2017].
- Spansdahl, Ulla (1988) Moderne norsk lesbehistorie. *Lesbiske og helse*, 2.
- Taylor, Verta og Rupp, Leila J. (1993) Women's Culture and Lesbian Feminist Activism: A Reconsideration of Cultural Feminism. *Signs*, 19 (1), s. 32-61.
- Taylor, Verta og Whittier, Nancy E (1992) Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization. I Morris, Aldon D. og Mueller, Carol McClurg (red.) *Frontiers in social movement theory*. New Haven, Conn, Yale University Press, s. 104-129.
- Tidsskrift. 2015. *Store norske leksikon* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/tidsskrift> [Hentet 26.04.2017].